

magazin istoric

ANUL IX Nr. 2 (95) FEBRUARIE 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 2 (95)
februarie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

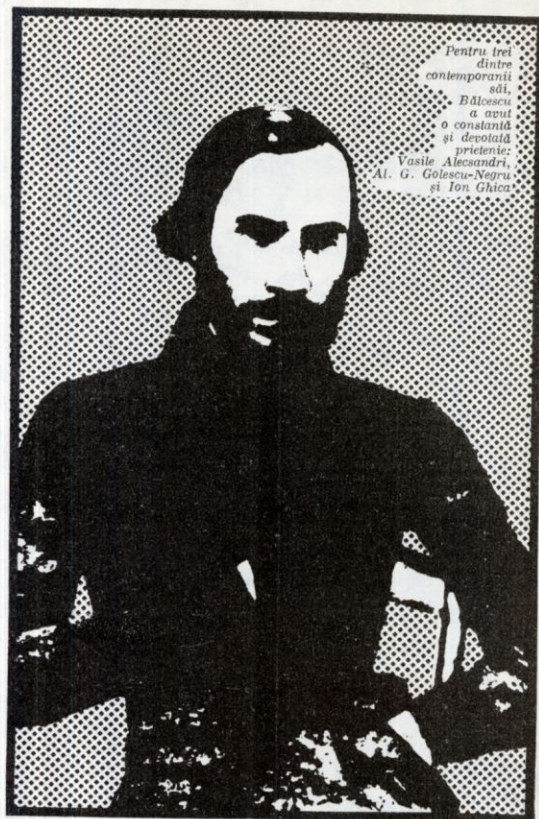

④ ① ② ③

- ① **Dreapta:** armură de cavaler — sfârșitul secolului XV; **mijloc:** un impunător castel, cel al ducilor de Berry, în Saumur, Franța (ilustrație din sec. XIV, executată de frații Limbourg); **stînga:** aspecte de la turnurile cavaleresti. Reconstituire făcută la Battle Abbey — Sussex, Anglia (**Războinicii stăpîni ai castelelor**, p. 43)
- ② Nicolae Bălcescu s-a înțeles cu Vasile
- ③ Alecsandri „în cea mai deplină conformitate de idei și de simțiri”. Portretele lui Bălcescu și Alecsandri în viziunea pictorișelor Olga Greceanu și respectiv Rodica Svințiu (**Prietenii lui Bălcescu**, p. 2)

SUMAR

Prietenii lui Bălcescu: DUMITRU ALMAȘ	2
La 16 ani — comisar al revoluției pașoptiste: OCTAVIAN ONEA	6
23 august 1944-6 martie 1945. Politica de alianțe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluționar-democratice (I): ION ALEXANDRESCU ..	7
Asaltul prefecților: GHEORGHE TUTUI	12
Eminescu și istoria: GEORGE MUNTEANU	16
„Independența e suma vieții noastre istorice”: N. COPOIU	18
Trecutul — izvor de idei și simțiri înalte: DUMITRU ALMAȘ	19
1835-1975. Teodor Diamant — un patriarh al socialismului utopic în România: N.G. MUNTEANU	22
La Săceni în 1975: LEON SĂRĂȚEANU	23
Microcongres de studii sud-est europene la Magazin istoric	28
Familia — o tribună românească de luptă culturală, socială și națională: VASILE NETEA	30
Pavel Chinezul — vajnic luptător pentru libertate din veacul XV: CONSTANTIN REZACHEVICI	33
Bătălia pentru eliberarea Ucrainei apusene: A.M. VASILEVSKI	34
Armata secretă intră în acțiune: I. DRAGOMIRESCU	38
Războinicii stăpîni ai castelelor: RADU MANOLESCU	43
1896 — insurecția filipineză și ecurile ei în România: GHEORGHE UNC.	48
Portrete politice din anii interbelici. Take Ionescu: CONSTANTIN XENI	52
Rebeliunea legionară în versiunea generalului Hansen: AL. GH. SAVU	58
● Cîștigătorii concursului Magazin istoric, ediția 1974... 21 ● Zimbete din cronici... 42	
● Cărți sosite la redacție... 51 ● Poșta Magazin istoric... 62	

Pentru trei
dintre
contemporanii
săi,
Bălcescu
a avut
o constantă
și devotată
prietenie:
Vasile Alecsandri,
Al. G. Golescu-Negru
și Ion Ghica

PRIETENII LUI BĂLCESCU

DUMITRU ALMAȘ

Prin înălțimea și puritatea concepțiilor sociale și politice, prin gândirea revoluționară, prin justetea și claritatea pozițiilor pe care s-a situat, prin puterea cu care și-a urmărit împlinirea idealurilor, prin spiritul de jertfă cu care s-a dăruit cauzei poporului, prin imensa lui dragoste de libertate, de unire frățească între români, prin umanitatea pe care au radiat-o gândul, simțirea și fapta lui, N. Bălcescu este de bună seamă, cea mai luminoasă personalitate a revoluției de la 1848. Întreaga sa viață și activitate au fost consacrate revoluției. Prietenii și le-a ales și cultivat, de asemenea, în funcție de necesitățile spirituale, care au acoperit și împodobit nobilele lui idealuri obștești și patriotice.

„Vorba lui era dulce și convingătoare“

Îndeosebi pentru trei dintre contemporanii săi, Bălcescu a avut o constantă și devotată prietenie: Ion Ghica, Vasile Alecsandri și Al. G. Golescu-Negru. De Ghica l-a legat acea temeinică „frățietate“, care se încheagă în adolescență și durează, în ciuda multor necazuri, toată viața. Cu Alecsandri a întreținut frumoase și afectuoase legături caracteristice comuniunii dintre doi oameni cu sufletele asemănătoare, pline de poezie și entuziasm. În Al. G. Golescu, Bălcescu a descoperit acel izvor de seriozitate gravă, de fermitate științifică și de ocrotire frățască, atunci când spiritul lui complex și zbuciumat nu mai afla „hodină și liniște“. Dar, în afară de această treime a prieteniei, Bălcescu a colaborat, a întreținut legături cu toți cei patru Golești, cu C.A. Rosetti, Al. Russo, August Treboniu Laurian, D. Bolintineanu, Costache Negri, Cezar Bolliac, Christian Tell, Ion Ionescu de la Brad, Eftimie Murgu, Avram Iancu, George Barițiu, Eudoxiu Hurmuzaki, Eliade Rădulescu, Voinescu II și mulți alții. Dintre femeile de seamă ale vremii, marele revoluționar a nutrit sentimente de caldă prietenie pentru Elena Negri, Alexandrina Ghica, Maria Cantacuzino.

Toate mărturiile atestă că Bălcescu a avut cultul prieteniei; la dînsul apelativul „frate“ izvora direct din inimă. Îndată după ieșirea din închisoarea de la Mărgineni*, în 1843, „Într-o noapte prin culesul viilor“, Bălcescu, Ghica și Tell au pus bazele **Frăției**. „Jurasem să ne consacram patriei cu trupul și cu sufletul — scria Ghica

mai tirziu, despre acel moment — ne legasem frați de cruce și ca fiecare dintre noi trei să se supui, cu pericolul vieții și al averii, la hotărârile celorlalți doi; chiar în ziua aceea ne-am adunat de am iscălit statutele și regulamentele **Frăției**. Inițiatorii erau formați în grupuri de cîte zece, fiecare frate cunoscînd numai pe șeful imediat [...] Acela care-l catichisise, îl inițiasse, de la care și prin care primea ordine și instrucțiuni și căruia datora ascultare și supunere cu pericolul vieții și al averii, păstrînd secretul cel mai absolut. Deviza era: **Dreptate, Frăție!**“. Această societate secretă, revoluționară, a reprezentat pentru Bălcescu crezulul de platină unde s-a zămislit și verificat prietenia întru idealul revoluției, vreme de cinci ani. Ne-o confirmă Ghica însuși: „Nicu Bălcescu, unul din cei trei șefi ai societății **Frăția** a fost apostolul și inițiatorul cel mai ager și mai zelos“.

Spirit intrepid, flămînd de „acție“, clocoțitor, marele revoluționar a izbutit să-i convingă și să-i antreneze în permanență la lucru pe mulți dintre prietenii săi. Cînd Ion Ghica era profesor la Iași, Bălcescu îi cerea să-l roage pe I. Ionescu de la Brad să-i trimită cărțile noi apărute în capitala Moldovei, iar lui Kogălniceanu îi solicita copia unor cronici. Îl interesa mult viața culturală ieșeană și-l povățuia pe Ghica: „de pe acum gîndește și lucrează pentru viitor“. Trimetea studiul **Puterea armată** și o poezie a lui Bolliac pentru revista **Propășirea**** și se îngrijea de tipărirea lor. În corespondența lui înlînim o interesantă propunere care vadește ce strîns și curente erau legăturile culturale și politice dintre intelectualii celor trei țări române, înainte de 1848: „Poezia lui Boleac, de n-o ierta-o cenzura dumneavoastră [e vorba de cenzura lui Mihail vodă Sturdza], apoi mi-a zis s-o trimiți la Brașov, la Bariț“.

Grija pentru colaborarea la **Propășirea** a reprezentat o formă concretă de manifestare a ideii de unitate culturală, întreținută cu focul sacru al prieteniei care a cerut întotdeauna suflete devotate, calme,

puternice. Este emoționantă și oferta pe care N. Bălcescu și M. Kogălniceanu o semnau la Paris, în 24 iulie 1846, pentru Asociația literară din București, în care propuneau să alcătuiască „un dicționar biografic care să cuprindă viețile celor mai însemnați români din toate țările și din toate veacurile“. Bălcescu a dăruit prieteniei, de multe ori a izbutit să fie iubit de prieteni. V. Alecsandri i-a zugrăvit, unul din cele mai calde portrete din literatura noastră. Pentru el, Bălcescu era unul din „acei apostoli ajunși de-abia în primăvara vieții lor“, unul „din cei mai infocați, din cei mai cu abnegare. Presimțind viitorul României, el se cerca a grăbi pășirea românilor către acel viitor, purtîndu-le pe la ochi prestigiul strălucitor al gloriei strămoșești și făcînd să pătrundă în sufletul lor glasul farmăcător a istoriei trecutului. Pe fruntea lui largă și curată se vedeau trectînd gîndiri mărețe; în ochii lui limpezi și negri lucea o flăcără tainică, ce părea a înota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de patrie, glorie și independență națională! Vorba lui era dulce și convingătoare [...] Într-un cuvînt, toată persoana lui inspira simpatie și dor de împrietenire, simțiri la care el răspundea din parte-i printr-o frăție sinceră și statornică“.

Pe Alecsandri, Bălcescu, la rîndul său, l-a iubit și l-a apreciat cu o căldură și frumusețe vrednică de admirație pentru tot ce însemnă prietenia în viața oamenilor din toate veacurile: „Tu vezi, iubitul meu frate, că tu căi și cu frumosele tale poezii sînteți statornic în mintea și inima mea, și sînt tare fericit de asigurarea ce ți dai că te ocupi și că nu lași să se stingă în nelucrare talentul tău. Acum mai mult decît totdeauna avem trebuință d-a ne grăbi a dezvolta, prin limbă, naționalitatea noastră [...] **România** va fi iubită noastră. Într-însa și printr-însa să reînnoim și să întărim frăția noastră. Cîntă-mi dar, iubite poet, cîntă-mi **România** ca Kollar bohemul, patria sa. Fie ea, amoreza ta, credința ta [...] Iubește-o dar și fii pe toți a iubi pe iubită ta“.

* În mai 1840 s-a constituit o societate secretă, condusă de boierul liberal Dimitrie (Mitică) Filipescu, din care făceau parte N. Bălcescu, D. Macedonski, G. Teleghesu, E. Murgu, Jean A. Vaillant s.a. Își propunea să realizeze independența Munteniei și lichidarea regimului feudal prin emanciparea clăcășilor. Programul urma să se realizeze printr-o răscălată armată. În octombrie 1840, conducătorii mișcării au fost arestați, judecați și condamnați la 8-10 ani închisoare; Bălcescu fiind minor, a fost internat la Mănăstirea Mărgineni, folosită de domitor ca închisoare — n.r.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1974.

„Nu poate fi fericire fără libertate...”

Integritatea lui Bălcescu, neclintitele sale convingeri revoluționare, în spiritul cărora și-a cultivat cu statornicie prietenii, s-au văzut cu putere în timpul evenimentelor de la 1848. Revoluționarismul lui nu convenea multora dintre cei care se antrenaseră în revoluție, așa cum moralismul său sever se vădea incomod pentru unii.

Dintre prietenii săi, Ghica i-a rămas același, constant și serios amic. Dar a trebuit să se despărță de dînsul; Comitetul revoluționar l-a trimis la Constantinopol să domolească minia guvernului turc. În vremea pregătirii și desfășurării revoluției, C.A. Rosetti a început să se piardă în divagații exaltate, nerealiste și să stăruie prea insistent pentru primirea lui Eliade în **Frăția**. Influential profesor, poet, ziarist, orator, om politic foarte popular, îl socotea pe Bălcescu un iacobin primejdios. Curînd după izbucnirea revoluției, Christian Tell a intrat sub înfrurirea lui Eliade Rădulescu și s-a depărtat de Bălcescu. Multora nu le convenea mai ales stăruința lui Bălcescu de a se aplica, imediat și integral, Articolul 13 din **Proclamația de la Islaz**, referitor la împroprietărirea țăranilor sau cererea de a se legifera, fără întîrziere, votul universal. Într-o scrisoare din 22 iunie 1848, trimisă din Buzău lui Goleșcu-Negru, arăta, „că starea lucrurilor prin sate merge cam moale. Măsurile noastre pentru proprietate, lăsînd lucrurile în starea veche, sînt cam vătămătoare, căci țăranii nu cred făgăduielile și zic că de ce nu li se dă acum. Noi am făcut greșală căci trebuiau a ne folosi de biruință ca să le scădem deocamdată măcar iobăgia. Noi am bîruiț și rodul biruinței l-a loat împotrîvniciei noastre”. În aceeași scrisoare, de mare însemnătate pentru concepțiile și activitatea lui practic-revoluționară, Bălcescu da multe sfaturi și cerea ca guvernul provizoriu să acționeze cu energie și hotărîre: să schimbe ispravnicii, să organizeze și să armeze garda națională, să judece repede vinova-

ții complotului din 19 iunie*, să introducă votul universal, să convoace Constituanta, să elibereze țăgani. „În împrejurările grele și estraordinare — spunea el — trebuie măsuri estraordinare. Nu faceți poezie și sentimentalism, ci dreptate strașnică [...] Fiți mai revoluționari cît am făcut mari greșeli”. De altfel, guvernul provizoriu în acele zile îl trimisese pe Bălcescu la Focșani să întîmpine un mare dregător turc, Talaat-efendi, care se întorcea din Moldova. Era un mod viclean de a-l îndepărta tot mai mult de la lucrările guvernului. De aici constatarea dureroasă din scrisoarea datată, Focșani, 25 iunie 1848: „Sînt tare supărat că îmi petrec vremea aici în nelucrare, căuînd să văz barba turcului. Adio, frăție tutulor. Și lucrați iute și cu energie că vă pierdeți și pe voi și țara”.

Nici istoricii, nici biografii lui Bălcescu n-au stăruit, precum s-ar cuveni, asupra scrisorii din 16 iulie 1848, expedită lui Ghica, la Constantinopol, în care face o succintă descriere a evenimentelor revoluționare din Muntenia. Socotește că, „revoluția de la 11 [iunie] a fost cea mai frumoasă ce s-a întîmplat vreodată la un popor”, dar relevă marea primejdie pe care o reprezenta reacțiunea, urzitoare a tot felul de intrigi contrarevoluționare.

Din Constantinopol, unde fusese trimis în august 1848, Bălcescu îl sfătuia pe Christian Tell să dea „Magherului putere mare și estraordinară”, ca să organizeze armata în Oltenia. Și adăuga: „Agitați mereu popoul prin comisari, p-afară și prin tinerime, în oraș”. Lui Al. G. Goleșcu, aflat la Paris, îi recomanda: „Fă ca jurnalele să vorbească mult de noi. [...] Dă multă activitate, iubite Goleșcu, căci soarta noastră e acolo”. Era strigătul de durere al unui prieten către alt prieten, amîndoi încărcăți de marea grijă pentru soarta poporului și țării românești.

* Guvernul provizoriu a fost arestat în urma unui complot al boierilor reacționare, cu complicitatea colonelilor Ioan Odobescu și Ioan Solomon. În urma intervenției energice a maselor, guvernul provizoriu a fost eliberat. În această acțiune s-a remarcat Ana Ipătescu — n.r.

După înfrîngerea revoluției, Bălcescu s-a aflat în grupul celor îmbarcați la Giurgiu pe o ghimie otomană și purtat spre închisorile din Croația. A izbutit să evadeze, ca să peregrineze, apoi, pînă la sfîrșitul anului 1848, prin Transilvania, de unde a scris tuturor prietenilor, informîndu-i despre mersul evenimentelor și despre cauzele înfrîngerii. A înțeles foarte clar situația poporului român din Transilvania.

Aceiași sentimente de dragoste și prietenie a nutrit Bălcescu pentru cei cu care a continuat activitatea revoluționară și în timpul emigrației. În acei ani deosebit de grei, cînd între „cauzași” se manifestau o serie de neînțelegeri, Bălcescu a căutat, în repetate rînduri, să treacă peste toate piedicile și să mențină o unitate revoluționară, să formeze un guvern în emigrație, unic, de prestigiu, puternic. În martie 1849, Bălcescu iscălea, ca se crețer al emigrației române din Constantinopol, chemarea la unire lansată către emigrația moldo-munteană din Paris. Propunea alegerea lui Costache Negri ca șef unic al emigraților din Muntenia și Moldova, „unicul mijloc d-a ne scăpa d-atîtea dezuniri, d-a ne opri, d-a ne mai paraliza unii pe alții”. Chemarea exprima o idee esențială a gîndirii sale: „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi românii nu vom putea fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic. Unirea națională dar e singurul principiu de viață, singurul principiu de mîntuire pentru noi. Aceasta era credința politică a părinților noștri în luptele lor eroice”. Apelul n-a avut însă izbîndă, datorită neînțelegerilor dintre cei aflați în emigrație.

„...noroc și izbînda din partea fraților din țeară...”

Și pentru că știa că va pleca în Ungaria la Kossuth și în Transilvania la Avram Iancu, să încerce a împăca revoluția maghiară cu cea română, scria lui Al. G. Goleșcu, încărcat de frămîntări și regrete: „Cine știe, Alecule, cînd țîi-o mai putea scrie, cînd te-oi mai vedea. Aș

fi fost fericit și cu mult mai mult curaj și dacă erai cu mine. Bine zici tu că a fost o mare fatalitate despărțirea noastră”.

Tot drumul prin Serbia, Ungaria, Transilvania, din 14 aprilie pînă în octombrie 1849, este o odisee a bunei credințe și a devotamentului, pînă la jertfă, pentru libertate, unitate națională, revoluție. Toată acea complexă și riscantă activitate politică și revoluționară, Bălcescu a întreprins-o din convingerea neșrămutată că numai unirea forțelor revoluționare, a popoarelor din Imperiul habsburgic, și în primul rînd, colaborarea dintre români și maghiari poate duce la zdrobirea tiraniei. Scrisorile trimise lui Ghica din această expediție îl relevă pe Bălcescu ca pe un mare prieten al oamenilor progresului și ai dragostei de patrie. Aceste scrisori, un adevărat jurnal al zbuciumului și al dramaticelor condiții în care a trebuit să călătorească și să lucreze, le-a putut scrie numai unor prieteni, în care a crezut cu neclintită tărie.

În peregrinările sale s-a întîlnit și a lucrat cu Cezar Bolliac, Ion Bălăceanu, Constantin Racovită, Petrache Nenișor, locotenentul Dincă, Eftimie Murgu. Pe Ghica îl ținea în legătură cu tot ce se întîmpla. Bălcescu a înțeles că, la Viena, învrăjbierea dintre naționalități era o politică de stat, pentru menținerea Imperiului habsburgic.

Evenimentele au luat însă alt curs, din momentul în care contrarevoluția europeană și-a îndreptat toate forțele împotriva revoluției maghiare. Cuvîntul lui înflăcărât a sunat zguduitor în inimile oamenilor lui Avram Iancu. „Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvîntat de toți acei țărani, cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbîndă din partea fraților din țeară, minunați de vitejia lor! În ce tăcere adîncă mă coleau și mă ascultau ei, cînd le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat Dumnezeu și de urситеle cele mărețe ce o așteaptă în viitor!” Se poate ca Bălcescu să-l mai fi văzut pe Avram Iancu în toamna lui 1848 la Sibiu. Sigur este că în vara anului 1849, la focul taberelor din Apuseni, ei erau prieteni. Cum mărturi-

sea un contemporan: Craiul Munților „cu însuflețire l-a îmbrățișat pre Bălcescu, ca și cum ar fi zis: Așa om îmi trăbuie mie. Astfel de om stă aproape la inimă”. Bălcescu însuși scria, cu emoție și recunoștință: „Românii d-acolo mi-au arătat multă dragoste și jertfire”.

După înfrîngerea revoluției transilvănene, reacțiunea habsburgică și țaristă a căutat mult să-l prindă pe Bălcescu; dar Iancu l-a ocrotit și l-a scăpat de mai multe ori de primejdii. Trebind prin împrejurări negrăit de grele, a ajuns la Paris, Aici, cum relatea V. Alecsandri, a alergat după prietenia confrăților. Pe mulți i-a găsit schimbați. Irascibili, ambițioși, egoiști. Pentru Bălcescu situația a devenit și mai grea. Însingurarea și boala îl chinuiau tot mai mult. Al. G. Golescu circula prin Europa, iar Ghica se afla încă la Constantinopol. Adversarii îl acuzau de intranșigentă și duritate. Noi îl credem însă pe Alecsandri care ne informează că s-a înțeles cu Bălcescu „în cea mai deplină conformitate de idei și de simțiri; căci el avea un caracter foarte blind și amical”.

„...să pul piatra de temelie a unității naționale”

Bolnav, părăsit și departe de bunii și adevărații lui prieteni, marele revoluționar a mai făcut multe încercări de a uni forțele, de a împăca pe revoluționari, de a se asocia cu ceilalți emigrați din Europa, ca să continue lupta de pe baricade noi. Călătoria la Londra și vizitele făcute acolo, scrisorile către românii sau străinii adepți la revoluție, încercările de a se înțelege cu o parte din emigrația maghiară, redactarea revistei **România viitoare**, pateticul manifest din fruntea ei: „niciodată, zicem, inima noastră nu sîngează mai mult decît cînd în fiecare suflare a vîntului ce trece peste Carpații noștri și ajunge pînă la noi, auzim un

suspin, un răcnet al suferințelor țării...”, toate ținteau spre refacerea prietenilor, spre unitatea acțiunilor. Arăta tuturor că revoluția de la 1848 își avea rădăcinile „în zilele veacurilor”, că ea a fost „o revoluție democratică și socială” și mai rămneau de făcut „încă două revoluții. O revoluție pentru unitatea națională și mai tirziu alta pentru independența națională ca astfel națiunea să reintre în plenitudinea drepturilor sale naturale”. Sau, cu alte cuvinte: „mîntuirea de orice domnire străină prin unitate națională”. „Căuzații” n-au răspuns însă nici acum, toți și cu bunăvoință, la apelul prietenesc al lui Bălcescu. Dezamăgiri și mai ales boala l-au împiedicat tot mai mult să activeze practic. S-a retras în sudul Franței, la Hyères și apoi în Italia la Palermo, istovit, măcinat de suferințe fizice și morale. N-a încetat totuși să scrie: „Voi să sfîrșesc o scriere asupra lui Mihai V. V. Viteazul — îl informa pe Ghica — și să pui piatra de temelie a unității naționale”.

Maria Cantacuzino, care l-a însoțit la Hyères și l-a îngrijit ca o soră, povestește că „lucru ca o înflăcărare care mărturisea totuși temerile sale; adesea se scula noaptea ca să scrie la istoria lui Mihai Viteazul. Eforturile acestea îl istoveau! [...] Îi propusei să-i scriu după dictatul său [...] Amintirea ceasurilor acelor de lucru întrerupte de discuții e una din cele mai prețioase pe care o păstrez din această apropiere frățească”. Mai departe, generoasa prietenă sublinia că Bălcescu, „absorbit în primii ani ai tinereții sale de probleme politice și de preocupare pentru reforme liberale în țara sa, inima sa păstrase o prospețime și o vioiciune extraordinare; iar aspirațiile sale erau mari și totdeauna se îndreptau spre cît mai frumos”. Fină observatoare a mișcărilor sufletești, Maria Cantacuzino adăuga: „Sufletul acesta însetat după eroism era deosebit de sensibil față de tot ce era grațios și spiritual; dar oricît de mare îi era cultul pentru prietenie, își dădea seama că avea nevoie de un alt sentiment, că aspira cu înflăcărare la împlinirea unui vis mai atrăgător, mai deplin. Acestui vis, între-

zărit dar neatins, îi atribui eu oroarea, aş zice aproape groaza bietului nostru prieten în faţa morţii. Se răzvrătea ca de o nedreptate la gândul că va muri, dar răzvrăţirile sale erau lipsite de amărăciune şi nu ţineau mult; redevenea iute stăpîn pe sine şi atunci îmi spunea cu acel suris de nepăsare pe care îl au numai murbunzii: «Ce mai contează! Să trăiască ţara noastră!» Această dorinţă îi rezumă întreaga viaţă».

A încercat să se întoarcă în ţară, dar stăpînirea nu i-a îngăduit; cu toate că nu cerea decât un mormint în pămîntul sfînt al patriei*. Ion Bălăceanu se indigna, într-o scrisoare din 7 noiembrie 1852, către Ghica: „În sfîrşit, am primit cîteva rînduri de la bietul Bălcescu; scrisul său a devenit ilizibil, ceea ce e un semn rău. Îmi spune că este peste măsură de slăbit şi de deprimat de singurătatea în care simte că moare. Cum! Nimeni din familia sa nu i-lîngă dînsul? Să moară astfel, la vîrsta lui, singur, la 600 leghe departe de ţară şi de familie; aceasta mi se pare îngrozitor, oribil; este cea mai crudă dintre morţi. Şi ei, cei tari şi mari azi, învingătorii de la putere, au barbaria de a-i închide porţile ţării sale! Le e frică de un muribund, le va fi oare frică de un cadavru? Care dintre noi toţi, cei ce-l cunoaştem pe Bălcescu, nu şi-ar da cîteva ani din viaţă, dacă ar putea prin aceasta să i-o redea pe a lui? Cît despre mine, nu mi-am dat seama cît de mult îl iubesc decît acum cînd sînt condamnat de a-l pierde».

În acea vreme, Bălcescu scria aceste cuvinte pline de încredere în oameni şi în viitorul patriei şi al libertăţii: „Însumi eu, cu o inimă sfîşiată de durere, mă lupt cu o boală crudă şi neîmblînzită, caut a cîştiga timp asupra-i şi a o întrece în iuţea [...]. Cu toate aceste temeiuri de descurajare, sufletu-mi te slăveşte încă, înzeită Libertate, şi deşi oamenii singhiurilor [schingiurilor] au învelit cu naframă dulce faţa ta, cred că va veni ziua fericită, ziua izbîndirei, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîşia acest văl şi duşmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină...”

* Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1971.

LA 16 ANI — COMISAR AL REVOLUȚIEI PAȘOPTISTE

Prea multe date din biografia lui Iancu Chirișopol nu cunoaştem. Cînd a izbucnit revoluția, Iancu Chirișopol avea numai 16 ani și putea fi, cel mult — dacă nu avea cumna o subujă — elec la una din școlile din Ploiești, strădănuț atunci de sufluri înnoitoare. Același elan îl anima și pe fratele său mai mare, Constantin (sau Costache) Chirișopol care, în calitate de ajutor al D. Filipeșcu, la subcîrmuirea plășii Filipești, a avut prilejul să se înfălească cu numeroase nedreptăți făcute claselor de jos și să constate îndrîjnia lor rezistență.

În planul elaborat de Comisia executivă a Comitetului revoluționar, județul Prahova era desemnat între centrele de pornire a revoluției. Există Telega, frîgusor cu o veche industrie extractivă a sării (ocna e menționată de la 1563) și de prelucrare a petrolului (în 1778 erau două „fabrici” de gudron) și care de trei sferturi de secol era frîmțită de neconveniențele misărilor ale ciocnășilor și măgloșilor. Aici, deînțuit politicii ce se perindau prin ocna întrețineau vie starea de revoltă, iar fărâni luînd exemplul lucrătorilor din ocna, se făcuseră cunoscuți — cum arată un raport din 1847 al circumstărilor județului — pentru îndrîntăciile și neapungări. Revoluția se baza în acest județ pe echile sale cadre, formate în mișcarea de la 1840, condusă de D. Filipeșcu, ori în societatea secretă Frăția: Costache Telegescu, „certat cu osîndă criminală pentru neîntreținut fapte ale sale în zilele domnului Ghica” și scos din cadrele armatei și cîmpianul Al. Cristofi, comandantul închisorii politice de la Telega.

Conform planului stabilit de Comisia executivă în vederea dezlîntării revoluției, Bălcescu a fost repartizat în județul Prahova. „În ajunul acelor zile memorabile de 9 și 11 iunie 1848”, el s-a înfălțuit cu Cristofi, „într-un crîng în drumul dintre Telega și Cîmpina”, dar potera colonelului Banov — omul trimis de domnitorul Bibescu să-l aresteze — l-a împiedicat să ridice el însuși steagul revoluției prahovene.

Revoluția din 1848 l-a adunat în același mîmunchi pe moșneanul Telegescu și pe frății Chirișopol: Iancu, adolescentul de 16 ani, și Costache, ajutorul de la subcîrmuirea plășii Filipești. Telegescu a fost numit comisar de propagandă, cu leafă, de la 27 iunie, potrivit decretului din 24 iunie al guvernului protector, decret prin care se cerea ministrului din Lăuntru „să trîmîdă prin toate satele ce sînt în așfăre oameni cu capacitate și preoți, cari să le vorbească” și „să-i facă să se pătrundă de drepturile cele nouă și de datorile lor, și să nimeniceze păcătoasa activitate ce depun vrăjmași României”. Iancu Chirișopol s-a numărat și el printre acești comisari sau propagandiști sădești. Cît despre Costache Chirișopol, acesta „după izbucnirea revoluției s-au înaintat de către guvern revoluționar în postul de subcîrmuror al plășii Filipești.

Efectele propagandei n-au înfălțizat să se arate: fărâni au refuzat îndeplinirea sarcinilor feudale, sub cuvînt că „de acum ei cunosc desfînțarea îndatoririlor față de proprietate”. Înădrîndu și împotriva de amenințări. Cînd armata lui Fuad-efendi, venită să îndeose revoluția, s-a apropiat de București, fărâni, cu „propagandă” lor Telegescu, Iancu Chirișopol și cu subcîrmuror Costache Chirișopol, au mers să se opună venind în Capitală în numeroase cete, asemeni altora, spunînd că „erau chemați de acel guvern revoluționar spre a sta împotriva intrării împădărilor oștiri otomane în Capitală”.

Deși foarte tînr, Iancu Chirișopol și-a atras, prin activitatea sa revoluționară, mînia autorităților. Iată — în versiunea de la 5 mai 1849 a Comisiei de cercetare a celor amestecați în fapte revoluționare — actual înfălțit împotriva sa de ministrul din Lăuntru, marele logofăt Iancu Filipeșcu: „S-au vădut oprînzorî între altele căci numitul Iancu Chirișopol, însoțit de fratele său Costache și de propagatul Telegescu, pociuînd și îndemnînd pî toți, fără osbire, a să împotriva la cele luate, apoi într-una din zilele din acea vreme pî cînd d-lui logofătul Filipeșcu se afla la proprietatea d-lui din județul Prahova, prin niste rostiri de cuvinte cu expresii amenințătoare îl silea a săvîrși jurmînt prin primirea aceia Constituții a revoluționarilor, ba încă numiții umblau cu bairac prin satele și orașele pomemîntului județ de propoveduia tuturor a se răscula asupra celor ce nu voia să se îndeplinească rîul scop al aceluia guvern, precum și aici în Capitală au venit ei cu acele bairac și cu mulțime de lăcutori”.

După revoluție, Iancu a fost arestat împreună cu fratele său și închis „la Mîndăstirea Văcărești, cu categorii de fapte revoluționare”. Anchetat de Comisia de cercetare, care l-a dovedit de „părlis în fapte revoluționare”, Iancu „urma să silească la arest pînd cînd [Exceleția Sa] gherenal [rus] Duhamel va hotărî pentru dînsul ceea ce va hotărî și pentru alți asemenea lui învinovîți. Dar, avînd comisia în vedere frapata sa vîrstă, fiind numai de 17 ani, luînd în considerație și pravila fărîi, care interzice în favorul neirastnicilor căzuți în învinovîțiri, comisia găsește de cuvîntă a să slobozi numitul Iancu Chirișopol de la arest pînd chezeșie, pînd cînd [Exceleția Sa] gherenal Duhamel va hotărî cele de cuvîntă și pentru dînsul”.

Nu știm dacă această hotărîre a fost ratificată de Duhamel, pînd pravila fărîi mai presus de simpatia pentru marele logofăt Filipeșcu.

Octavian ONEA

Retrospectiva istorică a marilor lupte politice și procese revoluționare care au avut loc în societatea românească după 23 August 1944 demonstrează în mod elocvent că revoluția socialistă, cucerirea puterii de către clasa muncitoare în alianță cu țărăimea și trecerea la edificarea noii orânduiri sociale sînt opera poporului român, rezultatul acțiunii inexorabile a legilor dezvoltării sociale, al condițiilor obiective social-economice din țara noastră, rodul politicii ferme, marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, care a unit în jurul său toate forțele revoluționare, progresiste ale României.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă)

23 august 1944 - 6 martie 1945

POLITICA DE ALIANȚE A P.C.R. ÎN LUPTA PENTRU UN GUVERN DE ÎNNOIRI REVOLUȚIONAR-DEMOCRATICE

ION ALEXANDRESCU

Elementul determinant al cursului istoriei românești în perioada următoare victoriei insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 l-a reprezentat lupta clasei muncitoare, a țărănimii, a maselor largi ale poporului intrate irezistibil în arena politică a țării, pentru a imprima desfășurării evenimentelor cursul dorit de ele. Dacă forțele politice burgheze, în frunte cu monarhia, considerau actul istoric din august 1944 ca punct final al acțiunii lor, forțele democratice vedeau în insurecție doar începutul unei etape de profunde transformări social-politice. Partidul Comunist Român a reușit să organizeze și să pună în mișcare masele, dezvoltând lupta antifascistă a poporului român într-o acțiune hotărâtoare pentru cucerirea puterii politice*. În aceste condiții, după cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „lupta antifascistă, democratică s-a transformat rapid într-o mișcare socială de mare amploare, fără precedent în anele țării noastre, care a deschis calea desăvîririi revoluției burghezo-democratice, realizării unor profunde schimbări revoluționare în viața socială, împlinirii idealurilor de libertate și dreptate socială ale poporului român“.

Frica de masele populare

Primele manifestări ale noului guvern venit la cîrmă României prin insurecție națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944 s-au înscris în acțiunea lichidării legislației fasciste și organizării luptei împotriva hitleriştilor și horthyştilor, pentru eliberarea nordului Transilvaniei. Pe primul plan al preocupărilor sale s-au situat desfășurarea fermă a operațiilor militare, arestarea spionilor și agenților hitlerişti, creșterea producției industriale, mobilizarea resurselor pentru susținerea frontului. În această direcție s-a realizat, relativ ușor, consensul general al tuturor membrilor guvernului. Dar pe măsură ce unele obiective de interes general și patriotic cuprins în programul de guvernare se împlineau sau erau pe cale de a fi împlinite, în sinul coaliției guvernamentale începeau să se delimiteze poziții diferite față de problemele urgente la ordinea zilei. De o parte — partidele muncitorești, acționînd în front unic, erau interesate în împlinirea unor profunde prefaceri social-politice; de cealaltă parte — P.N.Ț. și P.N.L., al căror obiectiv principal consta în revenirea la rînduiele anterioare instaurării dictaturii regale și deci în evitarea reformelor structurale.

P.C.R. și celelalte partide și organizații de stînga, pre-

ocupate de adîncirea și dezvoltarea cuceririlor democratice, și-au intensificat neconținutul activitatea. „Nu trebuie să vă lăsați îmbătați de succes — se adresa Gheorghe Gheorghiu-Dej, în numele comuniștilor români, participanților la marea demonstrație organizată în Capitală în ziua de 30 august. Trebuie să loviți mai departe rămășițele bandelor legionare, actualul pericol intern, și pe sprijinitorii lor, să luptați pentru curățirea întregii vieți publice, a aparatului de stat, a instituțiilor, de ultima rămășiță fascistă [...] Am cucerit azi libertatea. Dar ea trebuie consolidată. Pentru aceasta rolul de frunte revine clasei muncitoare și luptei sale [...] Pentru a menține și largi libertățile democratice sînt necesare toate forțele națiunii. Viața poporului român este legată de democrație“.

În problemele vieții politice interne — mai ales cele referitoare la purificarea aparatului de stat și pedepsirea celor vinovați de instaurarea regimului dictatorial și împingerea României în război alături de Germania hitleristă — s-au ivit și s-au cristalizat puncte de vedere divergente între partidele burgheze și cele muncitorești. Partidul comunist concepea purificarea vieții politice și a aparatului de stat, precum și aplicarea practică a tuturor măsurilor ce aveau ca scop democratizarea vieții politice, ca pe o acțiune împlinită de autorități — centrale sau locale — în strînsă concurență cu oamenii muncii, aceștia putînd da un

ajutor important în grăbirea și îndeplinirea măsurilor preconizate. Partidele burgheze se situau pe o poziție cu totul diferită. Reprezentanții lor în guvern se pronunțau în ședințele Consiliului de Miniștri, în presă sau în cadrul diverselor întruniri, pentru împlinirea acțiunii de epurare, dar încercau să târăgeze luarea și aplicarea măsurilor necesare. În același timp, partidele burgheze urmăreau să aducă în conducerea organelor de stat pe partizanii lor, oameni potrivnici intereselor maselor. Tocmai de aceea, exponenții acestor partide urmăreau eliminarea de la împlinirea măsurilor de democratizare a aparatului de stat și, în general, din viața politică, a maselor populare, a căror activitate, în continuă creștere, exprima dorința oamenilor muncii de a împlini prefaceri structurale ce periclita însăși existența regimului burghez. Repetatele cereri și apeluri la liniște și ordine internă, legalitate și disciplină, formulate de exponenții celor două partide burgheze nu vizau altceva decît menținerea maselor cît mai departe de frămîntările politice ale vremii.

Și în ce privește rolul și misiunea guvernului și a Blocului Național-Democratic (B.N.D.) s-au înregistrat atitudini deosebite. Partidele burgheze considerau și ele guvernul Sănătescu ca o formulă de tranziție, dar misiunea acestuia urma să se termine mult mai tirziu, odată cu încheierea păcii. În schimb, P.C.R. și celelalte forțe revoluționare apreciau utilă schimbarea guvernului atunci cînd evoluția vieții social-politice in-

* Pentru perioada aceasta vezi și articolele publicate de revista noastră în nr. 1, 2, 3/1970; 1/1975.

terne a țării ar fi cerut acest lucru. Or, de la data constituirii sale și pînă în septembrie-octombrie 1944, multe din obiectivele cuprinse în Platforma B.N.D. din iunie 1944 și în programul guvernului instaurat de insurecție fuseseră realizate. În condițiile evoluției rapide a evenimentelor politice, a schimbării tot mai pregnante a raporturilor de forțe între clase, în favoarea maselor populare, se puneau noi obiective atît guvernului, cît și partidelor politice, se deschideau noi perspective pentru lupta forțelor revoluționare. Viața demonstra tot mai limpede că B.N.D. rămăsese o coaliție politică mult prea strîmtă, incapabilă să facă față multitudinii de probleme pe care realitatea social-politică le scotea cu repeziune la lumina zilei și le impunea cu insistență. Cu atît mai mult cu cît în cadrul acestei coaliții colaborarea devenea tot mai anevoioasă, prin opoziția manifestată de P.N.T. și P.N.L. față de orice transformări democratice radicale impuse de necesitățile dezvoltării progresiste a țării.

Pe de altă parte, încercînd să-și apere pozițiile, cercurile burgheze reprezentate de P.N.T. și P.N.L. se opuneau lărgirii coaliției și pentru că aceasta le asigura majoritatea în guvern. Ele continuau să considere B.N.D. ca singura formație care putea susține guvernul în înfăptuirea problemelor curente ale țării, înțelegînd, însă, prin aceasta doar chestiunile care decurgeau din protocolul încheiat la înființarea sa în 20 iunie 1944. „Dincolo de bloc — scria N. Carandino, redactorul șef al oficiului național-tărănist **Dreptatea**, la 9 septembrie 1944 — se poate spune că nu există politicește nici o formație posibilă, orice altă alianțe politice viitoare neputînd activa decît „cu respectul implicit al principiilor cuprinse în protocolul iscălit de cele patru partide”. La rîndul său, Mihai Fărcășanu, directorul **Viltorului**, organul de presă al P.N.L., arăta la 20 septembrie 1944 — făcînd aluzie la Frontul Unic Muncitoresc din România și la alte coaliții cu titularizat de front din alte țări: „Fronturile dezorganizează producția prin intervertirea ordinei problemelor de la economic la social” și ca atare, încheia el

„avem datoria să lăsăm deocamdată la o parte eseurile de fronturi populare sau unice”.

În interesul general al întregului popor

În tot acest timp, P.C.R. — conducătorul ferm al luptei poporului pentru adîncirea cuceririlor democratice obținute prin insurecție — și-a dezvoltat legăturile cu toate organizațiile și partidele politice democratice, a trecut la organizarea tuturor forțelor sociale interesate în dezvoltarea progresistă a țării. Partidul comunist, susținut și de P.S.D., aprecia că pentru rezolvarea problemelor complexe ale vremii devenise necesară lărgirea coaliției forțelor politice, atragerea alături de cele patru partide (P.C.R., P.S.D., P.N.T. și P.N.L.) care alcătuiau Blocul Național-Democratic a unor noi formațiuni: „Cu vechea metodă de guvernare de sus, fără participarea activă a maselor largi populare la viața politică a țării, guvernul singur nu va putea învinge greutățile prin care trece azi țara noastră”. În manifestul Frontului Unic Muncitoresc, al Sindicatelor Unite și al Uniunii Patrioților de la începutul lunii octombrie 1944 se arăta că „guvernul actual și Blocul Național-Democratic — care și-au încheiat rolul prin semnarea armistițiului — nu mai sînt expresia voinței și intereselor maselor largi ale poporului și nu se bucură de încrederea țării. B.N.D. a rămas prea strîmt, el nu cuprinde toate forțele democratice ale țării. Fără participarea activă a întregului popor pentru realizarea unui Front Național Democrat, cu participarea tuturor partidelor și organizațiilor democratice, România nu se poate salva de la dezastru și nu-și poate asigura viitorul”.

Pentru unirea tuturor forțelor politice interesate în democratizarea reală a României și înfăptuirea unor reforme economice și sociale devenite stringente pentru mersul înainte al societății românești, P.C.R. a inițiat realizarea Frontului Na-

țional-Democratic, în care scop, la 26 septembrie a propus tuturor partidelor, grupărilor și organizațiilor democratice o platformă politică realistă, menită să dirijeze lupta maselor largi ale poporului pe direcțiile hotărîtoare ale dezvoltării democrației. „Nu o platformă de clasă, un punct de vedere al unui partid, ci interesul general și larg înțeles al întregului popor român își găsește formularea în această platformă”, aprecia Lucrărețiu Pătrășcanu, la 8 octombrie 1944, cu prilejul discursului ținut la mitingul de la stadionul A.N.E.F.

Față de programul propus de P.C.R. cele două partide burgheze au adoptat o atitudine comună, apreciînd că „problema nu e a schimbării cabinetului Sănătescu”, ci „realizarea unei unități mai adînci a blocului [B.N.D. — n.n.] care însă nu poate fi înfăptuită prin lărgirea lui, căci o asemenea formulă nu este posibilă, nici utilă, pentru că divergențele politice amplificate ar lua o mai mare acuitate transportate în interiorul guvernului”. Temîndu-se de creșterea influenței comunistilor și a celorlalte partide și organizații politice de stînga, oficiosul liberal **Viitorul** scria: „Blocul rămîne singurul instrument politic capabil să facă față situației și dizolvarea lui nu este posibilă decît în ziua în care se va putea face consultarea constituțională a maselor”. În declarațiile făcute presei la 10 octombrie 1944, Maniu a reafirmat poziția sa: „Orice discuție care se angajează pe temeiul altor platforme [în afara celor schitate de șeful național-tărănist — n.n.] este neavenită și fără actualitate”.

Un acord formal...

Frontul Național-Democratic s-a constituit din inițiativa partidului comunist și cu acordul conducerilor centrale ale principalelor partide și organizații revoluționare, democratice. Partidele și organizațiile grupate în F.N.D. își păstrau propria lor structură organizatorică, programul și activitatea specifică, asumîndu-și în schimb obligația de a acționa în comun pentru înfăptuirea programului la care a-

deraseră. La 12 octombrie s-a creat Consiliul Național al F.N.D.* — organul central de coordonare al acestei coaliții — din care făceau parte cîte trei reprezentanți ai organizațiilor componente. În seara aceluiași zile, reprezentanții partidelor muncitorești au adus la cunoștință conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. „desființarea Blocului Național Democratice, care devinise o stavilă în calea dezvoltării poporului român și îndeplinirii sarcinilor istorice care stau în fața noastră și formarea Frontului Național-Democratic”. Totodată, cele două partide burgheze au fost invitate să adere la noua coaliție.

În urma consfătuirilor dintre Delegația permanentă a P.N.L. și Biroul politic al P.N.Ț. s-a ajuns la o „perfectă incidență a țelurilor politice” a celor două partide burgheze. În ce privește posibilitățile de rezolvare a crizei, atitudinea lor era, întrucîtva, deosebită. P.N.Ț. își exprimase hotărîrea de a-și lua, la nevoie, răspunderea guvernării „singur sau împreună cu celelalte partide din bloc, care acceptă continuarea lucrărilor la guvern pe baza unui program care să soluționeze problemele grave ale momentului”. P.N.L. considera că o guvernare nu era posibilă decît cu sprijinul total sau parțial al partidelor componente ale B.N.D. și insista pentru acțiunea comună a acestora. Cît privește țelurile politice imediate formulate de cele două partide, ele exprimau o identitate de vederi ce se desprindea nu numai din spiritul lor, ci chiar și dintr-o redactare aproape identică.

La sfîrșitul lunii octombrie se conturaseră clar cele două curente politice iremediabil opuse: forțele democratice grupate în Frontul Național-Democratic, propunînd o formulă de guvernare ce urma să includă reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., Uniunii Patrioților, Sindicatelor Unite și Frontului Plugarilor, și linia forțelor politice ale burgheziei, raliată în jurul P.N.Ț. și P.N.L.

Confruntarea dintre cele două linii politice a cunoscut momente de înaltă tensiune, în timpul cărora pozițiile celor două gru-

pări de forțe au suferit unele modificări. În urma unor îndelungate tratative s-au făcut concesii reciproce: forțele de stînga au renunțat, momentan, la intenția de a forma un guvern în exclusivitate, iar cele două partide burgheze au fost nevoite să recunoască Frontul Național-Democratic și au acceptat includerea în guvern a reprezentanților Sindicatelor Unite, Uniunii Patrioților și Frontului Plugarilor. După numeroase audiențe la rege, criza s-a soluționat prin instalarea, la 4 noiembrie 1944, a unui nou guvern, avînd în frunte tot pe generalul C. Sănătescu, iar ca vicepreședinte — funcție nou înființată — pe dr. Petru Groza. Cele 17 ministere au fost repartizate pe baza unui compromis: F.N.D. a obținut 6, P.N.Ț. — 5, P.N.L. — 4; Departamentul Afacerilor Străine a fost încredințat unui diplomat de carieră, iar interimatul Departamentului de Război a fost preluat de șeful guvernului.

...și un guvern mort în fașă

Programul minimal al noului guvern nu cuprindea, în formulare și la locul dorit, unele cerințe, considerate esențiale de către masele populare. La punctul 8 din programul minimal al guvernului de la 4 noiembrie se spunea: „Înfăptuirea unei reforme agrare. Momentul îndeplinirii acestei reforme va fi stabilit ulterior”. Formulările erau departe de a corespunde punctului de vedere al P.C.R. și al forțelor politice grupate în F.N.D., care preconizau îndeplinirea imediată a reformei agrare. Dealtfel, încă în ajunul constituirii guvernului, Consiliul Național al F.N.D. declara că Frontul Național-Democratic accepta programul minimal de guvernare, dar își rezerva „dreptul de a lupta mai departe pentru concentrarea forțelor democratice și pentru realizarea integrală a Platformei F.N.D.”.

Pe de altă parte, desființarea gărzilor patriotice aflate

sub conducerea nemijlocită și exclusivă a P.C.R. — revendicare principală a partidelor burgheze — nu figura nici ea printre prevederile programului minimal de guvernare, program care era evident un rezultat al tratativelor anterioare formării guvernului. De altfel, datorită unor asemenea „neconcordanțe” între țelurile diferitelor partide politice și programul minimal al guvernului, în momentul instaurării acestuia, fiecare partid politic făcea declarații care, în mare parte, conțineau o interpretare de pe poziții proprii a punctelor programului minimal asupra cărora se căzuse de acord.

Chiar din primele zile ale activității noului guvern, programul care-l definea misiunea fusese, dacă nu în mod expres și public părăsit, cel puțin înlăturat de fapt.

Începîndu-și în asemenea condiții activitatea, guvernul era dinainte condamnat la cădere. Confruntarea dintre partide asupra unor puncte programatice a ieșit din cadrul guvernului, extinzîndu-se în coloanele presei și în întruniri publice, în ciuda „armistițiului politic, armistițiului de presă, armistițiului de atitudini și de declarații, de discursuri și de interviuri” pe care-l doreau, cu deosebire, partidele burgheze. Chiar a doua zi după instalarea guvernului, la 5 noiembrie, partidul comunist arăta că nu a renunțat la programul său. Frontul Național-Democratic nu renunța, de asemenea, la platforma sa și insista asupra necesității imperative a împroprietăririi țărilor, naționalizării marilor bănci și a marii industrii cartelate. Știința — organul central de presă al P.C.R. — își exprima încă din primele zile neîncrederea în eficiența noului cabinet, pe care nu-l socotea un guvern politic unitar, „ieșit din concentrarea tuturor forțelor democratice într-un singur front democratic”, fapt ce va produce „greutăți imense și inutile, care vor împiedica fără îndoială rapidă democratizare a țării...”.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1969.

Dr. Petru Groza, vicepreședinte al guvernului format, la 4 noiembrie 1944, tot de generalul Constantin Săndulescu

În p. 7: mobilizați de Partidul Comunist Român, oamenii muncii din Capitală demonstrează pentru democratizarea aparatului de stat

Pe parcursul desfășurării activității guvernului s-au ivit și alte puncte divergente privind modul de rezolvare a problemelor politice interne, legate de epurarea și democratizarea aparatului de stat, efectuarea reformei agrare ș.a.

P.N.Ț., prin reprezentantul său aflat în fruntea Ministerului de Interne, insistă asupra necesității instalării unor noi primari și prefecți desemnați prin alegeri comunale, ce urmau a se efectua pe baza unei legi elaborate de Ministerul de Interne, ale cărei prevederi ar fi avantajate, desigur, forțele burgheze. El a dat dispoziții pentru sistarea oricăror consultări populare pentru desemnarea unor noi prefecți și primari. O astfel de măsură, luată în condițiile în care aparatul de stat nefiind curățat de elementele fasciste și profasciste nu putea garanta libertatea deplină a alegerilor, a provocat o vie ripostă din partea forțelor de stînga. Deși în ședința guvernului din 20 noiembrie s-a hotărât „în deplină solidaritate” numirea altor prefecți în locul celor „care au funcționat pînă la formarea actualului guvern”, precum și

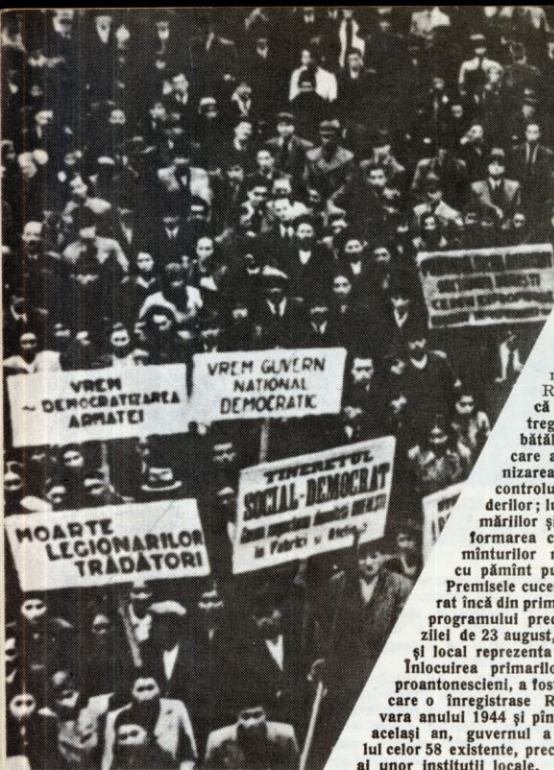
modul de desemnare a acestora, ministrul de Interne nu a respectat înțelegerea stabilită de comun acord și a dat curs hotărîrii sale de a pregăti alegerile comunale.

Noi elemente de tensiune au furnizat disputele foarte aprinse în jurul modului și momentului înlăptuirii reformei agrare, asupra conținutului acestei măsuri de mare importanță socială, politică și economică. La 13 noiembrie, cu prilejul unei adunări a delegaților comitetelor țărănești din Caracal, Romulus Zăroni — subsecretar de Stat la Agricultură și Domenii — a declarat că în primăvara anului 1945 țărani vor intra cu plugurile în pămînturile pe care le vor obține prin împrumut. Declarația a neliniștit pe reprezentanții partidelor burgheze, văzînd în ea o incitare a țărănimii la înlăptuirea imediată a reformei agrare.

Deținînd încă poziții preponderante în guvern și în aparatul de stat, P.N.Ț. și P.N.L. au renunțat treptat la apărarea „respectului total al acordului care a stat la originea formării guvernului” și care i-a definit misiunea” și au adus pe prim plan probleme ce nu erau in-

cluse în prevederile programului de guvernare. La 21 noiembrie 1944, Delegația permanentă a P.N.Ț. a decis să condiționeze înlăptuirea acordului de guvernare de efectuarea dezarmării gărzilor patriotice organizate de partidul comunist, cerere ce a întîmpinat împotrivirea fermă a P.C.R. și a avut drept rezultat ascuțirea disputelor în jurul problemelor de guvernare.

În a doua jumătate a lunii noiembrie, forțele de stînga au declanșat o acțiune energetică, pe multiple planuri, pentru demiterea lui N. Penescu din funcția de ministru de Interne și instalarea în locul acestuia a reprezentantului P.C.R., Teohari Georgescu. Acțiunea viza în același timp și aducerea în fruntea Ministerului de Război a generalului Vasiliu Râșcanu, fapt ce ar fi produs o schimbare substanțială în raportul de forțe din guvern în favoarea F.N.D. Greutățile colaborării în cadrul cabinetului s-au adîncit, criza de încredere a maselor în guvern a căpătat o nouă intensitate și astfel, la mai puțin de o lună de la instalarea sa, cel de-al doilea guvern Sănătescu se afla în pragul inevitabilei prăbușiri.

Parte integrantă a procesului revoluționar în care se angajase România după victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944, lupta pentru cucerirea puterii locale de stat, îndeosebi a prefecturilor, a căpătat, în condițiile puternicei împotriviri a claselor exploataatoare, valențele uneia dintre „cele mai impresionante bătălii politice” — cum a definit-o tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism se subliniază că o importanță hotărâtoare pentru întregul proces revoluționar au avut marile bătălii revoluționare desfășurate în anii care au urmat eliberării, trecerea la organizarea comitetelor muncitorești și instituirea controlului clasei muncitoare asupra întreprinderilor; luarea cu asalt a prefecturilor și primăriilor și instalarea noilor prefecți și primari, formarea comitetelor țărănești și împărțirea pământurilor moșierești țăranilor fără pământ sau cu pământ puțin.

Premisele cuceririi puterii locale de stat s-au configurat încă din primele zile după insurecție. Între punctele programului preconizat de guvernul instaurat în seara zilei de 23 august, defascizarea aparatului de stat central și local reprezenta o problemă deosebit de importantă. Înlocuirea primarilor, notarilor, pretorilor și prefecților proantonescieni, a fost impusă de însăși cotitura politică pe care o înregistrase România. Drept urmare, începând din vara anului 1944 și pînă în primele zile ale lunii noiembrie, același an, guvernul a înlocuit prefecții a 53 județe din totalul celor 58 existente, precum și un mare număr de conducători ai unor instituții locale.

ASALTUL PREFECTURILOR

Dr. GHEORGHE ȚUȚUI

Poporul și guvernul în divergență

Dar masiva schimbare petrecută în administrația județeană nu corespundea conținutului impus de procesul revoluționar în curs de desfășurare și nici cerințelor pe care masele populare le ridicau în fața noilor autorități. Semnificativ pentru caracterul limitat al schimbărilor făcute este faptul că într-un număr de 19 județe, îndeosebi din Muntenia și Oltenia, noii

prefecți numiți de guvern proveneau din rindurile ofițerilor superiori, majoritatea lor fiind colonei în rezervă. În unele județe, ca, de exemplu, în Romanși, în fruntea prefecturii fusese numit același om care deținuse funcția respectivă și sub dictatura antonesciană.

Încercarea făcută de guvern de a aduce în fruntea administrației oameni care să apere ordinea socială și de stat burgheză trebuie căutată în însăși limitele cabinetului instaurat după 23 August 1944. Majoritatea burgheză din echipa guver-

namentală condusă de generalul C. Sănătescu a căutat, în special prin ministrul de Interne, Aurel Aldea, să frîneze procesul de democratizare a țării, să stăvilească frământarea adîncă și mișcarea maselor în vederea instaurării unui regim realmente democrat, a progresului social-politic și economic al țării.

Dar, eliberarea țării crease cîmp larg de afirmare și activitate tuturor organizațiilor democratice și de stînga, în fruntea cărora se afla P. C. R. Poporul dorea o continuă lărgire a democrației la nivelul tuturor veri-

gilor administrative. Masele muncitoare se împotriveau cu hotărâre manevrelor reprezentanților burgheziei din guvern de a instaura o „democrație” de tipul celei interbelice, în care cuvântul hotărâtor să-l aibă tot clasele posedante. În condițiile arătate, starea de nemulțumire a poporului, generată de modul în care încerca reacțiunea să soluționeze situația internă, s-a transformat în acțiuni directe, îndreptate împotriva virtuților administrației județene. Publicarea, în luna septembrie, a Platformei F. N. D., concepută de partidul comunist, la care au aderat P. S. D. și numeroase alte organizații democratice, a determinat adâncirea procesului revoluționar, cristalizarea obiectivului primordial de luptă: instaurarea unui regim realment democratic, transformarea administrațiilor locale în exponente ale intereselor maselor. La sfârșitul lunii octombrie, când a devenit tot mai limpede că prefectii, pretorii și primarii numiți de guvern încearcă pe toate căile să frîneze procesul revoluționar din țară, masele populare, sub conducerea forțelor democratice au declanșat largi acțiuni de înlocuire a administrației cu reprezentanți ai F.N.D.

La Galați — reședința județului Covurlui, de pildă — prefectul și primarul numiți de guvern s-au dovedit foarte repede incapabili să-și îndeplinească mandatul ce le fusese încredințat, mai cu seamă în direcția defășurării autorităților comunale, a democratizării vieții, a îmbunătățirii condițiilor de aprovizionare a populației. Ca urmare a situației create, în ziua de 20 octombrie 1944, la îndemnul și sub conducerea comunistilor, locuitorii din oraș și din comunele din împrejurimi, au organizat un mare miting sub lozincile: „Să plece guvernul!”, „Să plece prefectul!”, „Să plece primarul!” Trei zile mai târziu, **Dezrobirea**, organul de presă al organizației regionale P.C.R. Galați a publicat un articol în care se cerea categoric înlocuirea primarului și a prefectului: „Primarul, pentru că nimeni nu l-a pofțit aici. Prefectul, pentru că noi l-am pus și tocmai pe noi ne-a înșelat”. Acțiunea pentru înlocuirea acestora s-a amplificat în zilele următoare, culminând cu marea demonstrație din ziua de 28 octombrie, când zeci

de mii de cetățeni, din oraș și din județ, în frunte cu muncitorii, au înconjurat sediul administrației județene. Din rândul demonstraților s-a constituit o delegație care s-a prezentat la prefect, determinându-l să demisioneze și înlocuindu-l cu un reprezentant al forțelor democratice, care s-a angajat în fața tuturor participanților să lupte pentru apărarea intereselor acestora, pentru democrație.

Cucerirea prefecturii de la Galați a avut drept rezultat intensificarea luptelor politice pentru schimbarea cu forța a prefectilor reacționari. Acțiunile maselor și mai ales implicațiile ei, noua relație ce se crea între șeful administrației locale și oamenii muncii, au stîrnit panică în rândul cercurilor dominante. Ministrul de Interne, generalul Aurel Aldea, a dat dispoziții organelor în subordine ca atunci când masele vor mai încerca să se apropie de sediile prefecturilor „să se facă somațiile legale, la care, dacă nu se vor opri, să se tragă”. Elementele reacționare din guvern se angajau, așadar, pe o pantă extrem de periculoasă, aceea de folosire a violenței împotriva oamenilor muncii, de rezolvare a problemelor politice prin forța armelor. Rezultatul nu a fost însă cel scontat de guvern. Acțiunea de înlocuire a prefectilor a crescut în amploare, concomitent cu lupta pentru instaurarea unui guvern democratic — a cărei parte integrantă era. Sub direcția îndrumare a P. C. R., procesul de conștientizare politică a sutorilor de mii de cetățeni a crescut, lupta pentru cucerirea puterii devenind, astfel, un proces definitoriu al aceluia sfârșit de an '44.

„Cetatea a căzut”

Acțiunea petrecută în municipiul Constanța a reprezentat un moment important pentru noul avânt pe care îl luase lupta maselor la începutul lunii noiembrie 1944. Și aici masele populare conduse de P. C. R. au determinat, în cadrul unei ample demonstrații, îndepărtarea primarului* și înlocuirea sa cu Alexandru Șteflea, reprezentant al Uniunii Patrioților, avînd ca ajutoare pe muncitorii Ion Popescu și Vasile Cavacu, membri

ai P.S.D. Prefectul a raportat cele petrecute Ministerului de Interne: „Am onoare a raporta că azi, la 1 noiembrie 1944, orele 15, partidul comunist [...] a procedat la schimbarea primarului municipiului și a celor doi ajutoari de primar”. În aceeași zi, spre seară, ministrul de Interne, Aurel Aldea, a ordonat: „Nu fiți lași! Puneți santinele la primărie [...] Publicați prin afișe că orice acte făcute de ei vor fi lovite de nulitate. Sesizați parchetul și trimiteți în fața Curții Marțiale pe toți provocatorii de dezordine. Procedați cu tact, la nevoie folosiți armele. Luați contact cu garnizoana și comandamentul Dobrogei pentru a vă da concursul armatei și a vă asigura paza, atît la primărie, cît și la prefectură”.

A doua zi, primăria a fost ocupată de trupe; noului primar și ajutoarelor sale li s-a interzis părănderea în local. Vestea s-a răspîndit cu repeziune în întreg orașul și, spre ora prînzului, mii de muncitori, lucrători din port, funcționari și alți oameni ai muncii s-au adunat la sediul sindicatelor din strada Mihai Viteazul de unde au pornit încolonați pentru a ocupa primăria. Cu toată împotrivirea forțelor reacționare, muncitorii — avînd în frunte pe conducătorii locali ai P.C.R. și ai celorlalte organizații democratice — au pătruns în localul primăriei, iar găzile patriotice au intrat în acțiune, asigurînd ordinea. Consemnînd evenimentul, ziarul **Cuget liber**, organ al Comitetului județean al P.C.R., a publicat un amplu articol, intitulat sugestiv **Cetatea a căzut**.

Înspăimîntate de acțiunea energetică a maselor, cercurile reacționare au dat dispoziții de întărire a apărării prefecturii, fapt ce a îndirjit și mai mult pe cetățeni. După ocuparea primăriei, în ziua de 4 noiembrie la chemarea P.C.R., miile de muncitori și țărani din oraș și din comunele apropiate au început asaltul Prefecturii Constanța. La ora 17, nemaîputînd face față asalturilor multîmii, elementele reacționare au ordonat deschiderea focului, pentru intimidarea masei de demonstrați. În timpul luptei, au căzut victime din ambele tabere, comunistul Iosub Cahane fiind împușcat mortal. Nimic nu a putut, însă, stăvilii avîntul maselor, care au reușit să ocupe

* Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1967.

clădirea, instalînd în locul prefectului reacionar, pe comunistul Victor Dușa.

Evenimentele de la Constanța au avut un puternic ecou în întreaga țară. Amploarea mișcării populare a silit conducerea P.N.Ț. și P.N.L. să accepte constituirea în aceeași zi — 4 noiembrie — a unui guvern de coaliție tot sub conducerea lui C. Sănătescu, în care forțele democratice și-au lărgit considerabil pozițiile. Printre miniștrii destituiți se afla și ministrul de Interne, ce a fost înlocuit cu Nicolae Penescu, secretar general al P.N.Ț., care, deși a dovedit mai multă maleabilitate decît predecesorul său, a încercat — fără succes — să numească prefecti dintre membrii P.N.Ț. Deținînd majoritatea și în noul guvern, reprezentanții claselor dominante au continuat măsurile represive împotriva maselor populare, măsuri care mergeau de la interzicerea unor manifestații de masă pînă la folosirea forței armate. Totuși, valul de smulgere a prefecturilor din mîna burgheziei a luat amploare în întreaga țară. Rînd pe rînd au fost schimbați prefectii și șefii autorităților locale din județele Brăila (15 noiembrie), Hunedoara (21 noiembrie), Brașov (23 noiembrie), Argeș și Dîmbovița (28 noiembrie), Arad și Timiș-Torontal (29 noiembrie).

În urma marilor acțiuni desfășurate în luna noiembrie 1944, a înfruntărilor deschise dintre masele populare, organizate și conduse de către P.C.R., forțele democratice au cucerit pozițiile principale în administrația a peste 40 județe, dintre care în 22 puterea a fost obținută prin mitinguri și demonstrații sau prin ciocniri directe cu aparatul de stat. Lupta desfășurată de oamenii muncii a dus, în același timp, la creșterea prestigiului politicii promovate de P.C.R., la sporirea încrederii maselor în propria lor forță.

Ultimele poziții

Marile demonstrații și manifestații de stradă desfășurate de-a lungul lunii noiembrie au contri-

buit în mod hotărîtor la căderea celui de-al doilea guvern cu majoritate reacționară și instaurarea, la 6 decembrie 1944, a unui nou cabinet, prezidat de generalul Nicolae Rădescu, care deținea și interimatul Ministerului de Interne. Deși în cadrul noului cabinet repartizarea portofoliilor ministeriale nu s-a schimbat, totuși instaurarea acestui guvern a reprezentat un succes al F.N.D., deoarece a dejucat planurile cercurilor de dreapta care, demisionînd din cabinetul Sănătescu, sperau să determine, astfel, îndepărtarea reprezentanților forțelor democratice de la putere. La începutul guvernării sale, în declarația-program, noul prim-ministru a făcut o serie de promisiuni privind democratizarea țării. Se părea că în cadrul noului guvern s-a ajuns la o înțelegere privind acțiunea de înlocuire a prefectilor. În acest sens, s-a constituit o comisie ministerială însoțită de cîte un reprezentant al P.C.R. și P. S. D. care, între 17 și 24 decembrie, a analizat situația din unele județe ale Moldovei, căzînd de acord asupra numirii prefectilor din Bacău, Cîmpulung, Baia, Putna, Rădăuți, Roman și Suceava. Tot în acest timp au fost efectuate înlocuirile de prefecti în județele Buzău, Turda și Vlașca. Schimbările produse au întărit poziția forțelor democratice, majoritatea noilor demnitari fiind reprezentanți ai F.N.D.

Dar în scurt timp, s-a vădit intenția noului prim-ministru de a opri orice acțiune revoluționară, de a împiedica schimbarea prefectilor de către mase și realizarea unor reforme democratice. Deosebirile de poziții dintre primul ministru și reprezentanții forțelor democratice cu privire la căile de realizare a transformărilor cerute de mase au devenit evidente mai cu seamă la începutul lunii februarie 1945.

Trăsătura dominantă a aces-
tei noi etape în lupta pentru
cucerirea prefecturilor a fost
determinată de faptul că ea s-a
desfășurat în strînsă legătură cu
bătălia pentru pămînt, în care
erau angajate importante forțe
muncitorești-țărănești. Prin ac-
țiunea forțelor democratice, prin
ample mișcări de masă au fost
cucerite alte nouă prefecturi:
Muscel (4 februarie), Teleorman
(11 februarie), Dolj și Gorj (24

◀ La funeraliile lui I. Kahane, răzut
sub gloanțele reacțiunii, în timpul a-
saltului Prefecturii Constanța

În p. 12: zeci de mii de cetățeni din
Craiova și împrejurimi au demonstrat,
la 24 februarie 1945, pentru profunde
înnoiri democratice în viața statului

februarie), Sibiu (1 martie), Mehedinți, Romanși și Vilcea (3 martie), Făgăraș (6 martie). Și în această perioadă înlocuirea vechilor prefecti s-a făcut pe fondul unei puternice împotriviri, uneori chiar violente, a elementelor reacționare. Primul ministru, Rădescu, într-un discurs rostit în ziua de 11 februarie 1945, și-a făcut publică intenția de a opri revoluția cu forța. În întreaga țară au fost luate măsuri drastice de împiedicare, la nevoie chiar cu armele, a oricăror acțiuni de masă, iar șefii posturilor de jandarmi au primit dispoziții categorice de a opri orice mișcare populară de pe raza comunelor — datorită faptului că, în numeroase sate, țărării trecuseră la acțiuni energice de împărțire a pământurilor. O parte dintre prefecti, bănuind de a nu se fi conformat dispozițiilor guvernului, au fost consemnați în orașele de reședință. Prefectul județului Dimbovița, de pildă, a primit la 11 februarie din partea primului ministru un ordin telegrafic în care se spunea: „Interzic cu desăvârșire orice deplasare a dv. pe teritoriul județului fără aprobarea prealabilă a mea. Vă fac personal răspunzător de executarea întocmai a prezentului ordin”.

Confirmând pozițiile net reacționare pe care se situa, în ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, Rădescu arăta: „Mă lupt de două luni și jumătate pentru o chestiune pe care o socotesc capitală: intrarea în legalitate, păstrarea ordinii în țară [...] De câteva zile — în special — mișcarea în capitalele de județ, împotriva prefectilor, s-a accentuat. În privința primarilor, același lucru. Iar în ceea ce privește agitația la țară pe tema reformei agrare, lucrurile au devenit de o gravitate excepțională [...] În situația pe care o am, mă voi opune cu toate puterile, și, dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul”.

Se trage în demonstranți

Amenințarea a determinat o nouă creștere a avântului revoluționar. La 17 februarie 1945, deci chiar a doua zi după ce

primul ministru, își formulase clar intenția de a folosi forța împotriva maselor, Nicolae Celac, fost ajutor de primar al orașului Craiova, a fost instalat în funcția de prefect al județului, cu toate că prefectura era apărată de jandarmi și de un batalion din Regimentul 26 infanterie*. Grupe de jandarmi din garnizoana locală au înconjurat însă prefectura și au arestat pe prefectul democrat, ca și pe alți reprezentanți ai organelor locale. Drept urmare, în ziua de 24 februarie, circa 20 000 manifestanți au atacat Prefectura județului Dolj, ocupată de forțe de represiune, prilej cu care, așa cum menționează raportul jandarmeriei: „Armata a folosit gaze lacrimogene și a tras câteva salve în aer”.

Raportul nu menționează, însă, și faptul că în cursul ciocnirii, muncitorul Ion Tomescu din suburbia Craiovița, aflat în primele rânduri ale manifestanților, a fost rănit mortal.

Lupte la fel de îndrăznețe pentru instalarea în funcția de prefect a unui reprezentant al F. N. D. s-au înregistrat și la Caracal, reședința județului învecinat, Romanși. Aici, încă în luna octombrie 1944 fusese numit ca prefect lt. col. Horia Dobrian, unul și același cu prefectul din timpul dictaturii antonesciene. La începutul lunii decembrie, el a fost arestat pentru activitate reacționară și în locul său a fost numit, pe baza înțelegerii F. N. D. cu reprezentanții locali ai partidelor burgheze, un alt prefect. Procedul n-a fost însă acceptat de forurile superioare guvernamentale, creându-se o stare de tensiune, care a culminat în ziua de 24 februarie 1945. După un miting la cinematograful „Apollo”, din Caracal, masele de demonstrații, mobilizați de F. N. D., s-au îndreptat spre prefectură pentru a instala ca șef al puterii locale pe reprezentantul lor. Pe parcurs, coloanele de demonstrații au fost întâmpinate de forțe militare, care, între timp, blocaseră intrările în clădire, instalând cuiburi de mitraliere la ferestre și în jurul zidurilor.

Pentru a evita o vărsare de sânge, reprezentanții F. N. D. au alcătuit o delegație care să înainteze un memoriu. În loc de

răspuns, autoritățile au deschis focul. Comunistul Ștefan Dobrescu a fost ucis pe loc; o salvă de mitralieră i-a retezat picioarele lui Ion Mincu, iar Ștefan Prună, secretarul organizației județene a Frontului Plugarilor, a fost grav rănit. Relatind evenimintele, **Buletinul Inspectoratului General al Jandarmeriei** arăta: „În ziua de 24. II. 1945, în orașul Caracal circa 4 000 locuitori, printre care și oameni înarmați, au mers la prefectură pentru a înlocui pe prefect. Prefectura este apărată de armată. La ora 14, armata a deschis focuri de armă asupra demonstrațiilor din rândurile cărora au căzut 3 morți și mai mulți răniți”. La ora 18, un alt buletin menționa: „La Caracal a fost împușcat mortal secretarul organizației comuniste locale, Ștefan Dobrescu și răniți Micu Nicolae din comuna Castranova, Mincă Ion din comuna Dobrosloveni și Mincă Toma din comuna Grozăvești”.

Acțiunea maselor populare a continuat însă și în zilele următoare și la 26 februarie, în pofida faptului că orașul era înșesat de patru sute militare, mii de cetățeni au luat parte la înmormintarea celor uciși. La 3 martie, lupta pentru cucerirea prefecturii a luat sfârșit. Noul prefect, dorit de mase, și-a început activitatea.

* * *

Odată cu instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945, primul guvern muncitoresc-țărănesc din istoria României, asaltul prefecturilor, lupta pentru cucerirea puterii de stat locale putea fi considerată în cea mai mare parte încheiată. Proces revoluționar amplu, integrat în bătălia generală pentru putere, asaltul prefecturilor a reprezentat un moment de seamă al perioadei istorice cuprinse între 23 august 1944 și 6 martie 1945. Luptele purtate în acest interval, au reliefat înaltul spirit revoluționar al clasei muncitoare și al țărănimii, au demonstrat pregnant că mersul înainte pentru democratizarea politică și socială a țării reprezenta un proces ireversibil, pregătind terenul pentru noile și ample transformări pe care poporul era chemat să le înfăptuiască.

* „Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1969.

MOTTO:

*„Ce-ți doresc eu fie, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecu-ți mare, mare viitor!”*

EMINESCU ȘI ISTORIA

GEORGE MUNTEANU

Există — după cum atât de pertinent se subliniază și în primele două părți ale Programului Partidului Comunist Român — un acut, lucid, orientat în perspectivă simț al istoriei la trăitorii bimilenari de pe aceste locuri de la Carpați și de la Dunăre. Și există acest simț al istoriei, cum e și firesc, îndeosebi la exponenții politici, spirituali ai acestora, așa cum i-a ratificat memoria generațiilor — pe distanța de la Burebista și Decebal până la voievozii patrioți și conducătorii iuți nemijlocit din masele largi populare în lungul ev de mijloc românesc — un Mircea, un Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, un Horea, un Tudor Vladimirescu — iar de aici înainte la luptătorii revoluționari din epoca pașoptistă și de mai târziu ai unirii principatelor, ai independenței de la 1877, ai desăvîrșirii unității statului național român — până la luminații conducători de astăzi ai Partidului Comunist Român.

Documentele celui de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român, vizînd deopotrivă cele ce au fost, sînt și trebuie să vină, vizînd cu alte cuvinte dintr-o perspectivă organic-revoluționară destinul specific și căile dezvoltării unui popor situat la răspîntia tuturor marilor civilizații mai vechi și mai noi, ne-a readus în minte gîndirea politică, meditațiile privind mersul istoriei ale celui mai mare poet al națiunii noastre, Eminescu, precum și miezul viu, actualitatea multora din opiniile sale privind trebuința de a studia cu încordare specificul celor ce s-au înfăptuit la noi pe planul culturii materiale și spirituale, spre a ști să le dezvoltăm într-un mod tot atât de specific — într-un mod care să exprime neînterupt cerințele reale (iar între acestea, îndeosebi, pe cele prioritare) ale poporului român. Nu vom pune în discuție aici via îndreptățită a insistențelor teoretice eminesciene privind valoarea a ceea ce poetul și marele gazetar numea „clasele productive“

din trecut, felul neobosit de a sublinia capacitatea creatoare, spiritul progresist al țărănimii române. Nu vom stărui nici asupra atitor pătrunzătoare observații eminesciene privind „obstea” țărănească de odinioară și instituțiile juridice specifice, obiceiurile, mentalitatea, cultura spirituală rezultând din acest tip de organizare, apoi specificul relațiilor politice ori diplomatice din trecut ale Țărilor Române cu alte state etc., — deși în lumina concepțiilor noastre de astăzi ele își invecerează pe atâtea planuri caracterul vizionar. Ne vom limita — în cadrele posibile aici — doar la comentarea citorva dintre trăsăturile definitorii ale concepției eminesciene asupra istoriei și, îndeosebi, asupra istoriei poporului nostru.

Meditația eminesciană asupra istoriei e răspândită în întreaga operă a poetului nostru național: în creațiile sale aparținând nemijlocit poeziei lirice, în proza sa beletristică, în proiectele și încercările dramatice, în vasta sa gazetărie politică, în răzlețe — deși pătrunzătoare — însemnări manuscrise, în corespondență, în cele ce și amintea contemporanii ca a declarat Eminescu într-o împrejurare sau alta. Spiritul său universal, neistovita sete de cunoaștere și putere de muncă în cele intelectuale, anumite circumstanțe favorabile studiului și îndemnul primit de la dascălii săi, i-au înlesnit lui Eminescu să aibă o formație aproape ca a unui istoric de specialitate (așa cum era aceasta posibilă în condițiile secolului XIX), precum și o concepție generală asupra istoriei valabilă în nucleul ei fecund și astăzi, pe multe planuri — incitatoare la reflecție.

Știri confirmate de toți biografilor arată că viitorul poet se familiarizase în bună parte cu cronicile moldovene (în prima lor ediție modernă, cea datorată lui Kogălniceanu) încă în anii ieșirii din copilărie, deoarece le avusese la îndemână în bogata bibliotecă a tatălui său. În scurtul răstimp al studiilor la Gimnaziul din Cernăuți (1860-1863, 1865-1866), Eminescu excelase neîntrerupt mai cu seamă la doi profesori: Aron Pumnul* dascălul de limbă și de literatură română (dar, prin felul prelegerilor sale, și de istorie națională — de vreme ce fusese el însuși învățăcel și urmaș al marilor „luminători” din Școala ardeleană) și la disciplina istorică propriu-zisă la eminentul profesor Ernst Rudolf Neue-

bauer. Acesta era așa de mulțumit cu pregătirea în materie a școlarului său preferat, încât adeseori nu expunea el lecția ce urma, ci îl pune pe Eminescu s-o facă, deoarece acesta se dovedea de pe atunci pregătit în legătură cu întreaga materie cerută de programa gimnazială, știind să expună atractiv, iar școlarii îl ascultau cu cea mai mare atenție. În consecință, recunoscând că la istorie „nici nu ne puteam măsura cu dînsul”, unii colegi — între care mai ales Th. D. Ștefanelli, îl ispiteau pe Eminescu de unde își scoate cunoștințele și aflaseră din vreme că, în afară de cronicile moldovene sau de ceea ce aflate de la Șincai, Petru Maior, din *Magazin istoric pentru Dacia* al lui Bălcescu și Laurian, studiosul lor coleg nu se despărțea în acești primi ani gimnaziali de o *Weltgeschichte* a lui Weller sau de o *Mythologie für Nichtstudierende* a lui G. Reinbeck, din care zicea că „află tot ce-i trebuie”, potrivit tendințelor lui momentane de a se orienta în istoria națională și a celorlalte popoare mai de seamă, vechi sau moderne, dar mai cu seamă în bogatul material mitologic de care amintitele opuri abundau.

Mai târziu, în epoca studiilor universitare vieneze, nu-l aflăm pe Eminescu înscris la cursuri propriu-zise de istorie, dar faptul că în această perioadă scrie un poem de întinderea și semnificațiile celui numit *Memento mori*, că în recenzia *O scriere critică din Albina* (1870) se referă cu argumente foarte temeinice la Șincai, Petru Maior și la fazele de neoclit ale constituirii disciplinei istorice în diferitele țări, că lucrează la drame istorice ca *Mira* (concepută mai dinainte) sau la romane pline

de referințe asupra istoriei noastre, precum *Geniu pustiu*, că în cunoscuta *Scrisoare d-lui Dumitru Brătianu* publicată în ziarul *Românul* din 15 august 1871, invocă profunde argumente de filozofie a istoriei spre a justifica organizarea serbării studențești de la Putna, că în legătură cu poemul *Împărat și proletar* (la ale cărui prime versiuni lucra atunci) se documenta cu foarte proaspete scrieri asupra Comunei din Paris, cum erau cele ale lui Lissagaray (*Huit journées de Mai derrière les barricades*, Vesinier (*Histoire de la Commune*) etc. — toate acestea arată că documentarea istorică a poetului era la vremea aceea foarte diversificată. De la această bază pornind, desigur, Eminescu audiază în anii de studii universitare berlineze (1872-1874) și cursuri de istorie foarte specializate, precum erau cele ale profesorului Lepsius (*Istoria Egiptului; Monumentele Egiptului; Obiceiurile și moravurile egiptenilor*), ale profesorului Nitsch (*Istoria romană*), ale profesorului Dühring (*Concepția despre istorie la istoricii renumiți*) etc., etc.

La Iași, pe cînd era bibliotecar, iar mai apoi revizor școlar, poetul putea să-i scrie Veronicăi Micle precum urmează: „Nu merit laudele aduse pentru poezia *Epigonii*. E o concepție pe care o făuriser încă la Viena, într-un elan de patriotism. Trecutul m-a fascinat întotdeauna. Cronicile și cîntecele populare formează, în clipa de față, un material din care culeg fondul inspirațiilor”. Tot pe atunci lucra la cel mai avansat (ca elaborare) proiect de dramă istorică a sa din ciclul mușatin, *Bogdan-Dragoș*. Gazetăria înce-

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

pută la **Curierul de Iași** în 1876 și continuată cu strălucirea știută la **Timpul** din București, între 1877-1883, arată, de asemenea, aproape la tot pasul, că documentarea istorică și reflecțiile de domeniul istoriei continuau să fie neîntrerupte la Eminescu. În același sens ne edifică proiectul de piesă **Alexandru Lăpușeanu** din epoca bucu-reșteană, **Scrisoarea III, Doina**. Iar tirziu, în anii de boală, prin 1888, George Panu, locuind în aceeași veche casă bucu-reșteană cu Eminescu și vizitându-l uneori sau fiind vizitat de el, constata că poetul citea și recitea acum numai scrierile referitoare la trecutul nostru. Cu un prilej, Eminescu îi șoptise lui Panu, spre a nu fi auzit de alți interlocutori: „Panule, știu tu că în lumea aceasta nu

este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru — trecutul lui, tot, tot, este un șir neîntrerupt de martiri. Ți-o spun ție, fiindcă tu te-ai ocupat de istoria românilor”.

Iar altă dată (în nr. 70 din 1882 al **Timpului**), recenzind cu destule elogii, dar și cu marcate rezerve, **Columna lui Traian** a lui Hasdeu și documentele despre trecutul nostru ce se publicau acolo, Eminescu conchide: „Ceea ce se dezgroată prin aceste documente istorice și lingvistice nu sunt doar numai materialuri de interes arheologic, ci e România însăși, e geniul poporului românesc de pe care se înlăturează păturile superpuse de ruine și de barbarie. Fiecare pas înainte se face aci în înțelesul reconstruirii naționalității române și pentru ca ea însăși să

se recunoască pe sine, să-și vie în fire. Blestemul din Biblie: «În sudoarea frunții tale îți vei câștiga hrana», n-a fost un blestem ci o binecuvântare. «În sudoarea frunții tale te vei cunoaște pe tine însuși», zicem cercetătorilor pe terenul istoriei și al lingvisticii, bucurări de aceste rezultate ale unei munci naționale, rezultate greu de câștigat în comparare cu deprinderea mecanică a formelor exterioare ale unei civilizații străine”.

Nu sună foarte **actual**, nu ne aduc aminte de imperativele ce se impun și astăzi cercetării noastre științifice, spre a folosi, a răspunde unor necesități foarte reale, mai sus-menționatele îndemnuri și laude aduse de Eminescu cercetătorilor istorici și lingviști ai vremii sale? Răspundem credem, se impune de la sine.

„Independența e suma vieții noastre istorice”

N. COPOIU

Apropierea de Eminescu, cu alt gând în afara celui de adîncă admirație, ar fi un act de mare cutezanță. Cu atît mai mult cu cît opera eminesciană, în totalitatea ei, versuri, proză, beletristică, publicistică, pune istoricului nu mai puține subiecte de analiză decât criticului literar. Nu ne hazardăm în zona poeziei eminesciene, deși o bună parte, și chiar cea mai bună — poezia politică — are reflexe în-că nestudiate din punct de vedere istoric. Vom aminti numai cîteva din gândurile exprimate în articolele lui politice, în publicistica sa, care, departe de a fi depășite de timp, ne dezvăluie și astăzi, fermitatea și precizia convingerilor, profundul său patriotism, cultura sa istorică vastă, o gândire istorică dialectică, în multe privințe surprinzător

de actuală, „de un realism tulburător” — cum se exprima recent un critic.

Iată în ce frumoase și cadente fraze sînt exprimate unele din legile generale ale dialecticii pe tărîmul vieții sociale, care ar putea figura în tratatele noastre de socialism științific: „Cu greu pricepe o minte de rînd că nu este în lumea aceasta nici o stare de lucruri și nici un adevăr social veșnic. Precum viața consistă din mișcare, așa și adevărul social, oglinda realității, este de-a pururea în mișcare. Ceea ce azi e adevărat, mline e îndoielnic și pe roata acestei lumi nu suie și coboară numai sortile omenești ci și ideile”

Gîndurile lui Eminescu cu privire la independența țărilor române în secolele XV-XIX

exprimau o concepție care — după părerea noastră — s-ar cere mai larg relevată de cercetările istorice.

În mai multe articole consacrate problemei istoriei țărilor române, poetul sublinia ideea, preluată probabil din scrierile lui Bălcescu, că „...neatrănarea noastră a fost pururea reală, ca drept pururea în vigoare, ca fapt știrbit din cînd în cînd, nu prin alt drept ci prin escese și abuzuri de putere ale turcilor”.

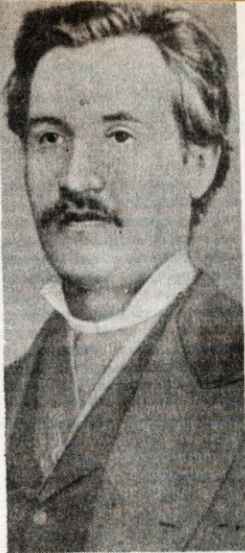
Marele poet considera dobîndirea independenței naționale din 1877 ca o etapă dintr-o succesiune de momente importante de afirmare a neatrînării țării: „Independența, departe de a fi meritul actualei generații, e suma vieții noastre istorice...”.

Privind în timp, poetul aprecia că în condițiile concrete ale relațiilor internaționale din epoca feudală, politica lui Mircea cel Bătrîn și a lui Ștefan cel Mare față de Imperiul otoman a asigurat țărilor române o dezvoltare internă independentă, spre deosebire de toate celelalte popoare din această parte a Europei: „Mircea I [cel Bătrîn] — acest prototip luminos și al artei războinice și a celei diplomatice la Români — n-a gândit toată viața lui de cit la mântuirea neamului [...]”

O politică analogă a contrapunerii iscusite a puterilor creștine, a luptei directe cu turcii, a susținut Ștefan cel Mare.

Din atitudinea acestor doi domni, se explică, cum de țărilor noastre au putut să se închine puterii turcești păstrându-și cu toate acestea întreaga lor suveranitate înăuntrul și-n afară [...]

Făcut-au bine sau făcut-au rău cei mai mari doi Domni ai noștri, preferind o supremație nominală turcească unei supremații reale creștine? Realitatea a dovedit că era tot ce puteau face mai bine. Toate, dar absolut toate statele dunărene au devenit pașalicuri, marele

Mihai Eminescu. Fotografie din ultimii ani ai vieții poetului

regat al Ungariei a fost asemenea pașalic o sută de ani, Polonia a fost împărțită și nu mai este azi [în 1880 — n.a.], pe cînd

vechile noastre tractate iscălite cu litere mari și bătoase pe piele de vițel, au fost pînă ieri izvorul neatinării reale, izvorul din care a[u] decurs actele succesive de emancipare de sub domnia turcească. Tudor se bazează pe ele cînd cere de la Poartă, introducerea domniei naționale și divanurile ad-hoc căci n-a găsit alte arme mai puternice înaintea areopagului European, decît tot pe acestea“.

Iar mai departe referindu-se la Al. I. Cuza, Eminescu afirma: „Purtat de o mișcare de-a dreptul entuziastă, Cuza Vodă a devenit el însuși principalul purtător al politicii exterioare, al politicii neatinării, avînd cea mai credincioasă și neobosită mină de ajutor în Constantin Negri“.

Indrăznim să lansăm îndemnul, aici în revista, cu atîtea sute de mii de cititori statornici îndrăgostiți de istorie, la o strădanie de evaluare a operei eminesciene pe criteriile istoriei, la o investigare atentă a articolelor cu caracter politic și istoric scrise de poet. Ar fi, credem cu tărie, o exegeză din plin răspîlțită de generozitatea ideilor istorice eminesciene și ale cărei roade ne-ar restitui încă una din luminile nemuritorului luceafăr al literaturii românești.

Trecutul — izvor de idei și simțiri înalte

DUMITRU ALMAȘ

Eminescu a nutrit o neînmurimă dragoste față de poporul și țara sa: o dovedește întreaga lui operă, toată gândirea și toată activitatea desfășurată, adesea în condiții tragice, în scurtă și zbuciumată-i viață. „Nu pierd niciodată ocazia — scria el — de-a lua parte la petrecerile populare. Ca un prieten pasionat al oamenilor (mai ales al poporu-

lui) cînd aceștia se-adună la mese, simt că sînt o parte a totalității. E ceva **dumnezelesc în acest sentiment**, așa că orice serbare a poporului mi se pare o sărbătoare a sufletului...” „Dragostea de țară și de popor l-au călăuzit spre o pasionantă și continuă cercetare a istoriei. A citit și studiat cronicile pentru adevărul vieții cuprinse în ele,

pentru arta literară, pentru „limba veche și-nțeleaptă” în care au fost scrise.

Viața l-a obligat să recurgă adesea la istorie și la eroii ei, ca sprijin moral fundamental în aprinderea dragostei de patrie. A plănuit scrierea citorva drame istorice și a slăvit vitejia marilor noștri domnitori; s-a

revoltat cu proletarul, a închinat versuri nemuritoare atîtor alte popoare și eroi ai istoriei universale.

A gîndit istoria ca o devenire, totdeauna exemplară prin eroism și frumusețe. A gîndit-o ca o devenire neîntreruptă, cu izbucniri de lumină și cu momente de întuneric.

În scrisoarea către Dumitru Brătianu, trimisă din Cernăuți, vorbea, în numele Comitetului care organiza cinstirea lui Ștefan cel Mare, la Putna, și făcea o succintă, dar osebbit de adîncă filozofie a devenirii și a continuității în istorie: „Dacă o generațiune poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în lăntuirea timpurilor [...]”

Cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale, care e menită de-a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor munca generațiilor trecute, care pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului. Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări, care formează idealul lui, cum în simbul de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg. Și oare oamenii cei mari ai României, nu-i vedem urmărind cu toții, cu mai multă ori mai puțină claritate, un vis al lor de aur, în esență același la toți și în toți timpii? Crepusculul unui trecut apus aruncă prin întunericul secolelor razele lui cele mai frumoase, și noi, agenții unei lumi viitoare, nu sîntem de cît refluxul său [...] E o axiomă a istoriei că tot ce e bine e un rezultat al cugetării generale...”

O deosebită admirație a arătat Eminescu pentru revoluționarismul și dragostea de țară a lui Nicolae Bălcescu: „Peste două trei zile va eși de sub tipar *Istoria lui Mihai-Vodă*

Viteazul de Nicolae Bălcescu. Se știe neobositul zel, cu care acest bărbat plin de inimă și înzestrat de natură c-o minte pătrunzătoare și c-o fantezie energică, a lucrat la istoria lui Mihai-Vodă. Din sute de cărți și documente el a cules c-o adevărată avarie pentru gloria nației românești, toate colorile din relații și notițe, cu cari apoi a zugrăvit acea icoană măreață, din care figura Voevodului românesc ese în prosceiu [avanscenă] vitejescă și mîndră și vrednică de a se coborî din strălucita viță a Basarabilor.

[...] O neobicinuită căldură sufletească, răspîdită asupra scrierii întregi, topește nenumăratele nuanțe într-un singur întreg și asemenea scriitorilor din vechime, el îi vede pe eroii săi aievea și-i aude vorbind după cum le dictează caracterul și-i ajunge mintea, încît toată descrierea persoanelor și întâmplărilor e dramatică, fără ca autorul să-și fi îngăduit a întrebuița undeva isvodiri [invenții] proprii ca poeții.

Nicolae Bălcescu e de altminterlea o dovadă că limba românească pe vremea lui și-nainte de dînsul era pe deplin formată și în stare să reproducă gînduri cît de înalte și simțuri cît de adînci, încît tot ce s-a făcut de atunci încoaie în direcția latinizării, franțuzirii și a civilizației „pomădate” a fost curat în dauna limbei noastre”.

Marele poet regreta că înflăcăratul patriot n-a avut parte să aibă mormîntul acasă: „Mîrind în Italia, sărac, părăsit, rămașele lui dorm în pămîntul din care a pornit începutura neamului nostru, cenușa sa n-a sfințit pămîntul patriei, ci e pe veci amestecată cu aceea a sărăcimii din Palermo”.

Prevăzînd destinul operei istorice a lui Bălcescu *România supă Mihailu volevod Viteazul*, Eminescu scria în urmă cu un veac: „...Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se cîștigă prin muncă”.

Pentru că a trăit în vremea Comunei din Paris și nu putea

să nu vibreze în fața suferinței și nedreptății sociale, a scris *Împărat și proletar*. Revoluționarul din acest poem îndeamnă mulțimile susținut „de o teorie a revoluției, în care transparență deopotrivă ideii socialiste și utopice cu privire la temelia falsă a statului burghez, la proprietate, justiție, război și morală”, cum observa Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

Poetul a apărut cu vigoare țărănimea, acuzînd asupritorii ei: „Dantela de Bruxelles, galonul de pe chipiul generalului, condeil de fier cu care scriem, chibritul cu care ne aprindem țigara, toate ne vin în schimb grîului nostru și acest grîu îl produce numai țăranul; grîul e productul muncii *sale*”.

Deși prezentul în care trăia îl durea și-l revolta, încrederea în viitor nu-l părăsea nici o clipă. Sau tocmai de aceea înfiera tot ce era rău în acel prezent ca să contribuie la pregătirea celui mărț viitor:

„Otpsprezece veacuri sînt de cînd viața latină a fost sădită pe această pămînt, unde sîntem noi în ciuda sguđurilor prin care a trecut; această viață înaintea mereu sporind și întărindu-se. S-a păstrat însă și crește această viață, nu pentru că erau mulți și puternici aceia, care conlucreau la întemeierea ei, ci pentru că fieștecare din cei puțini era mîndru de munca înaintașilor săi. De cînd este suflet de român, și chiar atunci cînd lumea îl privea cu dispreț, el își cînta doina și în conștiința puterilor pe care le purta în sine privea mîndru împrejurul său.

Sămînța din care a răsărit acest popor e nobilă și poporul nu va pieri decît atunci cînd românii vor uita noblețea seminției lor”.

Cea mai înaltă simțire poetică zămislită din inima poporului român a iubit istoria și a folosit-o, scandînd gînduri și simțăminte care ard ca o flăcără nestinsă în maușoleu închinat dragostei de țară: „Viață în vecie, glorie, bucurie, / Arme cu tărie, fală cu mîndrie, / Dulce Românie, asta ț-i-o dorești!”

Ciştigătorii ediţiei 1974

La concursul cu premii* organizat de revista noastră anul trecut, au participat 12 384 cititori din ţară şi străinătate, dintre care 8 687 au indicat răspunsurile exacte la toate cele 15 întrebări obligatorii.

Iată aceste răspunsuri:

Prima serie de întrebări

- 1) Nicolae Ceauşescu; Arena
- 2) Comitetul P.C.R. al sectorului Alabastru din Capitală
- 3) Pompiliu Ştefu şi Nicolae Moşănescu
- 4) Ştefăniţă vodă şi Ion vodă cel Vileaz
- 5) Răscala lui Horea (1784); Politische Journal, Hamburg

A doua serie de întrebări

- 1) 1 Mai 1939; Bucureşti
- 2) George Enescu, Mihail Andricu, Emanoil Ciomac; Matei Socor
- 3) Elena Pavel-Sirbu; închi-soarea Văcăreşti
- 4) Bucureşti; Vlad Tepeş
- 5) Arnold J. Toynbee; D. Cantemir: Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman

A treia serie de întrebări

- 1) România liberă; 22 martie 1944
- 2) Petre Dumitrescu şi Ilie Şteflea
- 3) Poiana Mărului; incendiată de hitlerişti
- 4) N. Titulescu; comentatorul Pertinax în Echo de Paris
- 5) Jean Jaurès; România muncitoare, din 3 august 1914

Prin tragere la sorţi au fost desemnaţi următorii premiaţi:

PREMIUL I

Un televizor LUX

1. FLORESCU CONSTANTIN — Iaşi

PREMIUL II

Cite un magnetofon TK-145

1. METCANIUC PETRU — Deva
2. ICHIM EMIL — Rîmnicu Sărat

PREMIUL III

Cite un aparat de radio NEPTUN

1. DUMITRESCU SABIN — Bucureşti
2. ARDELEANU MARINA — Climpina

PREMIUL IV

Cite un aparat foto PENTAKON-ELECTRA

1. CALAVRE EMIL — Antrepriza română de construcţii-montaj (ARCOM), Tripoli, Libia
2. CODREANU PAVEL — Odoreu, jud. Satu Mare

PREMIUL V

Cite un aparat foto PENTI

1. ILIESCU GHEORGHE — Adjud, jud. Vrancea
2. MATEEV I. MATEI — Tolbuhin, R.P. Bulgaria

PREMIUL VI

Cite un aparat foto SMENA-8

1. DAMIAN MARIN — Bucureşti
2. ILIESCU ALEXANDRU — Ploieşti

PREMIUL VII

Cite o cutie de şah

1. ALBU MIRCEA — Cluj-Napoca
2. COSMA ELENA — Bucureşti
3. CORLĂTEANU GHEORGHE — Gh. Gheorghiu Dej, jud. Bacău
4. GHITĂ ADRIAN GABRIEL — Ploieşti
5. GRECU ELENA — Bucureşti
6. NEGREA IOAN — Bacău
7. PRUNESCU PETRE — Constanţa
8. VELICU EMANOIL — Mihail Kogălniceanu, jud. Constanţa
9. NĂSTASE ADRIAN — Bucureşti
10. HERES ELVIRA — Bala Mare
11. GHEORGHI GUNEV BĂNOV — Plevn, R.P. Bulgaria
12. NEACŞU ALEXANDRU — Constanţa
13. PLEŞOIANU ION — Piteşti
14. CORNEA PETRE — Giurgiu
15. VIŞAN TOMA — Sibiu
16. TIHOŞ VASILE — Poiana Sărată, jud. Bacău
17. FILIPESCU MARIA — Tulcea
18. ANDREI NICOLAE — Căldăraru, jud. Ilfov

* Faţă de obiectele anunţate în nr. 9/1974, au survenit unele modificări, dar premiile rămân la valoarea stabilită iniţial pentru fiecare categorie.

19. BALACI IOSIF — Timişoara

20. DRĂGHESCU GHEORGHE — Bucureşti

PREMIUL VIII

Cite un abonament pe 12 luni

1. VRÎNCEANU VICTOR — Bucureşti
2. IONESCU FLORENTIN IULIAN — Tecuci
3. DUNCEA FLORICA — Bucureşti
4. MENCİ TRAIAN — Feteşti, jud. Ialomiţa
5. NOVAC CEZAR — Craiova
6. MITU ION — Potcoava, jud. Olt
7. GHEORGHE VIORICA — Dărmăneşti, jud. Dimboviţa
8. PETRE GH. CONSTANTIN CRISTIAN — Bucureşti
9. RĂICAN MARIA — Deva
10. OANA PETRACHE — Moineşti, jud. Bacău
11. MANU IOANA — Anghieşti, jud. Vâlcea
12. PISLA OCTAVIAN — Craiova
13. ŞTEFĂNESCU ELENA — Lechinţa, jud. Bistriţa-Năsăud
14. GĂVĂNESCU IRINA — Rovinari, jud. Gorj
15. BEMBE IOAN — Arad
16. MĂRCULESCU EUSTATIU CONSTANTIN — Bucureşti
17. BUCURESCU ION — Reşiţa
18. CIOCOIU GHEORGHE — Colibaşi-Iedera, jud. Dimboviţa
19. NICOLESCU GHEORGHE — Cungrea, jud. Olt
20. AVADANEI IORDACHE — Mangalia, jud. Constanţa

PREMIUL IX

Cite un abonament pe 6 luni

1. ANASTASE PETRU — Braşov
2. BRÎNDAŞ DOREL — Chişineu-Cris, jud. Arad
3. LUPU IOAN — Focşani, jud. Vrancea
4. MOLDOVAN ANASTASIA — Bucureşti
5. GHEORGHE MOISIU — Roman, jud. Neamţ
6. MARINOV CORNELIU — Bucureşti
7. DEDIU CONSTANTIN — N. Bălcescu, jud. Ialomiţa
8. CIPU IOAN — Făget, jud. Timiş
9. CHELARU CONSTANTIN — Constanţa
10. GIU DUMITRU — Iaşi
11. LUPU IOAN — Napos, jud. Bistriţa-Năsăud
12. CĂPRARU GHEORGHE — Craiova
13. SELEGEAN PAVEL — Arad
14. BORCEA VERONICA — Bucureşti
15. MĂRCULESCU CRISTIAN — Bucureşti
16. PAŞALEGA MARIN — Şimnicul de Sus, jud. Dolj
17. PUŞCAŞU VIRGIL GHEORGHE — Cluj-Napoca
18. GONTESCU CONSTANTIN — Andrăşeşti, jud. Ialomiţa
19. ROMĂNESCU OLGA — Bucureşti
20. DINESCU AUREL — Puchenii Mari, jud. Prahova

(Continuare în p. 63)

1835-1975

TEODOR DIAMANT-UN PATRIARH AL SOCIALISMULUI UTOPIC ÎN ROMÂNIA

N. G. MUNTEANU

În primăvara anului 1833, autorul unei cărți, încărcată de adevăruri zguduitoare și pătrunsă de dorința fierbinte de a stîrpi cangrenele societății capitaliste, se adresa tuturor „prietenilor libertății, dreptății și ordinii”, cu un vibrant apel menit să contribuie la stîngerea conflictului dintre „cei care au și cei care nu au”. Autorul cărții se chema Teodor Diamant și era un tinăr român în vîrstă de 23 ani, aflat la studii în capitala Franței, adept al lui Charles Fourier. Un observator mai atent ar fi putut distinge în lucrarea sa unele note deosebite, puncte de plecare originale, o putere de sinteză cu totul remarcabilă și mai ales o interpretare creatoare a sistemului și metodelor de organizare socială propuse de Charles Fourier.

Operele filozofice ale lui Saint-Simon (1760-1825), Charles Fourier (1772-1837) și Robert Owen (1771-1858) — părinți ai socialismului utopic — s-au bucurat de numeroase adesiuni, au entuziasmat o generație întreagă de intelectuali de la începutul secolului XIX. În special tinerii studenți din capitalele europene. Ideile lor despre reformarea societății au creat o atmosferă de vie dispută între adepții și adversarii lor.

În lucrarea în care își formula concepțiile asupra societății și perspectivelor ei, Diamant pornea de la situația și lupta proletariatului situându-l în centrul mișcărilor democratice-progresiste. El dădea o definiție, semnificativă pentru acei ani, societății capitaliste, care îl apărea ca „împovărată de neputință” în a satisface necesitățile sociale ale poporului, ale celor săraci, de „îmbunătățiri soarta numeroșilor proletari”. Dacă masele populare sărace se răsculau, vinovații erau cei avuți, clasele stăpînitoare. Diamant nu se mul-

tumea, însă a rămnine la faza de contemplare a situației lumii contemporane. El afirma că lumea trebuia transformată, munca, economia unitară și organizarea colectivă a producției să fie baza societății. Într-o strălucită sinteză, Diamant prezenta astfel un program de luptă pentru organizarea noii societăți:

„Nu poate fi libertate individuală, nici dreptate și nici ordine, fără un minimum decent de existență asigurat poporului;

Nu poate fi obținut nici un minimum de existență fără atracția în producție [...]; munca nu trebuie să rămînă penibilă și respingătoare;

Libertatea, dreptatea și ordinea nu se vor putea naște decît în ziua în care se va ieși din fărîmîntarea care este baza societății actuale, care exclude unitatea, economia și care face respingătoare producția”.

În privința proprietății, Diamant nu-și depășea dascălul. El recunoștea că una din căile de soluționare a problemei sociale era „împărțirea prin violență a bogățiilor celor ce au de către ei între cei ce nu au”, și avertiza pe cei bogăți că sărăcii vor recurge la această cale dacă nu li se vor recunoaște dreptatea și egalitatea în societate. Pentru a evita violența, fourierismul oferea soluția „asocierii” benevole a forțelor de producție: pămîntul, vitele, măruri, clădirile, uneltele agricole și cele industriale, mobilierul gospodăresc și valorile în numerar. Pe scurt, el cerea asocierea „capitalului, a muncii și a talentului”.

Diamant considera că sosise timpul a se pune capăt vorbărilor sterpe și de a se trece la fapte. Cu această hotărîre el s-a întors în țară, în 1834, avînd convingerea fermă că va converti suflarea românească pentru ideea organizării pe baze noi a producției agricole, industri-

ale, a transporturilor și comerțului, totul spre fericirea poporului și a da „pildă altor neamuri ce se fălesc cu civilizația”.

Acasă, în Principatele Române, mutațiile din viața economică săvârșite în primele decenii ale sec. XIX dăduseră naștere unor schimbări și în domeniul vieții sociale. În mediul urban, burghezia, una din principalele clase legate de noile relații de producție s-a afirmat tot mai mult pe plan politic și cultural. A apărut un curent de critică socială la adresa regimului feudal și a practicilor retrograde. De-a lungul citorva ani s-a format generația de aur a anului 1848, alcătuită din oameni care indiferent că erau munteni, moldoveni sau transilvăneni, că se aflau într-un moment dat într-unul sau în altul din principate sau la studii în lumea largă, aveau o trăsătură comună: încrederea în destinul poporului român, în capacitatea lui de a păși pe drumul civilizației.

Teodor Diamant și generația lui s-au format în cadrul aceluși flux continuu de tineri din provinciile românești spre centrele universitare europene și de acolo înapoi în țară, pentru reînnoirea în marea operă de afirmare a națiunii române, a luptei pentru unitatea națională, pentru reforme sociale. Bucureștii, Iașii, Brașovul și alte orașe au devenit centre ale culturii naționale, ilustrată atunci de Ion Cămpineanu, frații Golești, Grigore Alexandrescu, Ion Ghica, Cezar Bolliac, I.D. Negulici, Nicolae Bălcescu, Costache Negruzzi, Eftimie Murgu, Eliade Rădulescu, Eufrosin Poteca, M. Kogălniceanu, Simion Bărnuțiu, Aron Pumnul și mulți alții. Între aceștia prin acțiunea și lupta sa în direcția reformelor sociale, prin voința sa de a traduce în viață idei generoase conturate în epocă, Teodor Diamant a ocupat un loc aparte. La ideile socialismului utopic adăraseră și alți români. Cel care a îmbogățit, însă, conceptul de socialism utopic, a fost Diamant.

lubea Jumea celor neavuți

Eliade Rădulescu a contribuit la popularizarea încercărilor diamantiste prin publicarea articolelor prietenului său în *Curierul românesc*; a admirat și el concepțiile lui Fourier și a preluat, am spune necritic, metodele de „aplicare”, a acestor concepții. Ca și maestrul parizian, care dăduse publicității un comunicat, făcând cunoscut că aștepta, acasă, la anumite ore din zi, pe posesorul unui milion de franci dispus să-l investească într-un falanster, Eliade a înființat o „bancă” la București, înștiințând că aștepta animatori generoși și amatori de nemurire care să depună capitaluri în contul unui falanster imaginar.

După mărturiile lui Ion Ghica, ideile socialismului utopic au pătruns la noi, în special, prin Teodor Diamant. Contemporani de-ai săi, printre care Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti, Constantin Goleșcu, Dimitrie Filipescu, Ion Ionescu de la Brad, Iancu Bălăceanu și alții se numărau printre admiratorii lui Diamant, în care vedeau nu numai un propagandist al ideilor fourieriste, ci un apostol, un animator al ideilor sale.

Eminentul absolvent al Colegiului Sf. Sava, care își uimise colegii și profesorii prin maturele sale preocupări, fusese trimis pentru studii la München de către Așezămintele mitropolitului Dositei Filitti. După încetarea acestei burse, Teodor Diamant a fost ocrotit în continuare la München de către boierul Dinicu Goleșcu. În 1830 se afla la Paris, ca absolvent al Școlii de cadeți și ingineri, fiind sprijinit de cercul tinerilor boieri liberali români ce studiau în capitala Franței. Întors în țară, familiile burgheze și boieresti cu vederi mai înaintate l-au primit cu oarecare interes. Ion Ghica și alți contemporani își amintesc, în scrierile lor, că Diamant, după întoarcerea de la

LA SCAENI ÎN 1975

LEON SĂRĂȚEANU

Scăeni. Trenul de Măneciu oprește un minut în gara romantică, unde curățenia e la ea acasă și unde florile rid prietenește din răsaduri. Trenul are un profil aparte cu locomotiva micuță, dar neobosită, cu vagoanele cu „imperială”, șerpuiind voimicește pe blîndul defileu al Teleajenului, prinzire coline dulci, pe care se coc strugurii îngrijiiți din tată-n fiu de iscușiți podgoreni și unde livezile prunilor fac, din vechi, faima „Iucii de Văleni”.

Din gara Ploiești-Sud, trecută prin centura industrială a orașului, cu uzinele sale — mesaj viu al acestor vremi de rapidă dezvoltare a țării — trenul străbate pădurea de sonde a Blejoiului, pentru a frîna — tot într-un codru de prunilor fac, în acest „Scăeni”, pregătit pentru o înfățișare cu istoria. Nici n-ai apucat să ieși pe ușa gării, că privirile îți cad pe grațioasa clădire a Casei de cultură, așezată peste drumul frumos asfaltat și în zarea cărăia te salută un întreg cartier de blocuri. La Casa de cultură, o placă de marmură: „În această comună a ființat între anii 1835 și 1836 Societatea agronomică și manufacturieră („Falansterul de la Scăeni), creația inginerului Teodor Diamant (1810-1841), încercare de experimentare a concepției socialist-utopice”.

În interior, există și un bust pe care un inimos cărturar și artist amator localnic, profesorul Cristian Bălan, l-a cioplit — după descripțiile păstrate în documente — pentru a-l înfățișa pe inițiatorul falansterului. Directorul Casei de cultură, Gheorghe Tudor, arată că un al doilea bust al îndrăgelnului vizionar a fost instalat la clubul schelei Boștești.

Parcurg cu emoție strada Victoriei, care pornește de la Casa de cultură și se continuă cu strada Falansterului, pen-

tru a se opri la clinul de deal unde, cred a ști localnicii*, fusese conacul ce adăpostea atâta ceea ce am numi astăzi birouri administrative ale „Societății” cit și „pansionul”, adică școala unde, spre groaza moșierilor conservatori și spre indignarea chiar a lui voda, învâțau carte robii, „slobozii” și deveniți „soți”, adică tovarăși, cu boierii luminați de idealul candid al frației și egalității fourieriste.

Strada Victoriei și cea a Falansterului se vor numi curând strada Teodor Diamant. Este una dintre măsurile cu care oamenii acestor timpuri de mari biruințe sociale, înfăptuite în lumina unei învâțături științifice și clare, doreau să perpetueze amintirea unui pionier, a unui luptător care a făcut ca numele Scăenilor să se înscrie la loc de cinste în paginile de istorie a începuturilor gândirii sociale românești, ca și în hronicul gândirii socialist-utopice europene. Și nu numai a gândirii, dar și a practicii. Căci cercetătorii au stabilit că, alături de Falansterul de la Cond-sur-Vesgres (Franța), înființat în 1833 și eșuat în 1835, colonia societară de la Scăeni este cea de-a doua experiență pozitivă a concepțiilor lui Charles Fourier, de fapt și ultima de acest fel, realizată în timpul vieții marelui utopist. Încercările ulterioare s-au depărtat de spiritul gânditorului, încadrându-se în diversitatea cooperatismului burghez.

Așadar, românul Teodor Diamant are merite deosebite și prioritare în istoria gândirii progresiste europene.

Aici, în Scăenii care știu să primească azi atâta de prietenește pe vizitator, feciorul lui Iamandache Mehtupciu, zis Diamandi, nu a găsit, desigur, nici piațeta echilibrată din centrul așezării, cu restaurantul ei cochet și cu magazinele ei îmbietoare, nici așezarea urbană care grupează sub denumirea nouă de Orașul Boldești-Scăenii vechile comune Seciu, Scăenii și Boldeș-

Paris, a fost bine primit în societatea bucureșteană. Era invitat mai ales în familiile Cîmpineanu, Slătineanu, Golescu, Filipescu etc.

Deși era atras și iubea lumea celor neavuți, deși era impresionat de luptele proletare și, fără îndoială, că dădea dreptate cionășilor din ocele prahovene care se revoltau pentru o viață mai bună, Diamant n-a ajuns, totuși, la înțelegerea profundă a antagonismelor dintre clasele asupritoare și asuprite. În entuziasmul său, el credea că înșiși domnitorii celor două principate îl vor sprijini în acțiunea de a înfăptui reforme în sfera producției, a repartiției și a organizării sociale și culturale. Este drept că atît Mihail Sturza — domnitorul Moldovei, cit și Al. Ghica — domnitorul Munteniei — se laudau cu liberalismul lor și manifestau interes pentru dezvoltarea producției pe moșiile lor, pentru introducerea unor metode moderne de lucru în agricultură și zootehnie. Într-o scrisoare trimisă de Diamant lui Fourier, în iunie 1834, se spunea: „Am avut fericirea să obțin rezultate destul de bune în cele 20 de zile de cînd am sosit aici: trei terenuri cultivate, fiecare bun pentru o colonie [...], pentru un prim roi de coloniști, sînt oferite de proprietarii lor...”. În continuare arăta că ar fi putut întemeia imediat o societate falansteristă, dar prefera să aștepte înapoierea domnitorului, plecat din țară, „spre a-l convinge să subscrie cel dintîi”.

Credința lui Diamant privind receptivitatea celor doi domnitori față de ideile sale era însă mult mai utopică decît însuși programul său de reforme. Mari proprietari de pămînturi, atît Sturza, cit și Ghica, își manifestau interesul pentru nou, gîndindu-se doar la avantajele pe care le puteau trage personal și nu din dorința de a schimba stările de lucruri din țară.

De altfel, Diamant avea să afle prin propria sa experiență că boierii, mai mult sau mai puțin liberali, puteau milita chiar pentru schimbări revoluționare, cu condiția ca acestea să nu atingă interesele lor de

proprietari. Cei mai înaintați dintre ei, chiar cei care pășiseră spre îmburghezire, precum Cîmpineanu și alții, doreau nu reforme sociale și socializante menite a știrbi dreptul absolut al proprietății de a exploata, ci doar reforme care să ducă la cucerirea de către ei a puterii politice.

Colectivitate nouă la Scăeni

Om cu vederi avansate, Manolache Bălăceanu, proprietar a patru moșii (Tecuci, Balci și Tutăneasca în județul Teleorman și Scăeni în fostul județ Saac) constatare, prin propria sa experiență că relațiile feudale putreziseră, că — în multe locuri — acestea generau pe ogoare bălării și ciulini, iar în suflul clăcășilor apatie și dorul de fugă. Claca și întreaga suită de servituzi germinau revolte. Țăranul era gata să folosească cu mai mare sîrguință furca, sapa și coasa, ca arme împotriva boierilor și a conacelor lor decît ca unele de lucru.

Biografia lui Manolache Bălăceanu și cercetătorii Falansterului de la Scăeni n-au izbutit să stabilească ce studii avea acesta și dacă a cunoscut sau nu de la sursă pariziană fourierismul. Oricum, Teodor Diamant, care îl cunoscuse pe Bălăceanu încă înainte de a pleca la studii, a găsit la el imediat adevărul la idee transformării moșiei Scăeni — cea mai mare pe care o avea (380 hectare, din care cultiva doar 30-40) — într-o societate cu un caracter nemai-cunoscut pînă atunci.

La începutul lunii martie 1835, la Scăeni a răsărit prima cooperativă de producție agricolă și industrială de tip comunal din istoria României și a doua din istoria universală. Ea se numea Societatea agronomică și manufacturieră. Diamant s-a obligat prin contract să organizeze o fermă agronomică și manufacturieră industrială, în care întreaga activitate să se desfășoare în comun. Manolache Bălăceanu a eliberat robii, a desființat claca și a arendat pămîntul, vilele și livezile unui colectiv alcătuit din oameni de diferite profesii manuale și intelectuale.

* Relatările celor de aici sînt contradictorii cu privire la amplasamentul exact al reședinței falansterului și al altor construcții pendente de el. Cert este că ele erau răzlețite pe întreg teritoriul Scăenilor de azi.

Organizarea acestei societăți a păsît de la început pe căi originale, în funcție de posibilitățile reale de constituire, Diamant renunțînd la o serie de reguli și canoane fourieriste. Fourier considera, de exemplu, că o falangă (un falanster) nu se poate constitui decît cu un minimum de 1 600 oameni. Diamant și prietenul său Bălăceanu — numit director fondator — au pornit la treabă cu mai puțin de 100 „soți” — cum se intitulau membrii falansterului. Toți membrii cooperativi — bărbați și femei — erau liberi și egali în drepturi. Unitatea avea două secții: agricolă și industrială, plus o instituție de învățămînt. Activitatea productivă se desfășura pe bază de plan, care avea menirea să lichideze anarhia din producție și schimb. Sarcina de a asigura îndeplinirea planului era încredințată agronomului comunității societare, H. Crateros. Activitatea socială se baza pe un statut care preciza că scopul Societății agronomice și manufacturiere era „împreunarea lucrului și talentului pentru lucrarea industriei și a cîmpului”. Producția și consumul erau în comun.

Secția industrială cuprindea activitatea morii pentru cereale, pusă în funcțiune de forța hidrolică, a instalațiilor de vinificare și de conservare a fructelor, a atelierelor sericicole, a brutăriei etc. Exista, de asemenea, un serviciu de aprovizionare și de desfacere a surplusului de produse agricole. În fruntea acestei activități se afla „iconomul din lăuntru al societății”, pe nume Sandu Nohaia și un „iconom din afară”, în persoana lui Costache Bulgărescu. „Iconomul din afară” conducea activitatea mai multor hanuri cu „prăvălii” care aparțineau fermiei.

Un loc special în activitatea falansterului îl ocupau educația și procesul de instrucție a „soților”. Un apel publicat de Societatea agronomică și manufacturieră anunța amatorii că deschidea un „pansion” în cadrul căruia se predau teoria și practica agriculturii, economia politică și socială, teoria și practica militărească, matematica, muzica vocală și instrumentală, desenul și dansul. „La pansion

— se preciza în apel — se vor primi toți aceia care vor voi ca să fie tovarăși” — adică membri ai colectivității. Sub direcția lui Diamant, patru specialiști asigurau predarea acestor discipline, iar alții (agronomul, iconomul din lăuntru, iconomul din afară ș.a.) îndrumau activitatea practică de producție, căci statutul acestei ferme comune obliga pe „soți” să cunoască toate profesiunile, toate muncile, spre a putea apoi liber să-și aleagă pe cea preferată.

Prea puținul timp în care și-a putut desfășura activitatea, nu permite măsurarea eficienței primei școli profesionale din România. Ctitorul acestui institut

Teodor Diamant, așa cum și-l imaginează un artist amator din Scăeni, profesorul Cristian Bălan

politehnic sui generis avea o concepție înaintată și uimitor de actuală asupra învățămîntului public. „Prin învățatură — scria Diamant — nu înțeleg cunoștințe ce nu sînt de nici un folos pentru acela ce le are, ci cunoștințe temeinice și practice care să se poată aplica la trebuințele vieții sau destoinice ce să facă pe cineva cinstit, norocit și folositor în profesia în care ar fi orînduit”. Societatea concepută de el avea nevoie de „școli pentru învățătura agriculturii și a meșteșugurilor”; țara trebuia să aibă „mecanici, economiști, agronomi”.

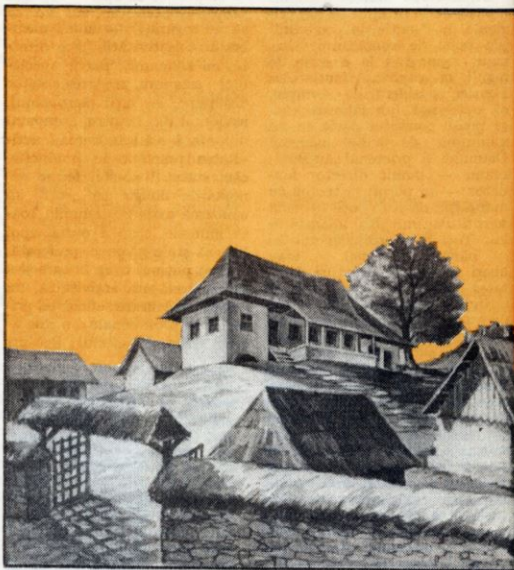
tii și unde gazificarea, termoficarea, electricizarea sînt bunuri comune. Îndrăul, pe care Ion Ghica îl descria a fi „om de frunte, inteligent, muncitor, stăruitor și plin de devotament”, a găsit, în schimb, căldura prieteniei și entuziasmul aderenții la avansatele lui idei pentru vremea aceea. Și toate acestea în persoana ciudatului, contradictoriului, dar atât de interesantului moșier Manolache Bălăceanu. El n-a ezitat să pună la dispoziția lui Diamant, proaspăt sosit din Franța, unde activase ca propagator al ideilor lui Fourier moșia Scăenilor pentru întemeierea falansterului.

Și iată acum, după 140 ani, Scăenii, unde a flșnit unul dintre murmurele acestui izvor alît de însemnat pentru învățătura ulterioară care, cuprînzînd masele, trebuia să transforme lumea. Ce au însemnat Scăenii în acel început de epopee? Istoricii și-au spus cuvîntul și, de bună seamă, vor adăuga altele și mai adîncite analize. Subiectul merită cu prisosință dăruinfa. Dar pentru reporterul venit în orașul de azi apare emoționantă nu numai transformarea lui — ea este, în mic, reflexul transformării socialiste a unei țări întregi — ci și căldura cu care localnicii păstrează amintirea alît de luminoasă a celor care au încrecat să înfîrșe pe aici un crimpei de dreptate umană și să arunce o punte asupra viitorului pe care și-l înfățișau nespuse de frumos, deși nu înțelegeau limpede pe ce căi ar trebui el construit. Faptul că Manolache Bălăceanu a eliberat pe robii moșiei și i-a făcut egali, faptul că, la îndemnul și strădania lui Diamant, toți acești foști năpăstuiți au început să învețe carte, a reprezentat pentru acele timpuri o adevărată revoluție. Alți de cîmplit a apărut falansterul în ochii autorității încît, după trimiterea medelnicerului Nicolae Picleanu pentru anchetare la fața locului, „cînstiul Departament al Treburilor Dinlăuntru” a pus pe raportul acestuia o rezoluție ce se termina cu drastică sentință: „...adunarea întocmită la sa-tu Scăeni, proprietatea pra-

porcicului Bălăceanu, să va desființa cu totul".

Și astăzi, oamenii locului vorbesc despre unitatea militară trimisă de stăpînire ca să „desființeze” falansterul și despre eroica rezistență armată cu care „soții” au încercat să așeze ceea ce simțeau instinctiv că este mai mult decît doar bunul lor. Sigur, falansterul nu putea rezista. Teme-
lia lui utopică nu-i putea da durabilitate. Dar multe din obiectivele de luptă de mai tîrziu ale proletariatului organizat — ziua de muncă de 8 ore, salarizare echitabilă, egalitatea femeii, dreptul la instrucție și învățămînt, condiții civilizate la locul de muncă etc. — fuseseră deja înscrise la loc de cinste în programul de organizare a falansterului gîndit de Diamant. Și e bogat în concluzie faptul că secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, găsește numeroase temeuri să elogieze tradițiile revoluționare-proletare ale regiunii Ploieștilor, unde au apărut primii muguri ai mișcării socialiste din țara noastră și unde au activat personalități ca C. Dobrogeanu-Gherea, Ștefan Gheorghiu și alții.

Cine cercetează astăzi realitățile orașului nou Boldești-Sădeni înțelege bine că, în toate înfăptuirile, există ca un ecou și actul de recunoștință față de îndepărtatii înaintași. Diamant era de părere că nu poate fi dreptate pe lume, „săvîdă un minimum decent de existență asigurată poporului”. Tot el credea cu convingere în lucrarea pămîntului după cele mai noi date ale științei. Și tot el era convins că trebuie creată o societate în care „fiecare particular își găsește folosul și cîștigul în cîștigul și folosul de obște”. În Sădeni, ferma I.A.S.-ului folosește cele mai noi mijloace științifice de cultivare a pămîntului. La fel și Cooperativa agricolă de producție Boldești-Sădeni, care, de altfel, va dobîndi numele celui Teodor Diamant ce se oferise, la falanster, să predea agronomia. Trei întreprinderi de nivel republican: Șcheia Boldești, Întreprinderea de geamuri și Întreprinderea de cartoane și confecții, ca și o secție a Întreprinderii de foraj și lucrări

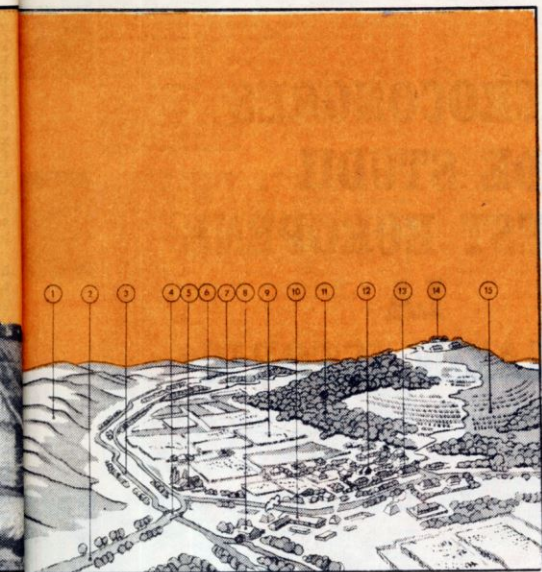

O încercare de reconstituire grafică a falansterului, în viziunea publicistului N. Deleanu; desen executat de Titus Pittini

În primul an, comunitatea societară din Sădeni n-a fost deranjată de oficialități. În taină, însă, i se urmărea activitatea, iar izbînzile ei erau de natură să neliniștească autoritățile. Șicanele polițienesti au început în septembrie 1836, iar în decembrie același an, „luminatul și liberalul” domn Alexandru Dimitrie Ghica a ordonat arestarea directorului Societății agronomice și manufacturiere, M. Bălăceanu, pentru că, deși stăpînirea i-a poruncit „de a părăsi acest fel de îndrăzneli, încă mai stăruiește întru netrebnica sa urmare...”. Au fost făcute și alte arestări căci, după mai multe mărturii ale vremii, „soții” s-au „împotrivit chiar cu armele în mînă [...] la forța militară trimisă de Alexandru Ghica vodă ca să astîmpere viața comunistă de pe moșie...”.

Felul brutal, terorist în care a fost dizolvat falansterul a constituit, la rîndul său, o premieră dramatică a drumului plin de obstacole și îngrădiri pe care avea să-l parcurgă mișcarea muncitorească și socialistă din România pînă la victoria socialismului.

În timpul lichidării activității colectivității din Sădeni Teodor Diamant nu se afla la fața locului. Încă din vara anului 1835, după punerea în funcțiune a multilateralei întreprinderi el se dedicase activității profesionale, ca inginer hotarnic. A devenit membru al Societății de agricultură din Muntenia, alături de Ion Cîmpineanu, Constantin Flocă ș.a. De asemenea, a făcut parte din Asociația inginerilor și hotarnicilor. Mergînd prin județe, comune și sate, a cunoscut starea țaranului și a agriculturii româ-

1. Dealul Racovișan 2. Drumul de la Ploiești 3. Teleajenul 4. Pod 5. Han 6. Drum spre Văleși 7. Drum Măneciu-Ungureni 8. Moară 9. Terenuri cultivate 10. Fabrica de cărămizi 11. Pădure 12. Scăeni 13. Primăria 14. Conacul 15. Via din dealul lui Manolache

nești și a continuat să facă propagandă ideilor socialist-utopice. Memoriul său către Consiliul administrativ al Principatului Moldovei, din mai 1841, care era un adevărat cod de principii și reguli menite să transforme economia românească înapoiată și sugrumată de relațiile feudale într-o economie înfloritoare, spre fericirea poporului muncitor, demonstrează cât de preocupat era Diamant de problema reformelor sociale.

Prin condițiile vitrege în care și-a desfășurat activitatea și prin scurta sa durată, „viața comunistă” de la Scăeni nu a putut exprima în întregime concepțiile părintelui socialismului utopic din România. Experimentul său se înscrie, însă, ca

cea mai îndrăznească încercare de a găsi căi noi de dezvoltare a societății românești în prima jumătate a sec. XIX. Ideile socialiste diamantiste au influențat binefăcător gândirea contemporanilor, au turnat căldura culorii roșii în acțiunile revoluționare din perioada premergătoare revoluției de la 1848, cu toate că n-au putut rodi ele însele, decît peste un secol.

Scurta viață a lui Teodor Diamant (a murit în august 1841, în vîrstă de numai 31 ani) a luminat pămîntul patriei cu flacăra roșie a ideilor socialiste. El a fost cel dintîi militant de la noi care a căutat să creeze condiții pentru ca oamenii să muncească în libertate, într-un regim de dreaptă repartitie.

geologice din București, demonstrează azi noile condiții de activitate asigurate urmașilor celor ce intraseră cu altă entuziasm în rîndul „sofilor”. În peste 30 țări sosesc produsele Fabricii de geamuri. Peste 80 la sută din locuitorii apți de muncă din Scăeni sînt ocupați în industrie.

În domeniul urbanistic se respectă și idealurile lui Diamant, care voia orașe cu mulță verdeață, aerisite. Se construiește și în Boldești-Scăeni, ca pretulindemii în țară. Două recente complexe comerciale, noi blocuri de locuit, un parc al tineretului, de circa patru mii metri pătrați, terenuri de sport, totul vorbește despre perseverența introducere a noului.

Un domeniu foarte important pentru Diamant și ceilalți realizatori ai falansterului era cel al instrucției și educației. Și aici se aplică un criteriu promovat și de concepțiile socialist-utopice, criteriu pe care, la vremea sa, l-a laudat Lenin: cel al legării învățaturii cu nevoile practice ale societății. Azi, la Boldești-Scăeni funcționează Liceul de industrie chimică, un liceu teoretic, un liceu seral, cinci școli generale. Copiii trec din clase în ateliere și din ateliere în clase în condiții care l-ar fi făcut fericit pe îndrăznețul vizionar ce plămuisse falansterul.

* *

În punctul unde dealul își începe sușul, urmează a se așeza monumentul memorial Teodor Diamant. Sondele ce-si profilează în zare silueta, iar, mai departe, dealul Secușii, unde podgoriile celebre de la Valea Călugărească și alinază ultimele contraforturi (pămîntul cultivat modern și industria), îi vor alcătui simbolică gardă de onoare. Și astfel, Teodor Diamant, inginerul hotarnic, al cărui destin a fost al peregrinării, se va statornici, în sfîrșit, acolo unde nobilele lui gânduri au prins — fie și trecător — contur aievea, înconjurat de prețuirea urmașilor ce nu cunosc decît plămăsiile durabile într-o țară căldușită de acești neobosiți și îndrăznești făuritori ai noului, dar tocmai de aceea respectuoși față de adevărata tradiție — comunistii.

MICROCONGRES DE STUDII SUD-EST EUROPENE LA „MAGAZIN ISTORIC“

BUCUREȘTI · 4 - 10 SEPTEMBRIE · 1974

Interviu cu un congres? Imposibilă întreprindere. Și totuși... Dacă am invita congresul la redacție? Și așa a luat naștere acest microcongres de studii sud-est europene, alcătuit din convorbirile redactorilor noștri Cristian Popișteanu, Domnica Zavoicinschi, Ioana Ursu, Vasile Șimandan, Șt. S. Gorovei și Valeriu Buduru, cu personalități de frunte ale științelor istorice prezente la București, în septembrie 1974*. A rezultat astfel un compendiu deosebit de bogat pe multiple și interesante teme, din care, însă, economia de spațiu ne-a obligat la o riguroasă selecție, cu atât mai dificilă cu cât opiniile exprimate îmbrățișează multe și variate probleme.

Cum era și firesc, discuția a pornit de la aprecierile interlocutorilor în legătură cu importanța reuniune la care au luat parte.

— Congresul a reprezentat în primul rând o strălucită demonstrație a cooperării oamenilor de știință, o nouă etapă în propagarea studiilor sud-est europene — a apreciat eminentul jurist francez, profesorul MICHEL FRANÇOIS, membru al Institutului Francez, secretar general al Comitetului internațional de științe istorice. Animați de spiritul obiectivității științifice, sutele de cercetători reuniți la București — această încântătoare capitală a unei Românii înfloritoare — au ilustrat încă o dată maniera exemplară a activității Asociației internaționale de studii sud-est europene (AIESEE) și, desigur, atunci când vorbim despre această asociație, despre congresele sale ținute la Sofia, Atena și acum, la București, nu putem să nu vorbim despre rolul excepțional pe care l-a jucat România în această activitate, despre faptul că inițiativa, punctul de pornire al noii etape a studiilor sud-est europene a început datorită eforturilor românești. Văd în această cooperare intelectuală realizată în primul rând grație aportului României o dovadă peremptorie a vocației țării dumneavoastră de a stimula și realiza colaborarea

culturală internațională în condiții de deplină egalitate a tuturor și față de toți. Nu pot să nu am un cuvânt de admirație pentru secretarul general al AIESEE, prietenul meu Emil Condurachi, și pentru profesorul Mihai Berza, care nu și-au cruțat eforturile să asigure reușita acestui congres.

Vreau să remarc că AIESEE nu este o asociație științifică închisă și rezervată doar savanților din țările balcanice, ci ea este cu adevărat o asociație mondială și oricine are în vedere studiul sud-estului european în orice domeniu, începând cu istoria și terminând cu muzica, găsește în această asociație forum cel mai primitiv și dispus să sprijine orice dezvoltare științifică. Dealtfel, la Congresul mondial al istoricilor care va avea loc în anul 1975, în luna august, la San Francisco, studiile sud-est europene în corelația lor balcano-mediteraneană vor ocupa un loc de frunte în programul dezbaterilor.

O dovadă convingătoare a interesului existent în Franța pentru studiile sud-est europene o constituie existența în mai toate universitățile a catedrelor consacrate Europei Orientale.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2 și 9/1974.

Pentru Sir RONALD SYME, căruia, în calitate sa de președinte al Consiliului Internațional de filozofie și științe umanistice, i-a revenit — cum a remarcat domnia sa — privilegiul de a saluta — în numele acestui prestigios for, cel de-al treilea Congres de studii sud-est europene, principala semnificație a reuniunii de la București poate fi găsită în stringerea locală a efortului științific și, mai ales, în promovarea studiilor sud-est europene alții în cele șase țări balcanice, cît și în întreaga lume. Cred că nu hazardului i se datorește faptul că de la înființarea AIESEE, studiile sud-est europene au proliferat cu o nouă vigoare în peste 40 țări și și-au găsit un mod organizat de prezentare.

DMITRI MARKOV, director al Institutului de slavistică și balcanistică de pe lângă Academia de Științe a Uniunii Sovietice, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S., după ce a subliniat că acest al III-lea Congres de studii sud-est europene a atras atenția oamenilor de știință din numeroase țări, a ținut să precizeze: — pe noi toți ne interesează în mod deosebit specificul și însemnătatea problemelor ridicate de această regiune a Europei; fără explorarea lor nu poate prinde contururi precise o imagine clară a procesului istoric și istorico-cultural, pe plan mondial. O particularitate a congresului a constă în complexitatea lui, la lucrările sale luînd parte specialiști în istorie, literatură, lingvistică, folclor, etnografie, artă. Este o împrejurare care oferă, fără îndoială, posibilitatea de a integra cercetările științifice cele mai diferite în evidențierea multitudinii de modalități în dezvoltarea social-istorică. Congresul a stimulat această integrare, fapt pe care îl consider de o însemnată importanță științifică, așa cum, de altfel, apreciez și posibilitatea pe care a oferit-o oamenilor de știință de a comunica direct, de a stabili contacte și a face schimb de păreri într-o seamă de probleme.

În același sens și-a formulat impresiile și prof. MARGOT HEGEMANN, din Republica Democrată Germană:

— Însuși faptul participării largi a unor oameni de știință din mai multe continente atestă interesul crescînd pentru istoria, limba și literatura popoarelor sud-est europene. Aceasta se datorește în principal, după părerea mea, rezultatelor minunate realizate, în ultimii 30 ani, de popoarele țărilor socialiste din acest spațiu. Ritmul dezvoltării economice și culturale acestor popoare este aproape unic în lumea de astăzi. Majoritatea problemelor științifice ridicate la congres au fost legate, direct sau indirect, de interesul față de dezvoltarea socialistă din această regiune. În timp ce vechea cercetare sud-est europeană se ocupa mai mult cu explorarea acestui „colț furtunos” numit Balcani, astăzi se pune problema studierii rădăcinii schimbărilor istorice cît și a determinării legăturii acestora.

Sfera mea de cercetare este istoria contemporană și pentru mine a fost deosebit de îmbucurător să constat că în secțiunile respective ale congresului, cercetătorii nu s-au putut abține să pună terminus an 1944 — așa cum se proceda nu cu mult în urmă — ci au luat în considerație pentru cercetările lor și dezvoltarea ulterioară de după această dată. De asemenea, s-a putut observa că probleme de istoria științei au făcut în mai mare măsură obiectul cercetărilor. Am îndrăzni chiar să afirm că așa-numita istorie politică a cedat pasul problematicii economice și social-economice.

— Însemnătatea congresului?, a reluat întrebarea noastră prof. E.D. TAPPE din Marea Britanie. Deși un mare congres, cu alături de noi, e foarte obositor — cel mai adesea nu reușești să urmărești dezbaterile tuturor secțiilor care te-ar interesa, însăși prezența marelui număr de specialiști în diverse probleme constituie partea cea mai însemnată: poți reînnoi legături mai vechi, poți stabili noi, noi.

— Într-adevăr, a ținut să completeze dr. KARL HERMAN, secretar științific al Secției de Istorie a Academiei de Științe a R.S. Cehoslovace, celui de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene îi revine un rol dominant în dezvoltarea cercetărilor pe plan mondial în acest domeniu al științei.

Organizarea unei reuniuni științifice de acest gen este întotdeauna o sarcină dificilă. Am fost bine primii de colegii noștri români, organizatorii congresului. Lucrările s-au desfășurat într-o atmosferă bună, de cele mai multe ori chiar amicală, ceea ce este în favoarea discuțiilor științifice. Cît privește tematica abordată în ea subliniez, în primul rînd, tendința de a observa și a studia problemele într-un mod pluridisciplinar. Este un exemplu care merită să fie urmat și de alte asociații științifice. Congresul a lărgit problematica, orientînd-o spre secolele XIX și XX, ceea ce este, de asemenea, de o mare valoare științifică.

Aceleași impresii ne-a împărtășit și prof. dr. HERMANN GROSS, de la Universitatea din München (R.F. Germania), văzînd în reunirea de la București o excelentă ocazie oferită tuturor oamenilor de știință din lume, care se ocupă cu problemele sud-est europene, de a aduce la cunoștință și de a pune în discuție rezultatele și planurile cercetărilor lor, în cadrul unui forum interdisciplinar și interregional. Prin aceasta s-a dat posibilitatea participanților la congres ca, în mod rațional, să aibă acces la informația și la rezultatele diferitelor teme tratate. Totodată, congresul a creat o platformă pentru o fructuoasă coordonare a cercetărilor internaționale pe tărîmul cercetărilor în cadrul și între diferitele ramuri. Deosebit de valoros mi se pare și faptul că această reuniune a asigurat posibilitatea oamenilor de știință de diferite națiuni să încheie și să dezvolte contacte personale pentru o mai bună cunoaștere și apreciere reciprocă.

Ca economist, sînt foarte bucuros că au fost tratate un număr mare de teme în istoria economiei, a economiei sociale și a economiei politice, teme de o însemnată crescînd pentru toate popoarele sud-estului european pentru relațiile acestora cu restul lumii.

Putîn vorbăreț — nordic autentic! — prof. dr. ARNE GALLIS din Norvegia a răspuns foarte laconic dorinței noastre de a afla ce semnificație atribuie reuniunii de la București:

— Congresul a fost foarte important. 1. pentru știință; 2. pentru apropierea dintre popoarele Europei.

Un răspuns la fel de concis, la întrebarea pusă în legătură cu însemnătatea congresului organizat în capitala țării noastre, ne-a oferit și prof. dr. R. PLASCHKA din Austria:

— Congresul? O bună bază de comunicații, o bună cunoaștere reciprocă la modul personal.

În schimb, prof. AGOSTINO PERTUSI, titularul unei catedre la Universitatea din Milano și directorul Centrului italian de studii sud-est europene, cu sediul la Veneția, ne-a dat răspunsuri largi, sitund discuția despre semnificațiile congresului pe terenul legăturilor lumii latine cu lumea sud-estului european.

— În fond — ne-a spus domnia sa — spațiul sud-est european a fost cîndva în limitele romanității. Iar România este cea care a conservat pînă în zilele noastre romanitatea, adăugîndu-i elementele autohtone specifice. La rîndul nostru am fost la început elevii culturii Eladei. Va fi întotdeauna fascinant pentru cercetători să se aplice asupra acestor două momente ale trecutului atît de îndepărtat și atît de glorios. Dar istoria ne-a alăturat tot timpul. Italia astăzi, nu este o străină, pentru popoarele sud-estului european, după cum, în veacul trecut, Risorgimento-ul italian a răsunat în altele momente în țările balcanice. Nu vreau să exagerez, dar cel puțin 2 000 cercetători din Italia sînt specializați în diferitele aspecte ale istoriei și culturii sud-estului european.

Pentru mine, România este o țară extrem de apropiată, căreia i-am descoperit, rînd pe rînd, frumusețile, preocupările și împlinirile. Colegii mei de aici sînt adevăratele somități care fac cîinste științelor românești, oriunde s-ar afla. O măriturie a interesului pentru studiile sud-est europene este alți expoziția de carte deschisă cu ocazia congresului, cît și excelenta expoziție de manuscrise, organizată de Muzeul de Istorie al R.S.R., care este o dovadă extrem de convingătoare a patrimoniului de civilizație sud-est europeană pe care îl deține România.

(Continuare în numărul viitor)

110 ani de la aparitie

Foia enciclopedica si beletristica cu ilustratiuni.

Pest'a
5/17
Juniu
1865

Este in fiecare luna de trei ori aceea in 5, 15, si 25. dupa c. v. continendu done c. d.

Pretialu pentru Austria

pe Jun.—Sept. 2 fl. —
pe Jun.—Dec. 3 fl. 50 cr.

Pentru Romania

pe Jun.—Dec. din galben.

Nr.
1.

Cancelari'a redactiunei

Strata lui Leopoldu Nr. 18.

unde sunt a se adresa manuscrisurile si banii de prenumeratiune.

Epistolele nefrancate nu se pot primi cu ei oparile anonime nu se publică.

I
cursu
anuale.

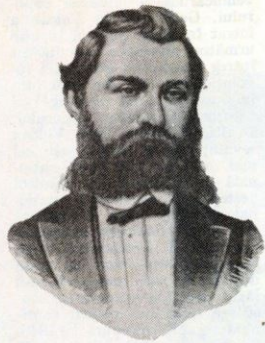
O TRIBUNĂ ROMÂNEASCĂ DE LUPTĂ CULTURALĂ, SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ

VASILE NETEA

Timp de peste un sfert de veac, principalele publicații culturale și politice transilvănene au fost *Gazeta de Transilvania* și *Foia pentru minte, inimă și literatură*, înființate de George Barițiu la Brașov, în anul 1838. Prin ele s-au impus învățații și scriitorii transilvăneni al timpului, Timotei Cipariu, Ion Maloirescu, Ioan Rusu, Andrei Mureșianu, prin ele au pătruns în Transilvania și scriitorii și luptătorii de dincoace de Carpați: M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, V. Alecsandri, C. Negruzzi, C. A. Rosetti, Cezar Bolliac și alții alții. Alături de prestigioasele publicații din Moldova și Muntenia, *Dacia literară* a lui M. Kogălniceanu și *Magazin istoric pentru Dacia* a lui N. Bălcescu și A. T. Laurian, cele două gazete brașovene și-au adus prețioasa lor contribuție la dezvoltarea conștiinței unității culturale a poporului român.

În 1865, după ce Barițiu a fost îndepărtat de la conducerea *Foii pentru minte, inimă și literatură* de către guvernul habsburgic, redactorii ei, în frunte cu Iacob Mureșianu, și-au concentrat forțele în jurul ziarului *Gazeta de Transilvania*. În același an, tânărul scriitor Iosif Vulcan a înființat la Budapesta, unde se afla ca student, o nouă publicație intitulată *Familia*, foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni.

Poporul este temelia unei națiuni

Iosif Vulcan

Într-o scrisoare trimisă lui George Barițiu la 10 aprilie 1865, pentru a-i solicita colaborarea, Iosif Vulcan preciza că „această foaie va aduce portretele bărbatilor mai vestiți cu biografiile lor, poezii și nulele originale și traduceri din poezii și literaturii cei mai renumiți ai Europei; mai departe, disertații scrise în stil ușor despre istorie, limbă, estetică etc. etc.” *Familia* își propunea deci, să continue într-o altă configurație politică și în numele unei noi generații, activitatea desfășurată pînă atunci de „foaia” lui Barițiu de la Brașov.

Primul număr al noii publicații a văzut lumina tiparului la 6 mai ca număr de probă, iar de la 5 iunie 1865 revista a apărut mai întâi din 10 în 10 zile, iar de la 25 iunie 1866 a devenit săptămînală. Ea a avut cea mai lungă existență din istoria revistelor transilvănene, menținindu-se pînă la 31 decembrie 1906. În 1880, *Familia* s-a mutat la Oradea, Iosif Vulcan continuîndu-și aici bogata și multiplă sa activitate.

Care a fost programul și care au fost realizările *Familiei*? La apariția revistei, I. Vulcan s-a considerat un continuator al liniei publicistice transilvănene stabilite de George Barițiu și de Timotei Cipariu, și, în același timp, un continuator al propriei sale activități de la perioadele budapestane *Gura satului*, *Concordia* și *Aurora română*, la care colaborase între anii 1861-1865, așa încît nu s-a mai considerat obligat să publice o declarație programatică. Revista a intrat direct în lupta pentru apărarea și cultivarea poporului român, pentru desăvîrșirea unității sale culturale și pentru pregătirea unității politice. Prin întemeierea, la 1865, într-un punct atît de îndepărtat de marile centre românești, a acestei noi reviste de literatură și artă,

de știință și cultură și, totodată, de orientare politică, Vulcan a dat un semnal, a ridicat un steag de luptă și a completat un gol. Oprimarea națională, accentuată de dualismul austro-ungar din 1867, a avut în noua publicație un adversar ireductibil.

Preocuparea permanentă a revistei și a conducătorului ei a fost de a contribui la cunoașterea românilor de pretutindeni, la înțelegerea între ei a unor raporturi de colaborare și unire cit mai fecunde. „Ca două riurele pornite din același izvor, ca două raze ale unui soare, ca fiii aceleiași mame — scria Iosif Vulcan — ne interesăm de toate păsările fraților noștri de peste Carpați”, convinși fiind că „orice înaintare făcută sau măcar orice idee bună trebuie lătită, adusă la cunoștința tuturor fraților noștri, ca astfel toți să ne bucurăm și să ne veselim într-însa”.

Continuînd tradiția *Foii pentru minte, inimă și literatură*, revista a reproduș articole și lucrări din publicațiile de peste muni, adunînd în paginile ei semnăturile lui D. Bolintinea-

nu, B. P. Hasdeu, V. Alecsandri ș.a. La stăruința lui I. Vulcan, acești mari cărturari au devenit apoi și colaboratori permanenți. Alecsandri, îndeosebi a fost o bună bucată de vreme răsfățatul și idolul *Familiei*. În jurul anilor 1884, publicația se putea lăuda cu colaborarea a 50 scriitori. Din 1891, după alegerea lui Iosif Vulcan ca membru activ al Academiei Române, numărul colaboratorilor a sporit datorită adîncirii relațiilor acestuia cu unii academicieni și scriitori transcarpatini.

E important de semnalat și faptul că unii din marii noștri poeți și scriitori și-au făcut debutul și ucenicia literară în paginile acestei reviste. Mihai Eminescu și-a publicat primele sale versuri la *Familia* în 1866. Însuși numele de Eminescu l-a fost dat de Iosif Vulcan, care, a devenit astfel „nașul” celui mai mare poet român. Un rol asemănător a jucat *Familia* și în viața poezilor transilvăneni, George Coșbuc și Octavian Goga, care, după ce bătuseră mai întâi la poarta unor obscure publicații (*Amicul familiei*, *Revista ilustrată*), s-au impus prin *Familia*.

Familia a fost o revistă a culturii poporului român, fiind mereu aproape de masele de cititori, cultivînd dragostea pentru patrimoniul popular, pentru limba și cultura națională. Nici o altă publicație din secolul trecut, în afară, bineînțeles, de cele de specialitate, n-a publicat mai numeroase și mai variate bucăți de folclor decît *Familia* și anexa ei, intitulată semnificativ *Sezătoarea*, care a apărut între anii 1875-1882. I. Vulcan iubea literatura populară atît pentru frumusețea cit și pentru puterea ei de reflectare a celor mai sincere și mai puternice sentimente românești. „Dacă avem și noi un ram al literaturii — afirma el în 1865 — despre care vorbim putem zice strănilor: «Iacă, priiviți și admirați-!» apoi acel ram nesmintit e poezia populară”.

Aceasta, preciza el în 1869, este „oginda cea mai fidelă în care se reflectă caracterul unui popor“.

„Poporul — scria în 1886 Iosif Vulcan — e temelina unei națiuni, din limba lui s-au creat și dezvoltat toate limbile și literaturile culte, de acolo trebuie să pornim și noi, căci numai acolo vom găsi modelele căutate și acolo se află izvorul nescut al comorii de frumuseți noi“.

Sub stindardul reinvingerii naționale

Și, fiindcă Vulcan se mișca pe aria unității culturale a tuturor românilor, alături de folclorul transilvănean au apărut în paginile revistei și numeroase balade și legende din Bucovina și Moldova trimise de S. Fl. Marian*, și de N. A. Bogdan sau unele snoave și glume muntenesti transmise de Petre Ispirescu.

Cu aceeași pasiune a îmbrățișat Vulcan literatura de inspirație istorică națională și de evocare patriotică. Școala lui Petru Maior crease, prin studiile sale, o bază pe care tinăra generație de la începutul sec. XIX clădise un întreg edificiu de credințe și speranțe. Exponenții acestei generații, Bărnăuțiu, Barițiu, Cipariu, făcuseră din ideile școlii latiniste un amplu program politic. La 1848, pe Cîmpia Libertății, în locul disprețuitei *misera plebs contrituens* apăruse națiunea română, conștientă de forța și de drepturile ei. Națiunea, poporul, rămăseseră de atunci înainte, neconținți în centrul preocupă-

rilor politice și culturale ale epocii, fiindcă setea de libertate și de dreptate nu mai puteau fi satisfăcute cu promisiuni și expediente. Eroii revoluției, în frunte cu Avram Iancu, prin curajul și sacrificiile lor, dăduseră o splendidă justificare revendicărilor cu mindriea poporului. Generația lui Vulcan a intrat în viața publică în anii următori revoluției, și-a însușit întreg programul generației revoluționare, iar din suferința lui Iancu a făcut un strigăt al tuturor suferințelor poporului. Dealtfel, pentru Iosif Vulcan revoluția de la 1848 a fost „cel mai mare act din viața națională a românilor [...] jubileul deșteptării conștiinței naționale, anul în care s-a înălțat stindardul reinvingerii naționale românești“. Proclamarea dualismului austro-ungar, cu toate dureroasele sale consecințe, n-a făcut decât să aprindă în conștiința îndemnul pentru continuarea luptei începută la 1848. Literatura scrisă de această generație și din care o bună parte a apărut tocmai în paginile *Familiei*, s-a inspirat cu sete din trecutul de luptă al poporului, care nu putea fi conceput decât ca o existență continuă și ca o realitate indiscutabilă. Scriitorii acestei generații au făcut din scrisul lor o armă de apărare a poporului, urmărind să creeze o atmosferă de optimism și de încredere în idealul libertății. Vulcan a fost unul din creatorii și susținătorii acestei literaturi.

Timp de peste patru decenii, el a urmărit neconținut viața culturală românească dîndu-i impulsuri, directive, criticînd, îndemnînd, construind. Dar în această lungă perioadă, el a observat cu neobosit interes

și viața internațională, a urmărit mișcările și fenomenele sociale, a remarcat luptătorii și savanți străini, înfățișîndu-i publicului român. În 1867 Vulcan a prezentat în paginile *Familiei* o entuziastă biografie a revoluționarului italian Mazzini. În 1871 a relevat activitatea Internaționalei I și a publicat prima biografie românească a lui Karl Marx. Deși vorbea de pe o linie democratic-burgheză, obiectivitatea îl obliga să constate că Internaționala I, care se înființase la Londra în 1864 ca o modestă societate internațională a lucrătorilor, se extinsese pînă în 1871, „cu o repeziune necrutată, cuprinzînd în sînul ei milioane de membri din toate părțile lumii“, influența ei „simțîndu-se puternic în toate țările“. Și — preciza scriitorul — „e cu mult mai puternică [...] decât multe state [...]“. Astăzi, guvernele tremură la amintirea Internaționalei, azi ele o persecută dar nu mai sînt în stare a pune stavilă extinderii tot mai mari a acestei societăți. Ea e acum o întrunire uriașă și dominează nu numai masa necultă, ci numără în sînul ei multime de capete talentate și cu studii profunde“.

Pentru Iosif Vulcan, libertatea și progresul popoarelor, precum și colaborarea între ele, era cel mai neprețuit ideal, „civilizația pretinzînd — cum scria el într-un articol din 1881 — ca toate popoarele să fie libere“.

Întemeiată pe credința de neînvins și pe setea de luptă a maselor, *Familia* a avut un mare rol în pregătirea desăvîșirii unității politice de stat a poporului român, unitate care a avut în Iosif Vulcan un susținător dintre cei mai de seamă.

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 9/1974.

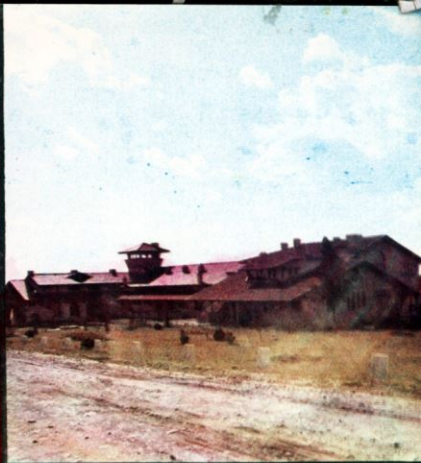
PLANȘELE NOASTRE

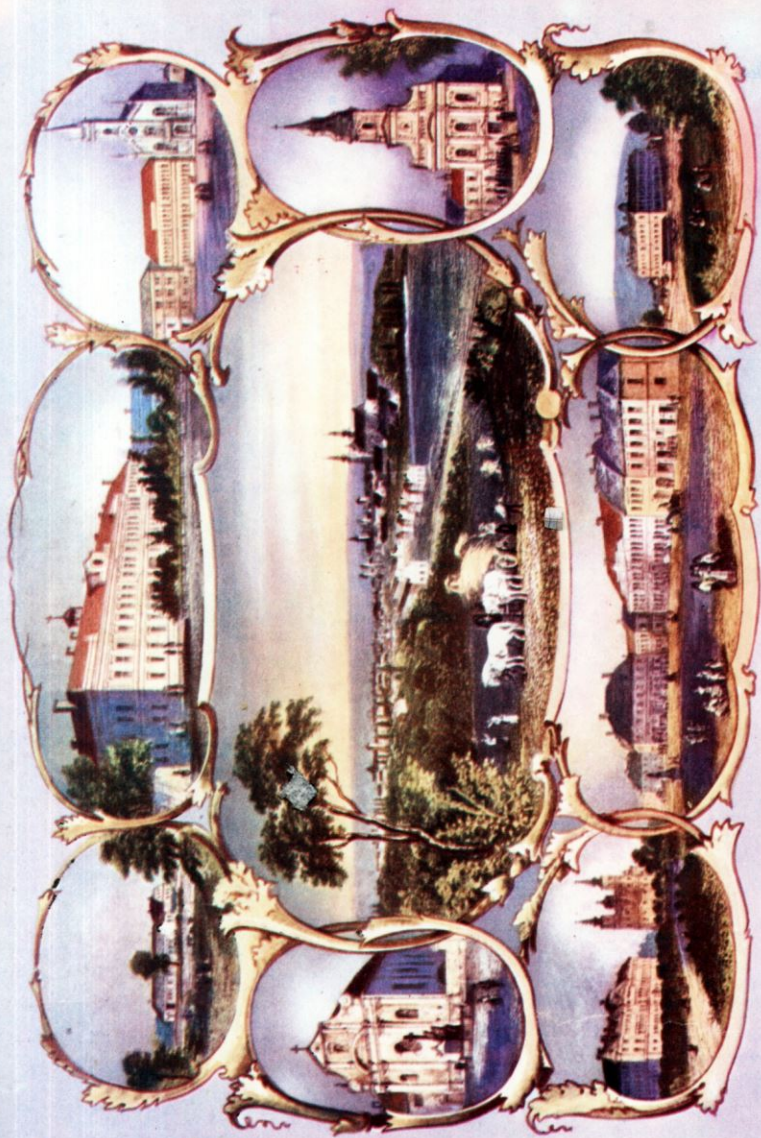
① Teodor Diamant în viziunea sculptorilor Ecaterina Tudorache și Ștefan Macovei (stînga) și trei imagini din Scăenii de azi (de sus în jos): crama, Casa de cultură și piațeta unde va fi amplasat monumentul (*La Scăeni în 1975*, p. 23)

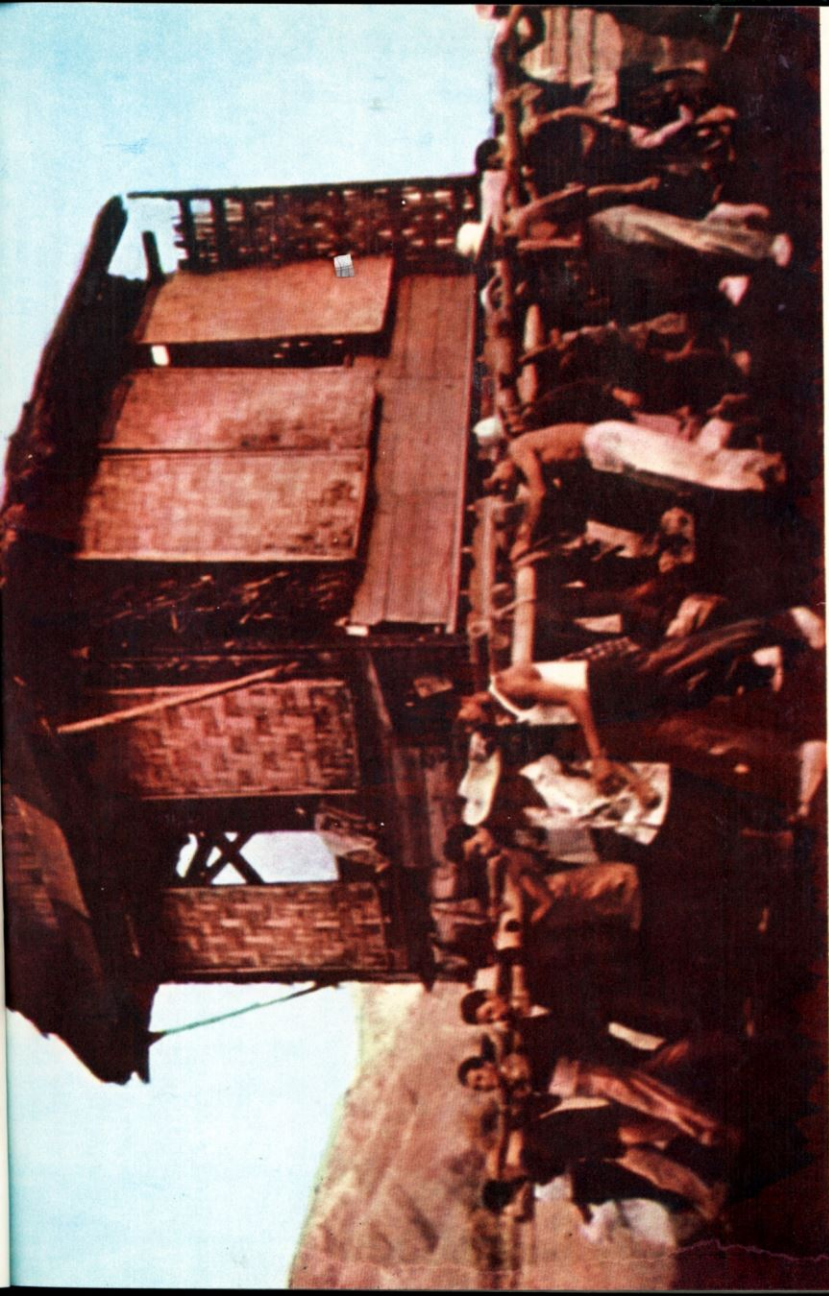
② Oradea în a doua jumătate a secolului XIX, după o stampă aflată la Biblioteca Academiei R.S.R. În 1880, în acest oraș, s-a mutat redacția revistei *Familia*, Iosif Vulcan continuîndu-și aici bogata și multiplă sa activitate (*O tribună românească de luptă culturală, socială și națională*, p. 30)

③ În unele zone, filipinezul trăiește în locuințe mobile, izolate de solul umed printr-o platformă de bambus și rezistente la ploile torențiale, care se abat deseori asupra arhipelagului odată cu musonul (*Insurecția filipineză de la 1896 și ecourile ei în România*, p. 48)

④ O ramă modernă încadrează un vechi portret al lui Pavel Chinezul aflat în depozitele Bibliotecii Strahov din Praga (*Un vajnic luptător pentru libertate din veacul XV*, p. 33)

PAVEL CHINEZUL

**un vajnic luptător
pentru libertate
din veacul XV**

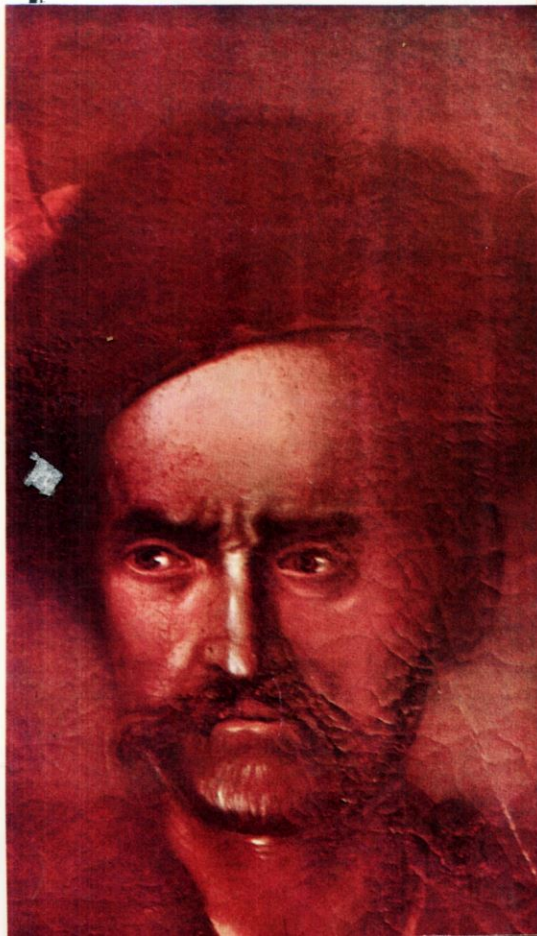

În urmă cu câțiva ani, colaboratorul nostru, Constantin Rezachevici, cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga”, a descoperit la Praga, în depozitele Bibliotecii Strahov, portretul necunoscut pînă acum al lui Pavel Chinezul, unul din principalii colaboratori ai regelui Matei Corvin în luptele duse de acesta împotriva otomanilor. În timpul unei deplasări efectuată ca trimis al revistei Magazin istoric, am fotografiat tabloul, în depistarea lucrării fiind ajutat cu amabilitate de prof. dr. Kneidl.

Astfel, în paginile revistei, apare pentru prima dată în țara noastră* chipul celui care, după Iancu de Hunedoara, a fost poate cel mai cunoscut și cîntat erou al luptei antiotomane din Transilvania și Banat în a doua jumătate a veacului XV.

Radu Ion POPESCU

* Revista noastră a mai publicat în ultimii ani asemenea premiere destinate unui public care numără sute de mii de cititori: Vezi Magazin istoric, nr 1/1971; 2, 7, 10, 1972; 5, 8/1973; 5/1974.

Ca și Iancu de Hunedoara, Pavel Chinezul era român, iar istoricul italian A. Bonfinius, contemporanul său, afirmă că cel de-al doilea nume îl vine de la localitatea în care s-a născut, satul românesc Kenez (adică satul cneazului**). În Crisana. De altfel, un izvor anonim, *Chronicon Dubnicense*, terminat pe la 1479-1480, îl numește chiar Paulo de Kynys. Satul Kenez este amintit sub acest nume încă din 1291-1294 în registrul de plată dîmleu pentru episcopia de Oradea. De atunci și pînă în veacul XIX, izvoarele îl menționează sub numirile: Chiniz (vechii nume românesc), Chenez, Ekenéz (adică satul Kenez, de pe râul Er), care amintesc străvechea instituție a cnezilor români, cîrmuitorii de sate. Faptul că în Banat și Crisana, termenul cneaz îmbracă de secole în rostirea locală forma „chinéz” explică numele eroiului. Izvoarele maghiare care-i amintesc pe Pavel Chinezul sub numele de Kinszi Pál, ca și cele redactate în limba latină, între care istoria lui A. Bonfinius, care-l numesc Paul Kenes (Kinszi este, nu contestă originea lui românească.

Spre deosebire însă de Iancu de Hunedoara, el nu aparține micii nobilimii privilegiate, ci, așa cum relatează Bonfinius, era „de origine modestă” (humillimo genere natus), fiind fiul unui brutar-morar din satul amintit. În tinerete a lucrat alături de tatăl său, și, potrivit aceluiași izvor, și-a început cariera în oastea condusă de Magyar Blasio (Balaza), renumit comandant de oști în vremea lui Matei Corvin. Neobișnuita sa forță fizică, într-o perioadă cînd aceasta constituia un atribut de seamă al oștenilor, l-a ajutat să se evidențieze curînd. Bonfinius vorbește despre curajul, puterea și statura sa ieșite din comun, alura deosebită a minilor sale, comparîndu-l chiar cu Hercule. El înregistrează cele ce se povestea la acea epocă despre forța eroiului, arătînd că la moara pîntecască folosea adesea o platră de moară, în loc de tipse, pentru a servi un vas cu vin. Legende despre forța sa fizică puse în circulație de Bonfinius au influențat chiar reprezentările Țirlii, fantaziste, ale lui Pavel Chinezul** (asfel A.T. Laurian consemna, într-o lucrare apărută la București, în 1848, că: „Poetii populari țemeșani cîntă și acum fațetele eroiului lor. La Timișoara se vede încă portretul lui: Un om mare la statură și nervos...” Legendă a influențat și pe sculptorul J. Fadruz în compunerea figurii lui Pavel Chinezul din cadrul grupului staturat Matei Corvin și cel patru comandanți de oști, din Piața Libertății de la Cluj (macheta monumentală a obținut premiul Expoziției de la Paris în 1896).

Chipul real al lui Pavel Chinezul, necunoscut pînă acum, apare în ta-

bioul păstrat în Biblioteca Strahov din Praga, pe care-l reproducem în planșă IV-a pe revistei. Tabloul (74 x 87 cm) înfățișează un bărbat în puterea sticle, încrunțat, cu privirea aprindă, expresivă. Părul, potrivit de lung și mustățile mari, răsucite în jos, sînt castani. O barbă scurtă îl înconjură figura. E îmbrăcat într-o tunică de culoare verde, iar pe umeri poartă o blană surzuită de un lăut auriu.

În mîna ține un ciocan de luptă parțial stilizat. Pe cap are o căciulă de blană cu fundul roșu, împodobită cu un ornament metalic. Din păcate, rama modernă acoperă restul tabloului, ascunzîndu-ne alte detalii. Mențiunile din cel mai vechi registru inventar (1834 - 1841) al bibliotecii pragheze și relațiile prof. dr. Kneidl arată că ne aflăm într-adevăr înaintea chipului lui Pavel Chinezul. La acestea se adaugă detaliile de îmbrăcăminte, felul în care e prinsă blana pe umeri, acoperîmîntul capului comparate cu alte reprezentări de epocă, ceea ce atestă că avem în față un personaj din veacul XV. De altfel și ciocanul de luptă poate fi datat în aceeași perioadă***.

Este adevărat că în localitatea Nagyvázsony, unde eroul a fost înmormîntat, s-a găsit un fragment din platră sa funerară, dar figura de pe aceasta este deteriorată, iar armura înfățișată stereotip, cum apare și pe mormîntul lui Ștefan Zápolya (1499). Din relațiile lui Bonfinius, rezultă că Pavel Chinezul a avansat repede în oastea lui Magyar Blasio, ajungînd tovarășul nedespărțit și ginerelui acestuia. A luat apoi parte la campaniile lui Matei Corvin în Moravia (1468), împotriva Poloniei (1474) și Austriei (1477), remarcîndu-se ca un oștean viteaz și comandant destoinic. Între timp s-a evidențiat și în luptele împotriva Porții în sud-estul regatului, contribuind în 1476 la alungarea armatelor otomane de sub zidurile Timișoarei. Pînă la un punct ascensiunea sa seamănă mult cu cea a lui Iancu de Hunedoara.

Pentru a stăvilii desele năvăliri otomane, care amenințau Severinul și Timișoara, Matei Corvin l-a numit în 1478 comite de Timișoara, dregătorie însemnată, pe care o va păstra pînă la sfîrșitul vieții. Ca răsplătire pentru slujbele sale, regele l-a acordat în decursul vremii și titlurile de comite de Bács și de Bihor, căpitan-general etc., precum și numeroase donații. Devenit unul din dregători de frunte al regatului, Pavel Chinezul s-a dovedit și un bun administrator, asigurînd liniștea internă în Ținuturile de sub ascultarea sa, luînd măsuri pentru repararea cetăților de la hotare etc. Dar adevărata măsură a calităților sale a dovedit-o în luptele antiotomane, la care a participat pînă la moarte.

Intervenția sa în bătălia de la Cîmpul Pîinii, lîngă Oraștie (13 octombrie 1479), a răsturnat rezultatul acesteia, pe calea de a fi pierdută de voievodul Transilvaniei, Ștefan Băthory. Turcii în număr de 120-60 000 oameni (după aprecie-

rile izvoarelor), conduși de begii Skender și Ali, au fost atacați, cînd se întorceau din cea mai pustitoare expediție otomană de jaf care a îngrozit Transilvania după moartea lui Iancu de Hunedoara, de voievodul Transilvaniei cu o oaste compusă din secul, unguri, români și sasi. Bonfinius descrie pe larg bătălia în care românii și sasii au luptat împreună la aripa dreaptă, iar voievodul rănit, cu greu putea face față multîmii dușmane. După mărturia sa, apariția pe cîmpul de luptă a lui Pavel Chinezul, cu călărima sa împîlțoasă, a schimbat dintr-o dată balanța victoriei. Pavel s-a aruncat „ca ar leu” asupra inamicului, luînd cu două spade și strîgînd în răstîmpuri numele lui Ștefan Băthory, care era înconjurat de inamici. Învîgătorii — continuă cronicarul — au mîșnat apoi oștăul biruinței, iar comitele Timișoarei a jucat hora ca în satul său... Rolul lui Pavel Chinezul în această bătălie e mărturisit și de alte izvoare: N. Olahus și *Chronicon Dubnicense* (care menționează și participarea la luptă a lui Bartolomeu Drăgy, scorbitor din voievozii români maramureșeni).

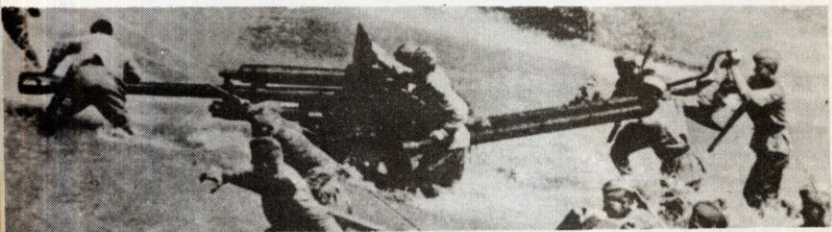
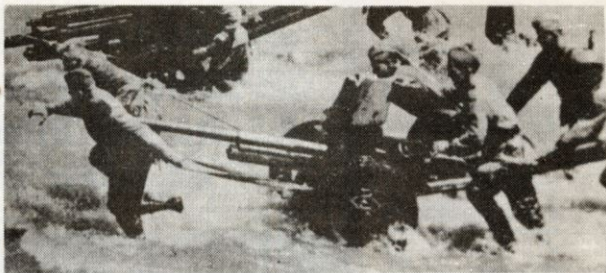
Luptele cu otomanii au continuat în anii următori. În 1481, ca răspuns la o incursiune a acestora, Pavel Chinezul a trecut Dunărea și a înaintat pînă la Krusevac, învingîndu-l pe begul de Smederevo. La înapoiere, a colonizat în Banat un mare număr de sirbi, fugiți de sub stăpînirea otomană. În anul următor, begul de Smederevo fost înfrînt din nou pe cîmpia de lîngă Becicerec. Moartea lui Matei Corvin (1490) l-a lipsit pe Pavel Chinezul de un protector puternic, dar curînd, a trecut de partea noului rege, Vladislav Jagello, continuînd șirul campaniilor antiotomane. În 1493 a luptat în Banat și în Bosnia. La 1494 a părăsit în sudul Dunării și a întărit apărarea Belgradului, executînd pe trădătorii care se pregăteau să predea cetatea dușmanilor. Regele l-a înălțat la una din cele mai înalte dregătorii, aceea de jude al țării. Deși bolnav, a pornit în ultima sa campanie la sudul Dunării, începînd asediul cetății Smederevo. Boala l-a adus sfîrșitul, care l-a surprins în plină campanie, la Sf. Clemens, pe malul Savei (noiembrie 1494). A fost înmormîntat în vechea biserică din Nagyvázsony (comitatul Veszprém), localitate în care stăpînea o cetate, ale cărei ruine se mai vedeau încă la sfîrșitul veacului XIX.

Umanistul Bonfinius, transpunînd personajele iliadice la curtea lui Matei Corvin — asemuit cu Achile — îl compară pe Pavel Chinezul cu puternicul Ajax. Unii istorici români și străini (G. Popovici, I.H. Schwicker) au afirmat că era înrudit cu Corvinii, deși în realitate fiul morarului din Crisana și urmașii cnezilor din Hăgeș nu se „înruideau” decît prin descendența lor din același neam românesc. Cu toată fama de care se bucură și astăzi numele său, faptele, dar mai cu seamă înfățișarea lui Pavel Chinezul, sînt puțin cunoscute. Publicarea portretului descoperit la Biblioteca Strahov e menită să arunce o lumină în această direcție.

Constantin REZACHEVICI

** Azi Volvoizi.
*** În Biblioteca Muzeului Militar Central se află o imagine (alb-negru) a eroiului, reprezentîndu-l după lupta de la Cîmpul Pîinii, imagine evident inspirată de textul lui Bonfinius: Pavel Chinezul ține două săbii în mîini, iar pe fundal e înfățișat jucid hora biruinței.

*** O eventuală expertiză ar putea confirma cele relatate de noi cu toată prudența, bazată pe datele puse la dispoziție de Biblioteca Ștefan Băthory. Turcii în număr de 120-60 000 oameni (după aprecie-

BĂTĂLIA PENTRU ELIBERAREA UCRAINEI APUSENE

A. M. VASILEVSKI

mareșal al Uniunii Sovietice

În cursul anului 1943, armatele sovietice, care continuau să ducă greul războiului împotriva Germaniei hitleriste, au dat lovituri nimicitoare Wehrmachtului. Trupele sovietice au înaintat spre vest, în diferite sectoare, între 500 și 1 800 km scoțind din luptă 1 400 000 soldați și ofițeri germani și distrugând 3 200 tancuri, 10 000 avioane, 26 000 tunuri etc. Aceste succese au determinat o cotitură radicală în ducerea războiului — trecerea definitivă a inițiativei strategice de partea armatelor sovietice — ceea ce i-a permis ca în 1944 să organizeze noi operații ofensive de mare amploare.

Încheierea cu succes a campaniei trupelor sovietice din vara și toamna anului 1943, soldată cu eliberarea Ucrainei din stînga Niprului, izolarea trupelor inamicului în Crimeea, sfărîmarea apărării lui la Nipru și cucerirea unor importante capete de pod strategice pe malul drept al fluviului, precum și ampla mișcare de partizani din spatele ocupanților și existența unor puternice rezerve strategice la dispoziția Marelui Cartier General au creat în pragul anului 1944 condiții favorabile pentru desfășurarea unor noi operații ofensive de mare amploare.

La începutul anului 1944, linia frontului sovieto-german trecea pe la sud-vest de Leningrad, Lacul Ilmen, la vest de Vitebsk, de Kiev și Cerkassî, la est de Krivoi Rog, ajungînd la Marea Neagră în dreptul orașului Herson. Pe acest front, Germania fascistă a continuat să masazeze cea mai mare parte a trupelor și tehnicii militare de care dispunea.

În adolescență (potrivit vîntei tatălui său, urma cursurile seminarului teologic din Kostroma), viitorul mareșal al Uniunii Sovietice A.M. Vasilevski, reprezentant de seamă al artei militare sovietice, visa să devină agronom sau inginer holarctic. A izbutit însă primul război mondial și îndeplinirea absolută de seminar s-a decis să se înscrie la școala militară, dar fără intenția de a îmbrățișa definitiv cariera de ofițer. După absolvirea școlii militare a plecat pe front și a participat, între altele, la ofensiva lui Brusilov*, apoi a ajuns pe

liniile de luptă ale frontului din România. După recoltarea din octombrie, Vasilevski s-a alăturat cu trup și suflet puterii sovietice. În mai 1919 a fost încastrat comandant în armata roșie, ajungând apoi comandant de regiment, funcție pe care a deținut-o — cu unele întreruperi — timp de aproape zece ani. Remarcat pentru calitățile sale, a fost promovat în funcții tot mai importante. Din 1931 a lucrat la Direcția pregătirii de luptă din Comisariatul Poporului pentru Apărare, apoi a urmat cursurile Academiei Marelui Stat Major. În 1937 a fost numit șef al Secției pregătirii operației din Marele Stat Major. Din acest moment a avut o ascensiune rapidă pînă pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare. În mai puțin de patru ani a devenit locțiitor, iar apoi șef al Marelui Stat Major (din iunie 1942) și adjunct al comisariatului poporului pentru Apărare, calitate în care a participat direct

la elaborarea planurilor pentru cele mai importante operații din Marele război pentru apărarea patriei. În același timp, ca reprezentant al Marelui Cartier General, mareșalul Vasilevski a coordonat acțiunile diverselor fronturi într-un șir de mari bătălii (Stalingrad, Kursk, Crimeea etc.), aducând o prețioasă contribuție la înfrîngerea armatelor hitleriste. Spre sfîrșitul războiului în Europa a comandat Frontul 3 bielorus în operația din Prusia orientală, iar în iunie 1945 a fost numit comandant-șef al trupelor sovietice din Extremul Orient, unde a condus acțiunile pentru zdrobirea armatei japoneze.

Mareșalul Vasilevski s-a bucurat de o înaltă apreciere din partea comandantului suprem I.V. Stalin, care obișnuia să se consulte frecvent cu el cînd trebuiau adoptate hotărîri de mare importanță; dacă Vasilevski nu era la Moscova, îl căuta la telefon pe front. Și trebuie spus că șeful Marelui Stat Major își susținea cu fermitate punctul de vedere chiar atunci cînd Stalin nu înclina deloc să-l accepte propunerile. Aprecierea meritelor mareșalului Vasilevski și-a găsit expresie, între altele, în decorarea lui, în 1944, cu ordinul „Victoria” (seria 2; seria 1 figura pe ordinul conferit mareșalului G.K. Jukov). Ulterior, i-a mai fost conferit încă un ordin „Victoria” și, în două rânduri, înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice, ca și numeroase alte ordine militare sovietice și străine.

După război, mareșalul A.M. Vasilevski a fost din nou șef al Marelui Stat Major, apoi, pînă în 1953, ministru al Forțelor Armate ale U.R.S.S.

Magazin istoric prezintă în avanpremieră fragmente din volumul său de memorii Cauza vieții mele**, apărut în 1973 la Moscova și apreciat drept una dintre cele mai interesante lucrări din memorialistica de război sovietică.

Titlul și substituirile aparțin redacției.

Obiectivele celei de-a treia campanii de iarnă

Spre sfîrșitul anului 1943 se pusese stringent problema celei de-a treia campanii de iarnă. În noiembrie-decembrie, continuînd să conducă zi de zi acțiunile ofensive de pe front, Marele Cartier General al Comandamentului Suprem și Marele Stat Major se ocupau în același timp de elaborarea planului operațiilor din timpul iernii. I.V. Stalin a discutat în repetate rânduri aceste probleme la telefon cu G.K. Jukov, aflat la trupele Fronturilor 1 și 2 ucrainene și cu mine, în perioada cînd coordonam acțiunile Fronturilor 3 și 4 ucrainene. De altfel, Stalin a discutat această chestiune și cu comandanții de fronturi. La rîndul său, Marele Stat Major se ocupa în permanență de aceste probleme. Pe la mijlocul lunii decembrie 1943, eu și cu G.K. Jukov am fost chemați la

Moscova pentru luarea hotărîrii definitive în legătură cu campania de iarnă. După ce am discutat în prealabil la Marele Stat Major toate problemele principale, am plecat amîndoi la Marele Cartier General.

Ca întotdeauna, la elaborarea hotărîrii de ansamblu au participat membrii Biroului Politic al C.C. al partidului și ai Comitetului de Stat al Apărării. Opinia generală era că, în cursul iernii, trebuia să desfășurăm operații ofensive de la Leningrad pînă la Marea Neagră, acordînd atenția principală flancurilor frontului sovieto-german; să eliberăm Ucraina din dreapta Niprului și Crimeea, iar în primăvară să ajungem în această zonă la frontiera noastră de stat; în nord — să zdrobim Grupul de armate german „Nord”, să lichidăm complet blocada Leningradului și să ajungem la granițele țărilor baltice. Ofensiva era concepută sub forma unor operații strategice succesive, efectuate la date diferite, în sectoare situate la mare distanță unele de

alte. Eu și cu G.K. Jukov am mai lucrat cîteva zile la Marele Stat Major. În acest timp ne duceam în fiecare zi la Stalin, precizăm detaliile planului și directivele pentru fronturi.

De îndată ce comandantul suprem a aprobat directivele, amîndoi ne-am înapoiat din ordinul lui la fronturile de la care veniserăm la Moscova. Lui I.V. Stalin nu-i plăcea cînd noi, „zăboveam” în Capitală. El considera că la Marele Stat Major și la Comisariatul Poporului pentru Apărare sînt suficienți oameni pentru conducerea activității cotidiene și că locțiitorii lui și șeful Marelui Stat Major trebuie să fie la fronturi, pentru ca acolo, la fața locului, să transpună în viață planurile Marelui Cartier General, să coordoneze activitatea de luptă a fronturilor și să le dea ajutor. Era suficient ca eu sau G.K. Jukov să întîrziem puțin la Moscova pentru ca Stalin să ne întrebze:

— Unde plecați acum? și imediat să adauge: Alegeți sin-

A. Brusilov, general rus (1853-1926), a condus ofensiva armatelor rusești din vara anului 1916.

** Sub tipar, în traducere la Editura Militară.

guri frontal la care să vă duceți. Uneori ne dădea pe loc indicațiile necesare.

Directivele Marelui Cartier General prevedeau ca inițial trupele noastre să zdrobească inamicul în regiunile răsaritene ale Ucrainei din dreapta Niprului, să-l avarie definitiv de la Nipru și să iasă pe aliniamentul Bugului de sud (pînă la Pervomaïsk) și al râului Inguleț (de la Krivoi Rog pînă la vărsarea lui). Ulterior, dezvoltînd ofensiva, ele trebuiau să ajungă pe linia Luțk — Moghiliov — Podolski — Nistru și, în același timp, să lichideze gruparea inamicului din Crimeea și să elibereze peninsula [...] Aceste planuri aveau o solidă bază realistă. Marile victorii obținute în toamna anului 1943 demonstraseră evident sporirea puterii forțelor armate sovietice. Crescuse capacitatea de manevră a trupelor, se îmbunătățise conducerea lor, sporise forța lor de izbire și puterea lor de foc. Mijloacele de care dispuneau noi în vara de-a treia iarnă de război erau din punct de vedere calitativ, incomparabil superioare mijloacelor pe care le avuseserăm la începutul războiului. Marele Stat Major acumulase o enormă experiență de luptă. La începutul anului 1944, Secția pentru valorificarea experienței de război a fost transformată în Direcție. Se elaborau permanent manuale pentru ofițeri, memoratoare pentru soldați, se publicau culegeri de articole teoretice pe diverse probleme, în care erau analizate cele mai reușite acțiuni ale trupelor sovietice, experiența pozitivă devenind apoi un apanaj al tuturor. 4 200 000 oameni — la atît se cifrau efectivele venite pentru completarea armatei de operații în 1944.

Se consolidau marile unități de aviație. Corpurile de aviație se transformau din mari unități mixte în corpuri omogene și erau înzestrate cu tehnică de luptă nouă, tot mai puternică: corpurile de aviație de asalt începuseră să primească avioane IL-10, cele mai bune „tancuri zburătoare” din lume; corpurile de vînătoare — cel mai sigur avion din cel de-al doilea război mondial — LA-7, și cel mai manevrier avion — IAK-3. În primăvara anului

1944, fiecare front a primit cîte o brigadă de geniu moto, iar cele trei fronturi ucrainene au primit și cîte o brigadă de geniu-pionieri de asalt motorizată. Se constituiau brigăzi de aruncătoare grele, înzestrate cu aruncătoare de 160 mm, precum și brigăzi de aruncătoare grele de gardă, înzestrate cu aruncătoare cu reacție BM 31-12. Trupele au început să primească noi tunuri antitanc (de 85 și 100 mm) și autotunuri de 100, 122 și 152 mm. La tancul T-34, tunul de 76 mm a fost înlocuit cu unul de 85 mm; a sporit grosimea blindajului și viteza tancului. A apărut tancul greu IS-2, supranumit de germani „tigrul rusesc”. Armatele de arme întrunite erau compuse acum, în cea mai mare parte, din două corpuri a cîte trei sau patru divizii fiecare și erau bine înzestrate cu tehnică de luptă și diverse mijloace moderne de ducere a războiului.

Iluziile hitleriștilor

Comandamentul fascist german își dădea seama că, odată cu pierderea Ucrainei, în partea de sud a țării noastre, Frontul de est se va prăbuși. Aprecîind însă în mod exagerat pierderile și oboseala armatei roșii și sperînd într-o lungă perioadă de desfundare completă a drumurilor, comandamentul german considera că pînă la venirea verii era exclus să întreprindem operații ofensive de mare amploare la aripa de sud a frontului, ceea ce avea să-i permită să-și adune forțele necesare și să restabilească apărarea de-a lungul Niprului și legătura cu trupele sale blocate în Crimeea. Contraofensiva întreprinsă de Manstein, încă în noiembrie 1943, în zona strategică de sud-vest nu fusese încununată de succes. În urma unor lupte grele, inamicul reușise să astupe doar temporar breșa formată în linia frontului, dar nu izbutise să smulgă inițiativa din minile armatei roșii și să recucerească Kievul.

Pe de altă parte, în ciuda pierderilor grele suferite, la începutul anului 1944 armata

fascistă germană mai era încă destul de puternică, fiind capabilă să ducă un îndrîjit război defensiv. La aceasta contribuia în mare măsură și lipsa unui al doilea front în Europa, deoarece, prin importanța și amploarea lor, evenimentele militare din Italia centrală nu puteau fi, desigur, denumite un veritabil al doilea front. Potrivit datelor Marelui Stat Major, în perioada aceea, pe frontul sovieto-german acționau 198 divizii și șase brigăzi germane, trei flote aeriene germane, precum și 38 divizii și 18 brigăzi ale aliaților Germaniei. Aceste trupe se cifrau la 4 900 000 oameni și dispuneau de peste 54 000 piese de artilerie și aruncătoare, 5 400 tancuri și tunuri de asalt, 3 000 avioane. Armata noastră de operații număra 6 100 000 oameni și avea aproximativ 89 000 piese de artilerie și aruncătoare, peste 2 000 aruncătoare cu reacție, 4 900 tancuri și autotunuri, 8 500 avioane de luptă. Frapează, desigur, faptul că, temporar, noi aveam mai puține tancuri decît inamicul. Această circumstanță se explică în primul rînd prin pierderile destul de mari suferite de armata noastră în giganticele operații ofensive din 1943.

Cele cinci armate de tancuri sovietice (cărora în iarna anului 1944 li s-a adăugat și a șasea) ne ofereau însă posibilitatea să concentrăm pe direcția loviturii principale importante forțe de tancuri. Ele striveau inamicul cu focul și șenilele lor, croind drum infanteriei sovietice și sfărîmînd apărarea fasciștilor. În același timp, însă, și ele, ca forță de izbire înaintată a trupelor noastre, sufereau pierderi simțitoare. Afară de aceasta, nu trebuie să subapreciem potențialul economic al Germaniei hitleriste. Exploatînd munca a sute de mii de muncitori străini tirîți în robia fascistă, subordonînd întreaga sa industrie nevoilor frontului, Germania fascistă reușise să organizeze o producție de război bine pusă la punct. Iată de ce, la hotarul dintre anul 1943 și anul 1944, lupta împotriva marilor unități de tancuri germane rămînea încă o problemă destul de complicată.

La aripa de sud a frontului sovieto-german, hitleriștii aveau la începutul anului 1944 una din cele mai mari grupări strategice. Împotriva celor patru fronturi sovietice, în sectorul dintre riul Pripet și țărmul Mării Negre, acționau: Grupul de armate „Sud”, al generalului feldmareșal Manstein (Armatele 4 și 1 de tancuri, 8 și 6 de cîmp) și Grupul de armate „A” al generalului feldmareșal Kleist. Aceste trupe erau sprijinite de aviația Flotei 4 aeriene. Ambele grupuri de armate aveau în total 1 760 000 soldați și ofițeri, 16 800 piese de artilerie și aruncătoare, 2 200 tancuri și tunuri de asalt, 1 460 avioane. Potrivit unui ordin extrem de categoric dat de Hitler, ele trebuiau să mențină cu orice preț bogatele regiuni cerealiere din dreapta Niprului și din Ucraina apuseană, orașul Nikopol cu întreprinderile lui pentru extracția și prelucrarea manganului, bazinul Krivoi Rog bogat în minereu de fier, și Crimeea, asigurînd trunic comunicățiile aripii de sud a frontului germano-sovietic. Comandamentul hitlerist încă mai spera să-și restabilească apărarea și de-a lungul Niprului. Îată de ce căuta cu atîtă încăpăținare să mențină ieșindul de la Korsun-Shevcenkovski, favorabil pentru executarea unei lovituri de flanc atît împotriva aripii stîngi a Frontului 1 ucrainean, cît și împotriva aripii drepte a Frontului 2 ucrainean, precum și ieșindul de la sud de Nikopol, care acoperea bazinul Krivoi Rog și îi permitea să dea o lovitură pe direcția Melitopol, în spatele Frontului 4 ucrainean și să-și croiască drum spre gruparea germano-română din Crimeea.

Nu pot să nu arăt că trupele noastre care luptau în Ucraina au avut de înfruntat activitatea naționaliștilor burghezi conduși de Melnik și Bandera, care acționau deosebit de intens în Ucraina din dreapta Niprului și în regiunile ei apusene. Banderoviștii au încercat să influențeze nu numai starea de spirit a populației civile, dar și starea de spirit a militarilor. Bandlelor teroriste organizau diversiuni și asasinat, amenințînd uneori serios formațiunile de spate ale trupelor noastre și colaborau

activ cu ocupanții în zonele frontului. Una dintre aceste bande a organizat pe la sfîrșitul lunii februarie 1944 o ambuscadă în care a căzut și a fost grav rănit N.F. Vatutin [...].

Rezumînd cele spuse mai sus, campania noastră de iarnă din partea de sud a frontului urmărea în esență ca, în prima etapă a acțiunilor, să rețeze ieșindurile germane, orientate în direcția Niprului, apoi, în a doua etapă, să fărîmițeze apărarea inamicului și să nimicească, pe părți, Grupurile de armate „Sud” și „A”.

Cucerirea Kirovogradului

Hotărîrea comandamentului Frontului 1 ucrainean prevedea ca lovitura principală să fie dată din capul de pod de la Kiev [...].

La 24 decembrie 1943, gruparea de izbire a Frontului 1 ucrainean a trecut la ofensivă și încă din primele trei zile a cucerit, pe direcția principală, puternicul punct de sprijin al inamicului, Radomișl. Dezvoltînd cu succes ofensiva în primele zile ale lunii ianuarie 1944, trupele frontului, cu ajutorul activ al partizanilor, au eliberat de cotorpitorii fasciști localitățile Novograd-Volniski, Berdicev și Belaia Tîrkov. În raionul Belaia Tîrkov, alături de trupele sovietice a luptat vitejește Brigada 1 cehoslovacă independentă de sub comanda generalului L. Svoboda. Pentru îndeplinirea cu succes a misiunii, ea a fost decorată cu ordinul „Bogdan Hmelnițki”. În urma operației de la Jitomir-Berdicev, încheiată la 15 ianuarie, Frontul 1 ucrainean a dat o lovitură puternică Armatelor 1 și 4 tancuri germane și în decurs de trei săptămîni a înaintat spre vest între 80 și 200 km. Flancul stîng al inamicului continua însă să se mențină pe Nipru în raionul Rîșceev.

Avînd în vedere succesul ofensivei trupelor Frontului 1 ucrainean, Marele Cartier General, care mai înainte ceruse Fronturilor 2 și 3 ucrainene să zdrobească în primul rînd gruparea inamică de la Krivoi Rog, a dat la 29 decembrie următorul ordin: „Frontul 2 ucrainean, menținînd trunic aliniamentul pe care-l ocupă la flancul său

stîng, va relua ofensiva cel mai tirziu la 5 ianuarie 1944, dînd lovitura principală pe direcția Kirovograd cu cel puțin patru armate, dintre care una de tancuri.

Misiunea imediată: să zdrobească gruparea inamică de la Kirovograd și să cucerască orașul, învîluindu-l pe la nord și pe la sud. Ulterior, să cucerască raionul Novo-Ukrainka, Pomoșnaia și să continue ofensiva spre Pervomaisk cu scopul de a ajunge la Bugul de sud, unde să se consolideze. Simultan, frontul va da o lovitură secundară cu două armate pe direcția generală Spola, gara Hristinovka”. Prin urmare, Frontul 2 ucrainean, care primise mai înainte misiunea să pătrundă în spatele ieșindului de la Nikopol, pentru a ajuta pe vecinii săi de la sud, acum trebuia să-și ajute vecinii de la nord, ocolind ieșindul inamicului de la Kanev pe la sud.

Succesul obținut de Frontul 1 ucrainean, înfrîngerea grupărilor principale a inamicului în această zonă și hotărîrea Marelui Cartier General de a dirija eforturile principale ale Frontului 2 ucrainean pentru zdrobirea grupării inamice de la Kirovograd, urmînd să iasă ulterior la Bugul de sud în raionul Pervomaisk, ne-au obligat și pe noi să revizuiam planul acțiunilor Frontului 3 și îndeosebi al Frontului 4 ucrainean. La 29 decembrie, discutînd această problemă cu comandanții celor două fronturi, am ajuns la concluzia că în noua situație este puțin probabil că inamicul va continua să opună o rezistență serioasă în cotul Niprului și în ieșindul de la Nikopol. Noi considerăm că, după ce va fi părăsit teritoriul dintre Nikopol și Krivoi Rog și își va fi retras trupele dincolo de riul Inguleț, apoi și dincolo de Bugul de sud, scurtîndu-și mult frontul apărării, inamicul se va strădui să degajeze o parte din trupele sale, în primul rînd diviziile de tancuri, cu scopul de a le transfera în sectoarele cele mai periculoase pentru el — la Jme-

(Continuare în p. 41)

Pagini din rezistența antifascistă daneză

ARMATA SECRETĂ INTRĂ ÎN ACȚIUNE

I. DRAGOMIRESCU

Piața municipală din Copenhaga părea în acea zi de 9 aprilie 1944 mai animată ca de obicei. Aici, ca și pe toate arterele principale ale Capitalei, patrulile de soldați hitleriști iscodeau cu privirile mulțimea fremătătoare. La intersecții, motocicletele ale ocupanților, cu mitraliere pe ataș, gata de luptă.

Pe măsură ce trecea timpul, Piața municipală se aglomera. Zeci de mii de danezi păreau că și-au dat întâlnire aici, în această zi. Veniseră cu familiile: tineri, bătrâni și copii discutau în grupuri, în pofida patrulelor care încercau să-l împrăstie.

Alarmat, comandamentul german a trimis întăriri. Dar ce se putea face în fața unor oameni care nu acționau violent, ci doar discutau între ei cu voce tare? Și, totuși, atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată.

Deodată, ca la un semn, în aceeași clipă, se făcu o liniște mormintală. Zecile de mii de oameni tăcură; o comandă nevăzută puse capăt oricărei șoapte. Pentru hitleriști a fost un moment de stupeoare. Secunde treceau și liniștea îi strivea, parcă, pe ocupanții intrați în panică. Nu se auzeau decît tropotele cizmilor și strigătele patrulelor pierdute în marea de liniște a pieței. Așa a trecut un minut. Hitleriștii au încercat să evacueze mulțimea, vociferind și trăgînd focuri de armă în aer. Aceeași liniște deplină, înghețată; aceleași priviri pline de ură și dispreț, dar nici un cuvînt din partea zecilor de mii de danezi. Cînd — după ceas — s-au împlinit exact două minute, oamenii au început să plece la casele lor, privind batjocoritor viermulăla patrulelor germane incapabile să la vreo măsură.

Așa au marcat danezii, la 9 aprilie 1944, ziua în care se împlineau 4 ani de la ocuparea țării lor de către Germania hitleriștă*.

* Acest episod, ca de altfel momentele principale ale luptei duse de mișcarea de rezistență daneză, sînt evocate pe larg într-o serie de lucrări, din care cităm *A History of the Kingdom of Denmark*, de Palle Lauring; *La résistance en Europe*, de F. Etanasi; *La guerre de Pombre. La résistance en Europe*, de H. Michel; *Histoires mondiales des maquis*, de Cl. Chambard.

„Aștept cu speranță ora...”

În dimineața zilei de 9 aprilie 1940, la ora 4, ministrul Germaniei la Copenhaga a prezentat guvernului danez o notă ultimativă cerându-i să accepte „protecția” naziștilor, deoarece, se spunea în respectiva notă, Reichul fusese „prevenit în legătură cu o invazie anglo-franceză” în Danemarca. De altfel, trupele hitleriste trecuseră deja granița daneză. Cu numai un an în urmă, la 31 mai 1939, Danemarca și Germania încheiaseră un pact de neagresiune care, pentru hitleriști, se dovedise încă odată a fi un simplu petec de hirtie. La 2 aprilie 1940, Hitler a autorizat declanșarea operației „Weserübung” (ocuparea Norvegiei și Danemarcei); în zorii zilei de 9 aprilie, forțele germane invadeau Danemarca.

Pentru a evita un masacrul, dată fiind superioritatea zdrobitoare a invadatorilor, guvernul danez a ordonat trupelor sale să nu opună rezistență. Totuși, în câteva puncte, soldații danezi au dat o replică dîră hitleriștilor; alte unități, cum a fost de pildă Regimentul 4 infanterie, dislocat în localitatea Roskilde, au trecut cu întreg armamentul granița în Suedia. Marinarii de pe navele aflate în larg — circa 5 000 oameni — s-au pus la dispoziția flotei engleze.

Populația a primit din primele clipe cu ostilitate pe invadatori, exprimîndu-și împotrivirea sub diferite forme. La cîteva luni după invazie, regele Christian X al Danemarcei a aniversat 70 ani de la naștere. Cu acest prilej, în întreaga țară au avut loc mari adunări în care populația a manifestat pentru independență, împotriva naziștilor. Pe pereții caselor a apărut din ce în ce mai des litera „V”, simbolul speranței în victoria aliaților. Mișcarea de rezistență a început să se închege. S-au editat primele ziare ilegale*; unele din ele și-au mărit rapid tirajul (ziarul comunist *Lang og Folk* a atins 130 000 exemplare, *Frit Danmark*, 150 000 exempla-

re). Au avut loc primele acțiuni de sabotaj; la o navă de război germană trimisă pentru reparații la șantierele daneze, lucrările au durat nu două luni, așa cum era prevăzut, ci 11.

La 9 aprilie 1941, ministrul danez la Washington a încheiat un acord prin care Statele Unite au căpătat dreptul de a-și stabili baze militare aeriene în Groenlanda (insulă care aparținea Danemarcei). Sub presiunea hitleriștilor, guvernul danez l-a rechemat pe ministru; totuși, S.U.A. au considerat pe trimisul danez la Washington ca pe singurul reprezentant valabil al poporului danez și și-au stabilit baze militare aeriene în Groenlanda. În aceeași perioadă, la Londra, refugiații politici danezi au format un consiliu însărcinat cu reprezentarea Danemarcei libere, pe care guvernul englez

Sfîdînd ocupația germană, regele Christian X se plimbă fără escortă pe străzile Capitalei. În văzduh, un avion german

l-a considerat ca pe un adevărat guvern provizoriu în exil.

La cererea ocupanților, ministrul Comerțului, Christmas Møller, șeful Partidului Conservator Danez, a fost înlăturat. Puțin după aceea, el a fugit în Anglia. În mai 1942, Møller a fost ales în fruntea „Comitetului Liber Danez”, cu sediul la Londra. O poziție din ce în ce mai deschisă împotriva ocupanților a adoptat și regele Christian. Adresîndu-se poporului cu ocazia noului an 1942, el a spus: „Aștept cu speranță ora cînd drapelul danez se va înălța din nou peste Danemarca liberă”.

Doar doi la sută din voturi

Ocupanții hitleriști înăspresc măsurile împotriva mișcării de rezistență. Încă de la 21 iunie 1941, 200 comuniști sînt arestați și deportați în Germania, în lagărul de la Stutthof; au loc arestări și printre conducătorii social-democrați. O serie de scriitori cunoscuți: Andersen Nexø, Hans Scherfig, Hans Kirk sînt deportați în lagărul de la Horsesholm. Sub presiunea opiniei publice, Andersen Nexø — bolnav — este pus în libertate.

Ocupanții hitleriști încearcă să cîștige teren și printr-o altă metodă. În ianuarie 1943, ei impun guvernului danez organizarea de alegeri, apreciînd că vor putea determina victoria partidului fascist danez. Scrutinelul indică însă o înfrîngere catastrofală a acestui partid fără nici o aderanță în mase; cu toată prezența Wehrmachtului, naziștii danezi nu obțin decît 2% din voturi.

Victoria forțelor politice naționale catalizează și mai mult mișcarea de rezistență, care organizează un val de greve și acte de sabotaj. În luna martie 1943, sabotajele se țin lanț la Copenhaga. La 10 mai, o fabrică din orașul Frideriksham este incendiată de patrioți. Au loc sabotaje pe căile ferate, într-o serie de întreprinderi izbucnesc greve. Forțele de rezistență din interiorul țării sînt sprijinite tot mai intens de aliați. Din Anglia și Suedia sînt parașutați agenți, armament, aparatură etc.** În fața acestei situații, în Danemarca sînt trimise noi trupe de

* În martie 1943, numărul publicațiilor ilegale atinsese cifra 80; în martie 1945 acestea au ajuns la 265.

** În anii războiului, în Danemarca au fost parașutați 50 agenți și aproximativ 700 tone materiale.

ocupație. Patrioții danezi reacționează energic. În orașele Odense, Esbjerg și în alte localități se ridică baricade; la 18 august 1943, între unitățile hitleriste și patrioți au loc lupte de stradă. În aceeași zi, la Copenhaga se declanșează greva generală, care se extinde în întreaga țară, durind până la 24 august. Este răspunsul poporului danez la măsurile întreprinse de Werner Best, ministrul german la Copenhaga, care adresase o notă guvernului danez, prin care cerea: proclamarea stării de asediu, interzicerea și pedepsirea sabotajelor și a grevelor cu sancțiuni care mergeau până la pedeapsa cu moartea etc.

Guvernul, cu aprobarea regelui, respinge ultimatumul. La 24 august, 50 000 soldați hitleriști pătrund în Copenhaga și, după ciocniri de stradă cu patrioții, ocupă orașul. Guvernul și Parlamentul își încetează activitatea; regele este închis și deținut în Castelul din Sorgenfri; ministerele sînt ocupate, iar unii demnitari sînt arestați și internați în lagăre. O parte din flota de război reușește să se refugieze în Suedia; alte nave se autosabotează din ordinul viceamiralului Vedel.

Din acest moment, întreaga națiune daneză la parte la lupta antihitleristă. „Consiliul Danez al Libertății” — din care fac parte formațiunile politice Ringen, Danemarca Liberă, Partidul Comunist Danez, Uniunea Daneză — devine un adevărat guvern provizoriu clandestin, care unește diferitele tendințe ale rezistenței și organizează lupta poporului danez împotriva ocupanților.

Cit valora viața unui om

Din toamna anului 1943, și-ur grevelor, sabotajelor și atacurilor armate împotriva hitleriștilor s-au ținut lanț. În timpul ocupației germane, mișcarea de rezistență a organizat peste 2 500 acțiuni de sabotaj și 2 000 atacuri asupra căilor ferate. Împotriva patrioților s-a dezlănțuit un val de teroare. Mii de membri ai mișcării de rezistență au fost arestați, torturați, internați în lagăre sau împușcați. În anii războiului 3 000 patrioți au căzut în lupta

împotriva ocupanților. Naziștii au aplicat și în Danemarca ordinele sefului Marelui Stat Major al Wehrmachtului, mareșalul Wilhelm Keitel, cu privire la reprimarea mișcărilor de rezistență: „În țările ocupate, viața unui om [a unui autohton — n.a.] nu valorează aproape nimic, iar intimidarea [patrioților] poate fi obținută doar prin măsuri de o duritate extraordinară [...] Pentru un soldat omorît, pedeapsa cu moartea pentru 50 pînă la 100 partizani este absolut necesară”. La acțiunile de sabotaj, naziștii au răspuns în multe cazuri și cu distrugerea unor obiective social-culturale (instituții, școli etc.).

Mișcarea de rezistență a căpătat o amploare din ce în ce mai mare. În primăvara anului 1944 a început organizarea unei armate secrete, dotată cu armament suedez și britanic, precum și cu arme germane, capturate în luptele cu ocupanții. În preajma și în timpul operației „Overlord”*, acțiunile patrioților s-au îndreptat în mod deosebit spre contracararea încercărilor hitleriștilor de a-și retrage trupele și a le concentra în zona debarcării. Au fost atacate și blocate căile ferate; trenuri cu trupe și armament au fost distruse. La 3 iunie 1944 au avut loc puternice acțiuni de sabotaj asupra navelor germane ancorate în portul Svendborg. La 6 iunie a fost declanșată o grevă la Uzina Glubus, producătoare de piese pentru submarine.

La Copenhaga și în alte orașe, situația a devenit explozivă. La 26 iunie, trupele hitleriste au ieșit în stradă operînd razii, percheziții, arestări; a fost interzisă circulația în cea mai mare parte a zilei. Mișcarea de rezistență a contraatacat prompt și cu hotărîre. La 27 iunie, la Copenhaga a fost declarată greva generală, care s-a extins și în celelalte orașe. În Capitală și într-o serie de alte localități au fost ridicate baricade și au avut loc lupte de stradă. În fața acestei riposte hotărîte, hitleriștii au fost obligați să dea înapoi, retrăgîndu-și trupele în cazărmi și renunțînd la măsurile excepționale luate la 26 iunie. Grevă generală a încetat la 5 iulie.

* Debarcarea trupelor anglo-americane în Normandia (6 iunie 1944). Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1974.

Colaboraționiștii sînt „scoși din serviciu”

La 19 septembrie 1944, sediile poliției daneze sînt ocupate de trupe germane și 2 000 polițiști sînt arestați și deportați în lagărul de la Buchenwald, sub acuzația de a fi colaborat cu mișcarea de rezistență. În lunile următoare, alți 7 000 agenți ai poliției se alătură luptei de eliberare a țării, îngroșînd rîndurile mișcării de rezistență. Faptul demonstrează subrezenția ocupației hitleriste, care se vede în fața unei rezistențe aproape unanime a populației daneze.

În slujba naziștilor se mai afla doar așa-zisa poliție auxiliară, formată din colaboraționisti. Aceasta avea un garaj alături de localul fostei Prefecturi a Poliției din Copenhaga, luată în stăpînire de germani în septembrie 1944. Mișcarea de rezistență a hotărît „scoaterea din serviciu” a acestor colaboraționisti, misiune extrem de dificilă, dat fiind că imobilul era foarte bine păzit.

Un perete al acestui garaj era lipit de un depozit de cărbuni. Aici s-a acționat. „Preparasem 3 pachete de explozibil — fiecare de cîte 10 kg — pe care, pentru a obține efectul dorit, trebuia să le montăm pe perete la o anumită înălțime. Lucrul era posibil numai prin evacuarea cărbunilor pînă la nivelul respectiv. Încă din primele ore ale dimineții, doi tovarășii au început să dea cărbunii la o parte cu lopetele; ei erau protejați de alți patrioți înarmați cu pistoale, dat fiind pericolul de a fi surprinși de vreo patrulă de „auxiliari”. Spre seară, această operație a fost terminată. Urma că, în cel mai scurt timp și în locurile cele mai convenabile, să fie așezate pachetele cu explozibil. Mecanismele detonatoare erau reglate să declanșeze explozia la 20 minute de la plasarea explozibilului. Pentru a nu se produce victime printre civili, un tovarăș de-al nostru a rămas de pază pînă în ultimul moment. Garajul a sărit în aer la ora stabilită. Explozia avea să aibă urmări importante. În primul rînd am anihilat serviciul de „auxiliari” folosit de Wehrmacht; mai mult, am obținut un efect psihologic deosebit: ocupanții au

trebuit să-și amintească încă o dată că poporul danez nu capitulase în fața lor" (H. Beck-wich, *Résistance unie*, Viena, nr. 8-9/1961).

La începutul anului 1945, mișcarea de rezistență dispunea de o armată de 25 000 oameni, pentru că în primăvara aceluiași an aceasta să-și dubleze efectivele, ajungând la 56 000 oameni. Pentru înarmarea acestor unități au fost organizate fabrici de armament clandestine. În Suedia, generalul danez Görtz

a organizat, din rîndul refugiaților o brigadă de combatanți. La 23 februarie 1945 a fost atacat și făcut să deraieze, în apropierea localității Hjern, trenul cu care călătorea generalul german Lindemann. O operație de anvergură organizată de rezistența daneză a fost cea din aprilie 1945, cînd Wehrmachtul a încercat să-și retragă trupele aflate în Norvegia. La îndemnul mișcării de rezistență, piloții de vase daneze au încetat lucrul, ceea ce a provocat imobi-

lizarea a 450 nave utilizate pentru reîntoarcerea unităților hitleriste în Germania.

4 mai 1945, ora 20,40. Postul de radio B.B.C. a anunțat capitularea trupelor germane din Olanda, nord-vestul Germaniei și Danemarca. A doua zi, a fost constituit un guvern, prezidat de social-democratul Buhl, în a cărui componență au intrat reprezentanți ai tuturor partidelor participante la mișcarea de rezistență.

BĂTĂLIA PENTRU ELIBERAREA UCRAINEI APUSENE

(Urmare din p. 37)

rinka, Gaisin și Pervomaisk, ca să desfășoare acțiuni împotriva trupelor lui Vatutin și Konev.

Pentru a nu permite trupelor fasciste să se retragă organizat, eu, împreună cu Malinovski și Tolbuhin, am hotărît ca, în ciuda condițiilor meteorologice cu totul nefavorabile, trupele Frontului 3 ucrainean să înceapă imediat acțiuni active pe direcția Șolohovo-Apostolovo, iar Armatele 3 gardă, 5 izbire și 28 (la a cărei comandă venise generalul-locotenent A.A. Grecikin) ale Frontului 4 ucrainean — pe direcția Bolșaiia Lepetiha și în continuare tot spre Apostolovo, cu misiunea imediată de a zdrobi, prin eforturile comune, ale celor două fronturi, gruparea inamică de la Nikopol. După cucerirea orașelor Nikopol și Krivoi Rog, Frontul 3 ucrainean urma să dezvolte ofensiva spre Pervomaisk și Voznesensk, iar Frontul 4 ucrainean să dea o lovitură din raionul Kahovka-Țiurupinsk pe direcția Nikolaev, și în sus, de-a lungul malului de vest al Bugului de sud, spre Voznesensk în întîmpinarea trupelor Frontului 3 ucrainean. După cucerirea orașu-

lui Nikopol, noi consideram că este indicat ca Armata 3 gardă să fie transferată de la Frontul 4 la Frontul 3 ucrainean, dîrjînd lovitura ei prin Nikolaevka spre Novți Bug. Desfășurarea acestei operații urma să fie asigurată dinspre Crimeea de trupele Armatei 51.

Raportînd aceste propuneri Marelui Cartier General, am cerut permisiunea să folosim pentru întărirea grupării principale a Frontului 4 ucrainean Armata 69 din rezerva Marelui Cartier General, instalată înapoia trupelor acestui front.

Cînd aceste propuneri au fost discutate la Marele Cartier General s-a hotărît ca Malinovski să dea lovitura principală pe direcția Apostolovo-Novți Bug-Voznesensk, să iasă la Bugul de sud și acolo să se consolideze. Potrivit acestei hotărîri, Frontul 4 ucrainean dădea lovitura principală pe direcția Kahovka-Țiurupinsk spre Snighirovka-Bereznevatoe și Novți Bug, luînd măsuri pentru asigurarea acțiunilor sale dinspre Nikolaev. După lichidarea capului de pod de la Nikopol, Frontul 4 ucrainean urma să înceapă (folosind două armate — Armata 51 și încă una la apreciere noastră), o ofensivă spre Crimeea și să o cucerească în cooperare cu Armata independentă de

litoral. Totodată, s-a hotărît ca Armata 69 să rămînă în continuare în rezerva Marelui Cartier General. În conformitate cu această hotărîre, eu trebuia să prezint cel mai tîrziu pînă la 1 ianuarie Marelui Cartier General planul acțiunilor Frontului 4 ucrainean. Așadar, renunțînd temporar la o lovitură pe direcția Nikolaev, Marele Cartier General urmărea și aici, la fel ca în raionul Korsun-Șevcenkovski, să prindă în clește trupele grupării inamice de la Krivoi Rog.

Misiunea de a zdrobi trupele inamice de la Kirovograd a revenit celor două grupări de izbire ale Frontului 2 ucrainean: una, compusă din Armata 5 gardă și Corpul 7 mecanizat, acționa ocolind Kirovogradul de la nord-vest; cealaltă, formată din Armata 7 gardă și Armata 5 tancuri de gardă, acționa ocolind Kirovogradul pe la sud-vest. După lupte îndrîjite, la 8 ianuarie 1944, Kirovogradul a fost eliberat.

La 9 ianuarie, G.K. Jukov, în calitate de reprezentant al Marelui Cartier General, împreună cu comandamentul Frontului 1 ucrainean, a trimis Marelui Cartier General propuneri pentru desfășurarea ulterioară a operației.

În românește de:
Paul VERBIȚCHI

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ Ce le lipsea?

Vasile Lascăr (1854-1907, avocat și om politic liberal) avea un nepot care se întorsese de la Paris cu doctoratul în drept, obținut în cele mai bune condițiuni.

Tînăr, inteligent, stăpîn pe materie și încrezător în sine, în loc de a practica citva timp — așa cum se obișnuia — pe lângă unchiul său, pînă dobîndea mai multă experiență și se făcea cunoscut în cercurile judecătorești, nepotul găsi mai potrivit a se asocia cu un alt coleg, deschizînd împreună cu acesta, în centrul Capitalei, un birou de avocatură. Nu lipseau mobilele cele mai luxoase, codurile și tratatele de Drept cele mai autorizate și mai... voluminoase.

Dorind mult ca Vasile Lascăr să le facă cîntea de a le vizita biroul, l-au rugat insistent în mai multe rînduri, să treacă pe la ei, fără ca acesta să le fi îndeplinit dorința. Cînd tinerii avocați își luaseră gîndul de a-l mai vedea pe V. Lascăr trecîndu-le pragul, iată-l că intră pe neașteptate în biroul nepotului său. Cei doi asociați, fericiți, se grăbiră a-i da tot felul de lămuriri și explicații, cerute și necerute.

La un moment dat, Vasile Lascăr, după ce se prefăcu că cercetează cu atenție încăperea, li se adresă pe un ton foarte serios:

— Îmi place, băieți, tot ce ați făcut voi. Vă lipsește însă ceva foarte important.

— Ce anume, unchiule? Telefon? Ni-l instalează peste două zile.

— Nu telefon, altceva.

— Cărți? Avem destule și pe cele mai bune.

— Nu de cărți e vorba, căci văd că aveți mai multe decît vă trebuie acum.

— Atunci? Secretar? Mîine intră în serviciul nostru un băiat excelent.

— Nu, băieți, căci bănuiesc că pentru moment nu simțiți prea mult lipsa unui secretar. Altceva vă lipsește.

— !?

— Un avocat care să vă pledeze procesele pe care le veți angaja, zise Vasile Lascăr, rîzînd și îndreptîndu-se spre ieșire.

■ N-a știut tariful...

Prin anul 1908, prezida ședințele de procese penale, la judecătoria Ocolului IV București, magistratul Codiță Deleanu. Era un om blajin, care avea credința neștrămutată că o morală, făcută unui inculpat în cazurile de insultă și bătaie simplă, prețuiește tot atît de mult cit o pedeapsă severă. Într-o zi, i s-a prezentat următorul caz:

Doi precupeți se luaseră la ceartă și, la un moment dat unul din ei, cel mai în vîrstă și mai slab, i-a dat două palme

celuilalt, mai tînăr și mai voinic.

Deși cel mai tînăr ar fi putut foarte bine să-i răspundă la fel, s-a abținut, gîndindu-se că cel care-l palmuise era și mai în vîrstă, dar, mai cu seamă, temîndu-se de pedeapsa pe care o putea primi dacă-l lovea și pe care nu o cunoștea, nefiind un obișnuit al judecăților penale. L-a dat, în schimb, în judecată. În ziua procesului, după ce au fost audiați martorii și au vorbit avocații și după ce Codiță Deleanu, credincios obiceiului său, a făcut morală inculpatului, dojenindu-l că a lovit pe reclamant, magistratul a pronunțat o sentință foarte ușoară, condamînd pe inculpat la 20 lei amendă, adică cite 10 lei de fiecare palmă.

Auzind sentința, reclamantul, foarte surprins și mîhnit de micimea pedepsei, l-a întrebat pe judecător:

— Numai atît?

— Dar ce vrei, să-l bag în pușcărie pentru două palme? Ai văzut ce morală i-am făcut. Altă dată n-are să mai facă, a zis convins magistratul.

— Nu face nimic, d-le judecător, eu am greșit că l-am dat în judecată, a replicat reclamantul. Apoi, fără ca cineva să-i fi putut bănui intenția sau să-l fi putut opri, a aplicat fulgerător șase palme zdravene pe obrazul inculpatului, după care, deschizînd o pungă de bani, a luat din ea trei hîrtii a 20 lei, pregătindu-se să i le dea acestuia.

— Ce înseamnă asta? a strigat furios magistratul. Aprod, cheamă sergentul!

— Nu chemați sergentul, că-i plătesc imediat a spus reclamantul, îndreptîndu-se spre pîlmuit și punîndu-i forțat în buzunarul hainei cele trei hîrtii de cite 20 lei, pe care le avea în mînă.

Apoi, a adăugat pe ton foarte calm:

— Mi-a fost greu să știu tariful... De azi înainte al meu e! I-aș fi dat și cîteva pumni în cap, dar nu știu cit puneți pumnii la socoteală!

RĂZBOINICII STĂPÎNI AI CASTELELOR

RADU MANOLESCU

În Anglia sau în Spania, pe celebra vale a Loarel, în munții împăduriți ai Germaniei, în masivele neguroase ale Scandinaviei sau în cele înșorite ale Italiei, se înalță impunătoare mărturiile din epoca feudalismului în plină înflorire: castelele. Cele mai multe au devenit în zilele noastre muzee, dar în urmă cu secole ele au servit nobilimii feudale de locuință, și, în special, de loc de apărare și de atac. Între zidurile lor — fie că era vorba de reședințe senioriale clădite temeinic din piatră sau de masive construcții din lemn — feudații își petreceau viața, organizând petreceri și ospete, planuind războaie și jafuri, pedepsind pe cei ce nu li se supuneau.

Ce știm despre aceste castele și despre stăpînii lor?

„Pentru acești oameni puși pe sfadă și măceluri“

Pînă în secolul XI au predominat castelele din lemn, care se construiau mai repede, dar și cădeau mai ușor pradă incendiilor, îndeosebi cu prilejul asediilor. Așezate pe o înălțime, ele erau împrejmuite de o palisadă din trunchiuri de copaci și de un șanț larg și adînc, plin cu apă. O punte mobilă asigura accesul în incintă, unde fortificația principală o constituia donjonul, clădit, de asemenea, din trunchiuri de copaci și format din 2-3 nivele. Înconjurat de clădiri de uz gospodăresc, donjonul cuprindea locuința stăpînului, odăile slujitorilor săi, cămările de arme și de provizii.

Din sec. XI, ca urmare a progresului în domeniul tehnicii de construire în piatră și a creșterii veniturilor senioriale, au început să apară castelele de piatră. Întrucît necesitau materiale costisitoare, mîna de lucru specializată și timp îndelungat, aceste construcții puteau fi ridicate numai de feudații care dispuneau de venituri însemnate. Ele cuprindeau o incintă împrejmuită de un zid crenelat, întărit cu turnuri și înconjurat de un șanț cu apă, iar în interior, un donjon de asemenea din piatră, înalt pînă la 15-20 metri și cu ziduri groase de 1-2 metri. Din sec. XII-XIII, arhitectura castelului de piatră s-a amplificat, cuprinzînd, la castelele mai mari, un complex de fortificații alcătuit din 2-3 rînduri de ziduri, întărite cu turnuri, mai multe curți interioare, un mare donjon în interior, un turn de veghe etc.

Construcție cu precădere militară, castelul era ridicat pentru a servi la asigurarea dominației social-politice a stăpînului senioriei, ca mijloc defensiv sau ofensiv în timpul războaielor țărănești, al conflictelor castelanului cu seniorii vecini sau cu puterea centrală, precum și în cazul unor atacuri străine. Adesea, castelele deveneau adevărate cuiburi de briganzi, de unde se organizau atacuri la drumul mare asupra țăranilor sau a negustorilor. O cronică hagiografică din sec. XII, *Viața sfîntului Ioan din Théroanne*, relatează că seniorii își clădeau

castele „pentru ca acești oameni, întotdeauna puși pe sfadă și măceluri, să se adăpostească de dușmani, să izbîndească asupra celor deopotrivă cu ei, să asuprească pe cei slabi“.

Deși castelele întărite ofereau siguranță și prestigiu, ele nu asigurau stăpînului lor condiții comode de locuit. Prin ferestrele înguste din zidurile groase de piatră lumina se strecura anevoie, mai ales că nu aveau geamuri, ci erau acoperite cu obloane de lemn. Sălile înalte se încălzeau greu, chiar dacă în vetrele imense ardeau trunchiuri întregi de copaci. Pereții încăperilor erau acoperiți cu panoplii, cu trofee de vînatore, uneori cu tapiserii; din loc în loc erau așezate făclii pentru iluminat. Pe pardoselile de piatră se așterneau blănuiri de animale sau covoare. Mobilierul, redus și grosolan lucrat, consta din paturi cu polog, mese, jilțuri și bănci. Nelipsite erau sîpetele în care se păstrau veșmintele, vesela și obiectele mai de preț.

De la paj la cavalier

Printre mărturiile vremii care ogîndesc felul de viață al feudaților, un loc însemnat îl ocupă

literatura cavalerescă (poemele epice, poeziile lirice etc.).

La începuturile sale, în cursul sec. XI, cavalerismul a avut un caracter exclusiv laic, urmărind să facă din tinerii membri ai familiilor feudale vasali credincioși seniorului lor, precum și luptători destoinici și curajoși. Formarea cavalerului-luptător, ca și cunoașterea îndatoririlor de vasal și deprinderea felului de trai nobiliar — războiul, turnirele, vînatorea, viața la castel — impuneau o pregătire îndelungată, începînd din adolescență. Încă din epoca carolingiană (sec. VIII-X) circula dictonul: „Dintr-un adolescent poți face un luptător călare, dintr-un adult, însă, nu“.

Vitatorul cavalier își începea ucenicia pe la 12 ani. Cîtiva ani și-i petrecea ca paj la castelul seniorului, apoi devenea scutier, avînd obligația să deprîndă meșeria armelor și felul de trai nobiliar. În același timp, slujea pe castelan și pe alți membri ai familiei acestuia. El se îngrijea de armele, armura și caii lor, îi servea la masă, turnînd îndeosebi vinul în cupe, îi însoțea la luptă, unde le aducea caii de schimb, scutul, armele; la vînatore sau turnire, le slujea drept crainic.

Tristan* a fost încredințat, încă din copilărie, „unui dascăl înțelept, scutierul Gorneval. Numai în cîțiva ani, Gorneval l-a învățat cele ce se potriveau nobililor. L-a deprins a mîinii sulița, spada, scutul și arcul, a arunca talgere grele de piatră, a sări dintr-un avînt șanțurile cele mai late; l-a învățat a urî toată minciuna și toată mișelia, a ajuta pe cei sărmani, a păzi credința jurată; l-a învățat felurite chipuri de cîntat, din gură și din harpă și meșteșugul gona-ciului; și cînd călărea copilul printre scutieri, s-ar fi zis că el, calul și armele lui una se făceau și n-ar fi fost nicicînd deosebite”.

Cînd tînrul scutier devenea apt de a participa efectiv la luptă, de obicei în jurul vîrstei de 20 ani, și cînd dispunea de mijloacele materiale trebuitoare pentru a-și procura armura, armele și calul de luptă, precum și pentru întreținerea unui scutier, putea fi făcut cavalier. Ceremonia („armarea”) prevedea ca viitorul cavalier să fie îmbrăcat cu armura, să i se lege pîntenii și să fie înscins cu spada. Apoi nașul — de obicei senio-

rul său — ti dădea peste ceafă o lovitură puternică cu latul palmei, menită a-i încerca rezistența fizică, adresîndu-i îndemnul de a fi curajos și loial seniorului său. După aceea, proaspătul cavalier făcea asistenței o demonstrație a forței și îndemnării sale; de pildă, trebuia să încalce fără a folosi scările și să doboare cu lancea, din fuga calului, un manechin. Poemul epic *Guillaume d'Orange* („Wilhelm de Orania”) descrie astfel armarea unui cavalier (a nepotului lui Wilhelm, Vivian): „Guillaume fi leagă pîntenii de aur, îi îmbracă cu o cămașă de zale mai strălucitoare decît 20 făclii, îi pune un coif împodobit cu rubine și îi încinge spada de oțel, apoi ridică brațul și îi lovește cu putere peste ceafă, spunîndu-i: «Du-te, nepoate, și Dumnezeu să-ți dea îndrăzneală, putere și cutezanță, credință față de seniorul tău și izbîndă asupra necredincioșilor»”.

Clerul a făcut repetate eforturi de a transforma pe cavaleri în slujitori devotați ai bisericii și în luptători pentru religie. Ca urmare a intervenției bisericii, din sec. XII caracterului laic al ceremoniei prin care se intra în rîndul cavalerilor i s-a adăugat o amprentă religioasă

tot mai pronunțată. Viitorul cavalier petrecea noaptea premergătoare armării sale într-o biserică, unde se ruga și își veghea armele, binecuvîntate anterior de preot. A doua zi, după ce făcea o baie, considerată ca un nou botez, se spovedea, se împărțasea și asculta liturgia. Încingerea spadei era însoțită acum și de îndemnul preotului: „Primește această spadă [...] și slujește-te de ea pentru a te apăra, a ajuta sînta biserică și a nimici pe dușmanii lui Christos și ai religiei”.

„...cocoșii își incetaseră cîntecul iar cîinii lătratul”

Deși activitatea feudalității laice se desfășura în direcții variate — exploatarea domeniului, exercitarea atribuțiilor de cîrmuire a senioriei, îndeplinirea îndatoririlor vasalice (mai ales a celor cu caracter militar), participarea la turnire, la vînațoare — războiul reprezentă, totuși, îndeosebi în primele secole ale feudalismului dezvoltat, preocuparea de căpetenie a nobilimii.

Luptele feudale erau generate, în primul rînd, de cauze economice și sociale, clasa conducătoare urmîrind să dobîndească noi feude și pîrzi. Dorinței de înăvuițire i se adăuga însă și setea de glorie. Oglîndind aceste mobiluri, Wilhelm de Orania, în poemul epic care îi poartă numele, îndemna astfel pe doriații de a participa la o campanie în Spania: „Le spun cavalerilor săraci, cu cai slăbănogi și cu veșminte zdrențuite, că dacă vor merge cu mine să cucerască Spania [...] le voi da bani, castele, mărci de hotar, donjonuri, fortărețe și telegari de luptă”.

Războaiele erau, de obicei, de scurtă durată și se purtau cu combatanți puțini. Obiectivul fiecăreia dintre tabere era cucerirea castelului adversarului, capturarea unui număr cît mai mare de cavaleri potriviți, pentru a se răscumpăra apoi pe bani, precum și prădarea domeniilor adversarului. Pierderile de vieți erau relativ mici, căci castelele, tot mai bine fortificate, erau greu de cucerit. Dacă aceste războaie nobiliare, limitate la

* Eroul legendelor medievale franceze Tristan și Isolda, prelucrat în versuri de truveri.

hărțuieți și la prădarea domeniilor adversarilor, nu aveau urmări grave pentru feudali, ele reprezentau, în schimb, o adevărată calamitate pentru populația țărănească lipsită de apărare.

În jurămintele de păzire a păcii, pe care biserica a încercat să le impună din sec. XI, găsim enumerarea tuturor silniciilor pe care cavalerii prădători le făptuiau în chip obișnuit asupra țăranilor, negustorilor și chiar a clerului și pe care se îndatorau să nu le mai făptuiască. Astfel, în jurământul de păzire a păcii întocmit de episcopul Warin de Beauvais în 1023 și supus spre încuviințare și respectare regelui Franței, Robert cel Pios, și seniorilor din diocază, se menționa: „Nu voi pătrunde cu forța în biserici și în câmarile bisericilor, decît pentru a prinde pe răufăcătorii care ar fi încălcat pacea sau ar fi făptuit omor, nu voi ataca pe clerici și pe călugări[...]. Nu voi răpi nici bou, nici vacă, nici altă vită de povară; nu voi lua în captivitate nici țăran, nici țăranică și nici negustor; nu le voi lua banii și nu-i voi sili să se răscumpere. Nu voiesc ca ei să-și piardă avutul din cauza războiului purtat de seniorilor lor și nu fi voi biciui pentru a le lua mijloacele de trai. De la calendele lui Martie și pînă la sărbătoarea tuturor sfinților* nu voi ridica nici cal, nici iapă, nici mînz de pe locurile de pășune. Nu voi dărma morile și nu voi ridica făina care se află acolo, afară doar dacă [ele] s-ar afla așezate pe pămîntul meu”.

În poemul epic **Garin lorenul**, alcătuit spre sfîrșitul sec. XII, sînt descrise adesea atacarea și prădarea satelor de către cavalerii briganzi: „Aici se jefuiau bani, dincolo erau mînași boi, măgari, turme. Fumul se răspîndea, flăcările se înălțau, țăranii, păstori fugeau înspăimîntați în toate părțile”. În satele pustiite „nu se mai vedeau morile mișcîndu-și brațele, hornurile nu mai fumegau, cocșii își încetaseră cîntecul, iar clinii lătratul”.

Șirul cavalerilor prădători și bilanțul actelor lor de brigan-daj consemnate de izvoarele vremii sînt lungi, dar, cu toate acestea, incomplete, deoarece cea mai mare parte a făptuitorilor și a faptelor nu au făcut obiectul nici unei mărturii scrise.

* De la 1 martie la 1 noiembrie.

În pp. 43, 44, 45 și 46: scene din viața războinicilor stăpîni ai castelelor. Gravuri de A. Dürer din volumul: Albrecht Dürer 1471 bis 1528. Das gesamte graphische Werk Druckgraphik

Unii dintre ei erau mari feudali. Astfel, contele Guinard de Rousillon mărturisea în testamentul său, întocmit în 1172, că a fost părtaș la fărâdelegile unei bande de tîlhari și căuta să-și ispășească păcatele prin împărțirea de milostenii.

Cei mai mulți cavaleri prădători aparțineau însă micii feudalități. Cronicarul Suger, relatînd în **Viața regelui Ludovic (VI) cel Gros** luptele duse de acest monarh în primele decenii ale sec. XII pentru a pacifica domeniul regal, a descris pe larg și tîlhăriile unor cavaleri prădători din Ile de France, ca Hugues de Puiset, ajuns puternic „prin asupririle sale și ale înaintașilor săi”, Thomas de Marle, Bouchard de Montmorency, Matei de Beaumont etc.

Cam în aceeași vreme, cronicarul normand Orderic Vital înfățișă în **Istoria bisericească** pe cavalerii briganzi din Normandia ca, de pildă, pe Robert II de Bellême, care „asupra pe călugări și pe clerici și populația lipsită de apărare printr-o cruntă tiranie”.

Un pasionant și singeros spectacol

Activitatea militară a feudalității laice era pregătită și completată prin participarea la turnire. Apărute la începutul sec. XII în nordul și în nord-vestul Franței și răspîndite repede în întregul Occident, aceste competiții aveau rolul de a contribui la desăvîrșirea pregătirii cavalerilor pentru război. În a doua jumătate a sec. XII, cronicarul englez Roger of Howden scria că „un cavaler nu poate să străluească în război dacă nu s-a pregătit la turnire. Trebuie să fi văzut cum îi curge singele, să-i fi scrișnit dinții sub lovitură, să fi fost trîntit la pămînt, simțînd astfel puterea adversarului său, să fi fost de douăzeci de ori așvîrlit din șa și să se fi ridicat iarăși, mai îndrăjit ca niciodată...”.

Concepte ca o școală a războiului, turnirele din sec. XII-XIII se desăvîrșeau ca niște adevărate bătălii, în care se înfruntau două detașamente de cavaleri, egale ca număr. Iată cum este descris un asemenea turnir

în poemul **Garin lorenul**: „În vâlmășeala devine generală. Lăncile se încrucișează și terenul este acoperit cu sfărâmurile lor. Căvalerii sînt răsturnați din șa, iar caii, înspăimîntați, o iau la goană. Răniții scot strigăte înfricoșătoare”.

Turnirele ofereau, în același timp, și posibilități de câștig cavalerilor iscușiți în luptă, deoarece adversarii înfrinți și capturați trebuiau să plătească răscumpărări pentru ei, cai și armuri. Astfel, în poemul epic anglo-normand **Wilhelm mareșalul**, unde sînt descrise viața și isprăvile eroului care a trăit în a doua jumătate a sec. XII, se menționează că acesta, împreună cu un alt cavaler, făcuseră din turnire o sursă de profituri bănești apreciabile, tocmindu-și chiar clerici pentru a le ține registrele cu evidența cavalerilor capturați și a sumelor de răscumpărare. Aceste manifestări cavaleresti erau și un prilej de divertisment, specific felului de viață nobiliar, ele fiind însoțite de festivități, petreceri și ospete.

Din a doua jumătate a sec. XIII, odată cu scăderea rolului militar al cavalerismului și accentuarea trăsăturilor sale aristocratice, turnirele și-au atenuat caracterul de întrecere militară, evoluind treptat spre un spectacol fastuos, desfășurat pe baza unor regulamente amănunțite. Lupta nu se mai desfășura între două grupe de cavaleri, ci numai între doi cavaleri, cu lănci cu virful bont și cu tăișul săbiei tocit, pentru ca efectul ucigător al armelor să fie cît mai redus. Cei doi adversari erau datori să respecte cu strictețe, sub pedeapsa descalificării, prevederile severe ale regulamentului; totodată, ei căutau să-și arate măiestria în minuierea armelor și incusina în conducerea cailor, să-și etaleze armurile scilicitoare, veșmintele bogate, blazoanele, flamurile și panasele multicolore.

Pierzîndu-și caracterul de exercițiu militar, neîntîlnind pas cu evoluția tehnicii de luptă a epocii și desfășurîndu-se conform codului cavaleresc, turnirele nu numai că au devenit inutile, ci s-au dovedit și dăunătoare, deoarece au creat nobilimii, în deosebi celei franceze, iluzia că în război s-ar putea comporta ca la turnir. Urmările unei atari înțelegeri a războiului se oglin-

desc în înfrîngerile grave și umilitoare pe care cavalerii francezi, antrenăți în turnire, le-au suferit din partea englezilor la Crécy, Poitiers și Azincourt în timpul Războiului de 100 ani.

În același timp, influența literaturii de curte i-a făcut pe nobili să dea turnirelor și un caracter de întreceri galante, cînd izbînda în luptă era considerată a cu orfandă adusă nu numai gloriei cavaleresti, ci și dragostei cavalerilor pentru alesele inimii lor.

Trubadurii, înainte de amurg

Armările de cavaler, turnirele, căsătoriile, botezurile, vinătoriile, sărbătorile religioase — toate erau urmate de ospete și petreceri prelunge. Pentru desfășurarea mesenilor erau chemați trubaduri sau truveri — care recitau poeme sau poezii — jongleri, muzicanți, dansatoare, dresori de animale. Despre Filip cel Bun, ducele Burgundiei (1419-1467), un contemporan relatează că „făcea din noapte zi pentru a se desfășura cu dansuri, serbări și alte petreceri”. Poe-mele, poeziile, romanele vremii — într-un cuvînt literatura cavalească destinată feudalității laice, care nu avea suficiente cunoștințe de latină — erau scrise în limbile vorbite franceza, provenșala, italiana, spaniola, catalana, germana etc., fapt care le-a asigurat o largă răspîndire.

În Franța sudică, unde orașele și vestigiile civilizației romane s-au păstrat mai puternice, activitatea militară și vocația războinică a nobilimii erau mai slabe, iar înclinațiile și preocupările sale pentru cultură, mai timpurii și mai pronunțate. În acest mediu nobiliar, avînd un fel de viață și o mentalitate mai evaluate, a luat naștere și a înflorit în sec. XII și în primele decenii ale sec. XIII, strălucita literatură de la curțile feudale meridionale. Din sudul Franței, poezia lirică s-a răspîndit, în cursul sec. XII, în Catalonia, în nordul Italiei, nordul Franței, Anglia, Germania.

În sudul Franței, autorii acestei literaturi se numeau trubaduri; în nordul aceleiași țări purtau denumirea de truveri, iar în Germania de minnesângeri. Majoritatea lor proveneau din

familii nobiliare, uneori foarte înalte, ca Gulielm IX, ducele Aquitaniei, Jaufre Rudel, castelan de Blaye, Raimbaud d'Orange, Bertrand de Born; alții, din medii orășenești, ca Peire Vidal din Toulouse. Poeziile trubadurilor, truverilor sau minnesângierilor erau recitate, uneori cu acompaniament muzical, în deosebi cu prilejul turnirelor și petrecerilor de la curțile senoriale.

Adresată mediilor nobiliare, poezia lirică meridonială avea ca subiect de predilecție cîntarea dragostei idealizate a cavalerului față de doamna sa. Potrivit unei interpretări curente, trubadurii considerau iubirea cavalerului față de aleasa sa ca pe o vasalitate sentimentală. Astfel trubadurul Bertrand de Born numea pe iubita sa **Beisenhor** („frumosul senior”). Iar cînd stăpîna inimii lui nu se arăta vrednică de iubirea cavalerului, acesta se considera eliberat de îndatoririle față de ea, ca un vasal dezlegat de jurămîntul de credință față de seniorul său.

Cruciada pornită din nordul Franței împotriva sectei religioase albigenze din sudul țării, cu centrul în comitatul de Toulouse, urmată de îndelungate și pustiitoare lupte, desfășurate între 1209 și 1229 și de alipirea unei părți a comitatului tuluzan la domeniul regal capetian, a dat o grea lovitură prosperității materiale și înfloritoarei civilizații și culturi meridionale. Numeroase curți senoriale din sudul Franței, care constituiseră focarul poeziei lirice de curte, au fost pustiite de război. Triumful bisericii catolice și instalarea inchiziției la Toulouse au fost urmate de o reacție clericală, suspicioasă și ostilă față de creația poetică în care glorificarea iubirilor pămîntești și a desfătărilor lumești înlocuise aproape cu totul temele de inspirație religioasă. Lipsită tot mai mult de medii în care înflorise și prigonită de biserică, literatura cavalească a poemelor epice, a poeziei lirice și a romanelor de curte, ogîndind pe tărîm literar a felului de viață și a mentalității feudalității laice din epoca înfloririi vasalității și a cavalerismului, și-a pierdut, din a doua jumătate a sec. XIII, forța și originalitatea, pe măsura ce vasalitatea și cavalerismul coborau, inevitabil, spre amurg.

1896 — INSURECȚIA FILIPINEZĂ ȘI EECOURILE EI ÎN ROMÂNIA

Dr. GHEORGHE UNC

26 august 1896. În Filipine începe războiul antispaniol de eliberare națională. În decurs de câteva săptămâni, insurecția cuprinde regiunile centrale și sudice ale Insulei Luzon. În provinciile Manila și Cavita, puterea e preluată de organizația secretă *Katipunan*. Deși slab înarmați și necunoscând arta militară, insurgenții reușesc să obțină succese de prestigiu asupra armatelor regulate spaniole.

Începând din 1571, cînd se încheiase procesul de cîtoprire a arhipelagului de către trupele spaniole, Filipinele* s-au aflat sub dominația Spaniei. Ele reprezentau cel mai de răsărit avanpost și cea mai mare și mai importantă colonie a acestui stat în Asia. Apariind insulele, cîrmuitorii de la Madrid au dat mîna liberă militarilor, ordinelor călugărești și funcționarilor aduși din Spania, a căror principală preocupare a fost o îmbogățire ct mai rapidă, în vreme ce băștinașii au cunoscut o cruntă exploatare.

Replica filipinezilor a fost o puternică rezistență, primele răscoale antispaniole avînd loc în 1574 și 1587-1588. Metropola a înăbușit însă cu cruzime aceste prime semne de protest. Între 1660-1661 filipinezii s-au ridicat din nou la luptă în Insula Luzon, iar în 1744, a izbucnit o răscoală, care n-a putut fi înfrîntă timp de 85 ani. Starea generală de împotrivire a culminat cu marea răscoală antispaniolă din provincia Cavita (1872).

„Conducătorul plebeu“

Mișcarea de emancipare națională a poporului filipinez din cea de-a doua jumătate a seco-

* Filipinele au fost descoperite în 1521 de Magellan, care le-a denumit Insulele „Sfîntul Lazăr”. Actuala denumire le-a fost acordată în cîntecul mostenitorului tronului de la Madrid (viitorul rege al Spaniei) Filip II (1556-1598) de către șeful unei expediții militare spaniole în aceste insule.

lului XIX s-a împletit cu lupta pentru reforme sociale, economice și politice, deziderate cu un larg ecou și în rîndul burgheziei liberale spaniole, aflată în opoziție cu absolutismul regal. Pentru propagarea reformelor, în 1888, tinerii filipinezi aflați la studii în capitala Spaniei au fondat împreună cu un grup de intelectuali progresiști spanioli *Asociația hispano-filipineză*. Organul de presă al asociației, *El Solidaridad*, a publicat o serie de articole în care era reclamată înfăptuirea unor deziderate printre care și reprezentarea Filipinelor în *Cortesurile*** spaniole.

În iunie 1892, la Manila, capitala Insulei Luzon, scriitorul și omul de știință José Rizal, întors de cîrînd de la Madrid, a întemeiat societatea conspirativă *Liga Filipineză*, prima organizație politică națională a filipinezilor, care lupta pentru reforme politice și progres economic. În programul elaborat de Rizal au fost înscrise unificarea economică și politică a Filipinelor, apărarea populației de violență și nedreptate, înfăptuirea unor reforme ca cea legislativă, dezvoltarea industriei, agriculturii, comerțului etc.

În vara aceluiași an, Andres Bonifacio, „conducătorul plebeu” (denumit astfel pentru că provenea dintr-o familie săracă din Manila) al luptei de eliberare națională, a întemeiat organizația secretă *Katipunan* („Alianța suverană și demnă a fiilor poporului”). Deși aderase prin-

tre primii la *Liga Filipineză* și implicit la mișcarea pentru reforme, Bonifacio a fost constituit de ineficiența utilizării acestei forme de luptă. De aceea, scopul declarat al organizației *Katipunan* l-a reprezentat cucerirea independenței Filipinelor prin lupta armată.

La scurt timp după crearea *Ligii Filipineze*, José Rizal a fost arestat și deportat într-o regiune îndepărtată a Insulei Mindanao, iar la 30 decembrie 1896, autoritățile spaniole l-au executat. În lipsa conducătorului ei, organizația și-a limitat treptat activitatea, autodizolvîndu-se în 1893.

Conducerea luptei antispaniole a revenit în exclusivitate organizației *Katipunan*. În 1895-1896, secții ale acestei organizații activau în majoritatea provinciilor arhipelagului, iar în ajunul insurecției din august, ea devenise o organizație populară de masă cuprinzînd țărani, mic-burghezi, intelectuali și grupuri patriotice din rîndurile păturilor înstărite.

Spre sfîrșitul sec. XIX, starea de spirit anticolonialistă din Filipine s-a amplificat în contextul desfășurării revoluției cubaneze din februarie 1895***. În vara anului 1896, guvernânții spanioli, aflați în stare de alertă în urma mișcărilor din Cuba, au trecut la măsuri represive împotriva organizației *Katipunan*; poliția a devastat tipografia ilegală și a confiscat documentele organizației. În această situație, Bonifacio a adresat compatrioților săi o proclamație, prin

** Parlamentul.

*** Vezi *Magazin istoric*, nr. 12/1971.

care i-a chemat la luptă deschisă împotriva stăpînitorilor. Aşa a început, la 26 august 1896, insurecţia filipineză.

„...Crima de a fi contra exploatării...”

În lupta sa pentru libertate şi neamînnare, poporul filipinez s-a bucurat de solidaritatea mişcării muncitoreşti şi a opiniei publice progresiste din numeroase ţări, inclusiv din România. Presa muncitorească şi democratică din ţara noastră şi-a informat cu promptitudine cititorii despre mersul insurecţiei antispaniole, subliniind legitimitatea ridicării la arme a poporului filipinez. Chiar în luna declanşării insurecţiei, gazeta socialistă *Lumea nouă* a scris: „De cînd a început răscola în Filipine. 3 000 oameni au atacat Manila (capitala posesiunilor cu 160 000 locuitori)”. În aceleaşi zile, militanul socialist Ion Delescu a publicat tot în *Lumea nouă* articolul *Răscola din Filipine*, în care a criticat sistemul inuman de exploatare instituit de spanioli: „O mîna de funcţionari şi preoţi [spanioli — n.a.] despoale o populaţie [...] Toţi cei presupuşi numai că fac crima de a fi contra exploatării barbare a coloniilor sînt puşi la temniţă şi aşteaptă să fie osîndiţi la moarte ca rebeli”. Crunta exploatare, arăta Delescu, a generat „un şir de răscole [...] şi acum a izbucnit alta nouă”. Afîrmînd justetea războiului anticolonialist purtat de populaţia filipineză, Constantin C. Bacalbaşa a arătat la rîndul său într-un articol publicat în *Adevărul* din 5 august 1897 că Spania monarhistă „reprezintă în istorie tipul de guvernămînt intolerant şi crud, domina Spaniei asupra coloniilor [...] este teroarea însăşi”.

Stigmatizînd măsurile represive, opinia publică democratică din România şi-a manifestat convingerea că ele nu vor putea înăbuşi lupta patrioţilor, ci, dimpotrivă, vor întări hotărîrea acestora de a-şi elibera ţara de sub jugul colonial. „Răstîgnirea oamenilor suspecţi — a scris *Lumea nouă* în numărul din 6 noiembrie 1896 — bătaia pînă la moarte, tot

felul de cazne sălbătice, împuşcarea prîşilor [prizonierilor — n.a.] în război, confiscarea averilor vor avea ca urmare numai întăritarea tot mai mare şi mai mare a populaţiei indigene”.

La sfîrşitul anului 1896, insurecţia au reuşit să elibereze o mare parte din Insula Luzon. Pe cîmpul de luptă s-a remarcat ca un destinic conducător generalul Emilio Aguinaldo, unul din promotorii războiului antispagnol, care intrase în *Katipunan* înainte de începerea insurecţiei.

La începutul anului 1897, în tabăra insurgenţilor au apărut unele disensiuni. Aguinaldo, împreună cu partizanii săi, a considerat că organizaţia *Katipunan* şi-a îndeplinit misiunea, misiune ce ar fi trebuit prelucrată de un guvern democratic, ales de popor. El a reuşit să-l înlăture pe Bonifacio şi să fie ales preşedinte al guvernului naţional, calitate în care l-a învinuit pe Andres Bonifacio de a fi conspirat contra revoluţiei, predîndu-l tribunalului militar. La 10 mai 1897, Bonifacio a fost condamnat la moarte.

În iulie 1897, Aguinaldo, devenit „mai marele răsculaţilor”, cum îl califica *Lumea nouă*, a lansat un manifest în care a declarat că răsculaţii „nu vor înceta lupta pînă nu vor cuceri neamînnarea”. Spre sfîrşitul lui 1897, insurgenţii şi-au consolidat poziţiile în provincia Cavita şi în celelalte zone din sudul Insulei Luzon.

În acest timp, Spania monarhistă trecea printr-o profundă criză. În vara lui 1897, premierul conservator Canovás a fost asasinat de un anarhist, iar la conducerea Spaniei a venit un guvern liberal în frunte cu P.M. Sagosta. Fără a renunţa la colonii, noul guvern a îmbrănat măsurile de reprimare a mişcărilor de eliberare naţională cu o politică de concesii. În Filipine a fost numit un nou guvernator spaniol, generalul Primo de Rivera*. Concomitent cu operaţiunile militare întreprinse împotriva răsculaţilor, noul guvernator a făgăduit amnistie tuturor acelor care nu vor mai lupta împotriva metropolei.

În toamna anului 1897, Primo de Rivera a reuşit să stabilească

contactul cu generalul Aguinaldo, promiţînd acordarea de reforme administrative şi judecătoreşti, izgonirea din Filipine a ordinelor călugăreşti, libertatea presei şi a întrunirilor, amnistie generală ş.a. La 18 noiembrie 1897, Aguinaldo a semnat tratatul cu guvernatorul spaniol din Filipine. Împreună cu tovarăşii săi de armă, Aguinaldo a trebuit să depună armele şi să părăsească Filipinele. Li s-au promis în schimb recompense băneşti. Reformele făgăduite de Primo de Rivera n-au fost incluse în clauzele tratatului. Astfel războiul a luat sfîrşit. Aguinaldo şi apropiaţii săi s-au stabilit la Hong-Kong unde au pus bazele organizaţiei *Junta patrioctică*. Mişcarea de eliberare naţională însă nu s-a stins. În insula Luzon au continuat să acţioneze detaşamente înarmate, care au refuzat să recunoască pactul semnat cu colonialiştii. Focare de luptă au persistat în Insulele Mindanao, Mindora şi în altele. „Filipinezii — a scris gazeta *Adevărul* din 13 aprilie 1898 — n-au depus niciodată armele. Multe provincii sînt încă în plină revoluţie”.

Întreaga insulă eliberată

De lupta poporului filipinez au încercat să se folosească cercurile imperialiste nord-americane. Cu o lună înainte de începerea războiului cu Spania, reprezentanţii diplomaţilor şi militari nord-americani în Orientul Îndepărtat au intrat în tratative secrete cu Aguinaldo, promiţîndu-i sprijinul Statelor Unite în lupta pentru eliberarea Filipinelor. La 12 aprilie 1898, S.U.A. au declarat război Spaniei, iar la 27 aprilie, flota asiatică americană sub comanda comandorului George Dewey a părăsit apele chineze, intrînd în noaptea de 30 aprilie - 1 mai în Golful Manila. În bătaia angajată a doua zi cu escadra spaniolă, aflată sub conducerea amiralului Patricio Montojo, flota americană a înregistrat o victorie zdrobitoare, distrînd, totodată, şi bateriile de coastă. *Junta patrioctică*

* Viitorul dictator al Spaniei (sept. 1923-Ian. 1930).

din Hong-Kong a chemat pe filipinezi să întîmpine armata americană ca pe salvatoarea patriei. Aguinaldo, transportat la Luzon pe un vas de război american, s-a ridicat din nou în fruntea luptei de eliberare a poporului filipinez. El a început să recruteze o armată de patrioți pentru a ajuta pe cei 10 000 soldați americani debarcați la 30 iunie 1898 sub comanda generalului Wesley Merritt. „Sosit acasă — scria *Adevărul* încă la 29 mai 1898 — șeful insurgenților, Aguinaldo a reușit să răscole țara [...] Provincia Cavita s-a răscolit în masă. Tot arhipelagul e răscolat”.

Statele Unite au dus războiul împotriva Spaniei cu minile insurgenților filipinezi. Armata filipineză, căreia nord-americanii i-au furnizat armament, animată de supremul ideal al eliberării patriei, a luptat cu vitejie împotriva trupelor coloniale. La 12 iunie 1898, la Cavita s-a proclamat din nou, în mod solemn, independența Filipinelor. S-a creat un guvern național, în frunte cu Emilio Aguinaldo. Acest act a fost salutat cu satisfacție de opinia progresistă din România. Numeroase organe de presă au reproduș pe prima pagină fotografia șefului statului independent filipinez. *Lumea nouă* din 16 iunie 1898 a scris sub această fotografie: „Deși foarte tânăr, s-a purtat însă cu o viteză care merită toată lauda. A bătut armata spaniolă și acum, în urmă, s-a proclamat președinte al Republicii Filipine”.

În vara anului 1898, patrioții filipinezi au reușit să elibereze întreaga Insulă Luzon (cu excepția orașului Manila, capitala țării), precum și alte insule. Dominația spaniolă a fost, practic, lichidată în arhipelag.

Atîta timp cît Statele Unite avuseseră interesul de a nimici trupele spaniole cu ajutorul insurgenților filipinezi, comandanții militari americani au ținut seamă de guvernul național din Filipine, cercurile coloniale din S.U.A. cîntînd însă să împiedice eliberarea capitalei țării de către patrioții care se aflau la porțile Manilei. Orașul urma să fie ocupat de către trupele americane, în vederea creării unei baze juridice pentru transformarea țării într-o colonie nord-americană. La 12 august 1898, la Washington s-a semnat protocolul privind în-

cetarea războiului hispano-american. Concomitent, trupe de uscat americane au debarcat la Manila, care a capitulat la 13 august datorită în primul rînd loviturilor forțelor de guerilă ale lui Aguinaldo. Din acest moment, guvernul național al Filipinelor a fost cu desăvîrșire ignorat. „Americani — a sesizat *Adevărul* — au arborat drapelul lor [la Manila — n.a.]. Ei au început să conteste lui Aguinaldo, șeful insurgenților, dreptul de a se proclama președinte al Republicii Filipine și declară că nu-l vor confirma. Se așteaptă ca americanii să numească un guvernator la Manila”. Se adevărea, ceea ce gazeta românească *Epoca* scria cu o lună înainte de începerea războiului hispano-american: „E vădit că Statele Unite urmăresc o politică de cuceriri. Considerațiile de umanitate, sub care americanii încearcă să-și ascundă lăcomia de cîștig, stînt o mască prea grosolană ca să poată înșela pe cineva”.

Și dacă unii patrioți filipinezi mai sperau că vor obține recunoașterea independenței țării lor din partea guvernului de la Washington, aceste iluzii au fost spulberate definitiv la Conferința de pace de la Paris, unde reprezentanții poporului filipinez nu numai că nu au obținut recunoașterea mandatului lor, dar nici măcar nu li s-a admis o întrevvedere cu delegația americană. Potrivit Tratatului de pace hispano-american, semnat la 10 decembrie 1898, Filipinele au fost vîndute Statelor Unite, care s-au obligat, la trei luni după ratificarea acestuia, să plătească Spaniei, drept despăgubire, 20 milioane dolari.

Din nou colonie

Clauzele Tratatului de pace de la Paris au generat revoltă și indignare. Considerîndu-se trădați de cei care le făgăduiseră independența, filipinezii au organizat o puternică mișcare de rezistență. Relevînd această stare de spirit, gazeta *Tribuna* din Sibiu, din 11 ianuarie 1899, sub titlul *Filipinele contra Americii*, scria: „În Insulele Filipine este mare nemulțumire și agitație

contra americanilor [...] nu sînt dect două posibilități: sau americanii le recunosc independența sau se va încinge un nou și sîngeros război între insulari și noii cuceritori”.

La 20 ianuarie 1899, Filipinele s-au proclamat stat de sine stătător. Armata patrioților filipinezi a asediat Manila; ostilitățile au cuprins întreg teritoriul Insulei Luzon. Statele Unite au trimis puternice întăriri sub comanda generalului Arthur MacArthur. Coloanele de pedeapsă au pustiit teritoriul Insulelor Luzon și Visaya, ucidînd bărbați, femei, bătrîni și copii. Știrile despre teroarea instaurată au pătruns repede în presa nord-americană și europeană, stîrnind un val de proteste. *Lumea nouă* din 18 iulie 1899 consemna: „În Filipine, americanii comit niște cruzimii extraordinare pentru a supune pe locuitorii...”.

În ciuda acestei campanii de teroare și a imensei disproporții de forțe, patrioții filipinezi nu au încetat lupta. În martie 1901, Aguinaldo a fost capturat printr-o stratagemă (i s-a promis negocieri) de către generalul Frederick Funston. Războiul de partizani a continuat, totuși, mai mult de un an.

Înăbușirea răscoalei din Filipine a necesitat intervenția unor efective de peste 100 000 soldați americani, cifră enormă pentru războaiele coloniale ale epocii. Trupele S.U.A. au înregistrat 4 243 morți și 2 118 răniți, în vreme ce filipinezii au pierdut peste 16 000 oameni. Mai bine de 100 000 locuitori au pierit de foame, ca urmare a acțiunii de „pacificare” a generalului MacArthur.

În iulie 1902, Congresul S.U.A. a adoptat *Legea cu privire la Filipine*, potrivit căreia arhipelagul a obținut autonomia internă; guvernatorul general american al insulelor și-a păstrat nu numai dreptul de veto, dar și posibilitățile de a adopta o serie de măsuri în folosul cercurilor imperialiste nord-americane.

Lupta de eliberare a poporului filipinez a continuat însă cu o deosebită forță în prima jumătate a secolului nostru, găsindu-și înclinarea în 1946, cînd Filipinele au obținut recunoașterea deplină a independenței.

● **Grigore Preoteasa — TEXTE SOCIAL-POLITICE.**

Prefață de Vasile Dumitrescu, selectarea textelor și coordonarea volumului Octavian Butol, Gavril Horja, Georgea Oancea. Editura Politică, București, 1974, 322 pp., 14,50 lei: culegere reprezentativă din publicistica intelectualului comunist și a omului politic Gr. Preoteasa (1915-1957), reunind apeluri, articole, însemnări, cuvântări, din perioada anilor 1937-1950.

● **CLASA MUNCITOARE — FORȚA SOCIALĂ CONDUCĂTOARE ÎN ROMÂNIA SOCIALISTĂ.**

Sub redacția dr. Gheorghe Surpat, Editura Politică, București, 1974, 244 pp., 8,50 lei: studiu consacrat proceselor pe care le implică exercitarea de către clasa muncitoare a rolului de forță socială conducătoare în societatea socialistă, publicat sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. de un colectiv de autori: Gheorghe Surpat, Nicolae Ionel, Vasile Coțofeanu, Dumitru Mazilu, Maria Popescu, Gheorghe Berescu, Vasile Popescu.

● **Elena Florea — NAȚIUNEA ROMÂNĂ ȘI SOCIALISMUL.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 260 pp., 14,50 lei: conținutul trăsăturilor generale ale națiunii române în etapa actuală, principalele elemente ale conștiinței naționale și individuale socialiste în condițiile fărâșirii societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

● **APĂRAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE — CAUZA ȘI OPERĂ A ÎNTREGULUI NOSTRU POPOR.**

Editura Militară, București, 1974, 260 pp., 10,50 lei: elaborată de un colectiv de autori din cadrul Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, lucrarea prezintă în lumina concepției generale a

partidului cu privire la războiul întregului popor, rolul, principiile de întrebuintare în luptă și misiunile generale ale tuturor forțelor din cadrul sistemului de apărare națională.

● **Nicolae Bălcescu — OPERE.**

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 420 pp., 36 lei: primul volum al ediției critice apărute sub îngrijirea lui G. Zane și Elena G. Zane, cuprinzând scrierile istorice, politice și economice redactate de eminentul gânditor și revoluționar pașoptist în perioada 1844-1847.

● **Gh. Georgescu-Buzău, Constantin Șerban — RĂZBOIUL DE LA 1784 DIN TRANSILVANIA DE SUB CONDUCEREA LUI HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN.**

Editura Politică, București, 1974, 296 pp., 8 lei: puternica ridicare a luptei a iobagilor din Transilvania, împotriva rapoarturilor sociale feudale, pentru emanciparea politică, socială și națională evocată în acest studiu publicat cu prilejul aniversării a 190 ani de la răscoala din 1784.

● **Alexandru Dușu — UMANIȘTII ROMÂNII ȘI CULTURA EUROPEANĂ.**

Editura Minerva, București, 1974, 228 pp., 8,75 lei: valoroasa experiență istorică a contactelor cărturarilor români cu mișcările culturale europene din a doua jumătate a sec. XVII și începutul sec. XVIII.

● **Mihail P. Dan — UN STEGAR AL LUPTEI ANTIOTOMANE. IANCU DE HUNEDOARA.**

Editura Militară, București, 1974, 196 pp., 8 lei: glorioasele fapte de arme ale campaniilor sud-est europene conduse de voievodul transilvănean pentru stăvillirea expansiunii otomane în Europa în prima jumătate a sec. XV.

● **Andrei Pippidi — CONTRIBUȚII LA STUDIUL LEGILOR RĂZBOIULUI ÎN EVUL MEDIU.**

Editura Militară, București, 1974, 360 pp., 13 lei: implicațiile juridice și etice ale războiului în societatea medievală, cu numeroase referiri la crearea și aplicarea unei legislații a războiului în țările române, în sec. XV-XVIII.

● **V. Firoiu — ... ȘI EU AM FOST RECRUT.**

Editura Militară, București, 1974, 180 pp., 7,75 lei: cel din urmă volum (al 13-lea) al regretatului publicist care a fost V. Firoiu, înmănușind amintirile din vremea stagiului militar, încredințate autorului de către generalul Iacob Zadik, acad. Miron Nicolescu, acad. Henri Coandă, acad. Ion Jalea, acad. Petre Constantinescu-Iași, acad. Horia Hulubei, acad. Aurel Moga, acad. Constantin Dăicoviciu, acad. Mihail Beniuc, acad. Nicolae Giosan, acad. Eugen Pora, generalul Gh. Negrescu, Alexandru Balaci, acad. Radu P. Voinea, Costache Antoniu, Ion Bănuță, Mariana Drăgescu, Dumitru Tudose, Constantin Voinea, locotenentul Ion Baciu.

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENĂ

Alt portret*, realizat cu multă căldură și pasiune de către Constantin Xenă, ni-l înfățișează în plenitudinea sa pe Take Ionescu (1858-1922), această proeminentă personalitate a politicii românești ce s-a remarcat deosebi în primele două decenii ale secolului XX.

Take Ionescu face primii pași în arena luptelor politice prin alegerea sa ca deputat al Partidului Liberal brătienist, în anul 1884, după o fructuoasă și asiduă muncă de ziarist la Românul, oficiosul partidei liberale. În 1885 trece la Partidul Conservator, sub oblăduirea căruii deține rînd pe rînd în mai multe guverne portofolii ministeriale la Instrucțiune și Culte și la Finanțe. În această perioadă se află printre colaboratorii de frunte ai ziarului Timpul.

Ascuțirea contradicțiilor de clasă, nemulțumirile tot mai adînci între care și cele ale păturilor mijlocii, ale micilor burghezii de la orașe și sate, accentuate după singeroasele masacre din 1907, îl situează ca un exponent de frunte al acestor pături sociale. Pentru propagarea revendicărilor miciei burghezii în continuă pauperizare el înființează un nou partid — Partidul Conservator-Democrat al cărui lider devine în anul 1908. Cu partidul său nu a guvernat niciodată singur, dar a colaborat la patru guverne, situîndu-se evident în constelația liderilor claselor posedante.

Take Ionescu nu a reușit să imprime Partidului Conservator-Democrat un program clar, o orientare politică nouă. În același timp, el nu a izbutit să grupeze în jurul său alți reprezentanți de seamă ai burgheziei românești ce aparțineau în continuare partidului liberal. „Lipsa unor colaboratori politici de mare influență a alimentat inconsecvența și lipsa de curaj [...] care au constituit piedici importante pe drumul acestei noi orientări. Aceasta a dus la nesiguranța care a însoțit aproape toate actele politice, chiar și acelea de mare răsunet pe care Take Ionescu le-a inițiat în primii ani de existență ai Partidului Conservator-Democrat***.

De altfel, în întreaga sa activitate el s-a manifestat ca exponent al claselor pe care le-a reprezentat. Legislația inițiată sau sprijinită de către Take Ionescu în decursul întregii sale cariere politice a favorizat, cum era și firesc, dezvoltarea capitalistă a României, contribuind la agravarea stării de miserie și exploatare a maselor muncitoare de la orașe și sate.

Prin formația sa, subliniază Mircea Malița, cit și prin concepțiile sale politice, liderul conservator-democrat a fost un adept, ca și Camillo Cavour, al unei gândiri „centriste“, cu limite datorate epocii sale. „Simțul său pentru dreptate, pentru aplicarea riguroasă a principiilor în relațiile dintre state, îl așază într-o strălucită trinitate de oameni politici români, care au jucat roluri importante în activitatea treburilor externe ale Statului Român: înainte de el, C.A. Rosetti; după el, Titulescu. Paternitatea multor idei identificate în gîndirea și concepția lui Titulescu trebuie de fapt să fie atribuite celui care l-a precedat în diplomatie și chiar în fruntea unor departamente, cunoscînd că mentorul său spiritual nu era altul decît Take Ionescu****.

* Vezi Magazin istoric, nr. 1/1975.

** Marea răscoală a țărănilor din 1907, Editura Academiei R.S.R., București, 1967, p. 795.

*** Vasile Netea: Take Ionescu, Editura Meridian, București, 1971; Prefață de Mircea Malița.

Ion Luca Caragiale îl caracteriza astfel în ziarul *Opinia* din 30 ianuarie 1908: „Patriot neobosit și înțelept, el cuprinde cu același interes, discută cu aceeași sîrguință, rezolvă cu aceeași pătrundere problemele politice și sociale“. Un sintetic și foarte plastic portret l-a făcut Nicolae Iorga. Marele istoric îl aprecia pe Take Ionescu a fi fost „în politica României omul țării sale“, pentru care a depus o prodigioasă activitate. „Nici nu putea fi altfel această mare inteligență, acest frumos talent, care a așteptat deplina maturitate pentru a lăsa să se vadă ceva mai mult decît cere politica“.

Take Ionescu nu era mai puțin apreciat de oameni de stat străini: Georges Clemenceau scria la 14 decembrie 1914: „Take Ionescu este un om care poate fi pe drept cuvînt numit european, un mare european, deși român pînă-n măduva oaselor, avînd pentru țara sa cea mai înaltă și legitimă ambiție“. Pentru Winston Churchill, Take Ionescu era „omul care vedea întotdeauna clar și just“.

În fragmentele pe care le publicăm, poate mai mult decît în altele, subiectivismul autorului lese mai pregnant în evidență. Este și firesc. C. Xeni a fost, după cum singur mărturisește, 17 ani, zi de zi, alături de Take Ionescu. Ceea ce ni se pare valoros în acest portret este faptul că autorul creionează în mod just aportul lui Take Ionescu la procesul de desăvîrșire a unității naționale și statale a României moderne, în preajma, în timpul și după prima mare conflagrație mondială. În perioada amintită, se reliefează în mod deosebit patriotismul său fierbinte, poziția sa fermă de sprijinitor activ al năzuințelor de veacuri ale românilor spre desăvîrșirea unității naționale.

Născut și crescut în epoca luptelor pentru înfăptuirea năzuințelor naționale ale românilor, întreaga activitate a lui Take Ionescu poartă amprenta vizibilă a acelei epoci. Prin prisma acestor coordonate esențiale ale prezenței în viața politică a acelor ani a iubitorului de țară, care a fost Take Ionescu, se cuvine să apreciem și fragmentele ce urmează.

V. ARIMIA,
V. ȘIMANDAN

Take Ionescu

*Iată un portret ușor de făcut!
Nu fiindcă aproape 17 ani n-a
fost zi fără să-l văd și să lucrez
cu el, dar pentru că oricine l-ar
fi apropiat găsea în el un suflet
deschis, sincer, spontan fără pic
de morgă.*

Take Ionescu a venit pe lume în condițiuni care nu se pot compara cu ale celor doi adversari ai lui de căpetenie, cari i-au împiedicat neîncetat ascensiunea politică: Petre Carp și Ionel Brătianu. Cel dintîi născut din părinți bogați, vechi boieri moldoveni, a avut o tinerețe ușoară și o maturitate la adăpost de nevoia muncii și de grija zilei de mîine. Cel de-al doilea fusese și mai răsfățat de soartă: era fiul cel mai mare al celui mai puternic bărbat din acel timp, al omului care 12 ani neîntrerupt urma să fie prim-ministru.

Take Ionescu — Dumitru Ghiță Ioan, după actul său de naștere, nume banal predestinat a deveni ilustru — se născuse la 13 octombrie 1858 în orașelul ignorat pe atunci al Ploieștilor în casa unui mic negustor ale cărui afaceri mergeau la început așa de rău încît a fost silit să se mute cu familia în București. Apoi, neputînd găsi alt mijloc

de trai a luat în arendă accizele* comunale din Giurgiu. Lipsit de cultură, dar de o inteligență și abilitate remarcabile, bătrînul Ghiță Ioan începu a face avere la Giurgiu și cînd fiul său Dumitru își luă bacalaureatul, cu o excepțională strălucire, el fu în stare a-l trimite la Paris. Își luă doctoratul în drept, avînd de colegi pe Dissescu, pe Costică Arion, pe Corneliu Manolescu, Rîmniceanu și pe R. Poincaré, viitorul președinte al Republicii Franceze. Viața lui studențească a fost excepțional de serioasă. Distracții foarte puține, muncă intensă. Așa a și rămas. Putea lui de muncă l-a caracterizat toată viața. Cîți din adversarii săi ar fi putut să-și atribuie pe jumătate din activitatea lui? Dormea puțin, se culca după miezul nopții, iar la 7 dimineața lucra în birou.

Take Ionescu avea politica în sînge. Avocatura, în care a strălucit ca nimeni altul, era totuși la el o preocupare cu orizont mic și dacă s-ar fi născut bogat, cred că n-ar fi pledat.

L-am cunoscut mai întîi ca avocat. Era cel mai călător din

* Este vorba de unele taxe percepute pentru mărfurile care intrau și ieșeau din oraș prin anumite bariere. — n.r.

barou. Anticamera lui din str. Atena 25 era prin 1907-1908 așa de netăcăpătoare, încât alături de ea a trebuit să construiească o a doua sală de așteptare. Pentru lupta de bară el avea toate însușirile ce se cer unui avocat mare. Avocatul bun poate să aibă mai puține; avocatul mare trebuie să le aibă pe toate. Avea mai întâi o minte clară. Știa să vadă limpede. Avea o pătrundere a lucrurilor care îl făcea să vadă într-o afacere ceea ce alții nu vedeau. Avea o putere de logică, adică o minte cu judecată dreaptă, care vedea repede firul roșu al raționamentului victorios. Avea o minte excepțional de sintetică, care concentra și lumina detaliile. Avea o memorie prodigioasă, care îl făcea stăpîn absolut al faptelor și detaliilor. Și avea apăsătoare expunere vibrantă, scinteietoare, de talent, ce se împletea cu simpatia și prestigiul persoanei sale, care ilumina bara la care elocința lui se revărsa curcioroasă. N-a pledat odată fără ca sala sădinelor să nu se umple de magistrați și avocați care veneau să-l asculte.

Studia mult? Uneori da, alteori nu. În primii ani de avocatură „am muncit ca un rob”, spunea el. Pleda des în orașele de provincie și acolo chiar la Curți cu Jurați. Extraordinara lui măiestrie în expunerea și specularea faptelor îl dase, de la începutul debuturilor sale, o faimă generală. De aunci datează și porecla lui „Tăhîșă gură de aur”.

Mai înțez, însă, cînd experiența anilor îi îmbogățise cunoștințele juridice, asimila extrem de repede paginile dosarului și îi trebuia puțin pentru ca, ascultîndu-l, să-și dea impresia că studiasă zile întregi. Erau însă și cauze mari sau cauze în care venea pasiune. Atunci examina cu atenție fiecare față a problemei, consulta autorii, mai ales pe Aubrey și Rau și își fixa pe hîrtie sirul chestiunilor de pledat.

Intrigile la treptele Tronului

Viața lui politică a început la 1884 cînd a fost ales, la vîrsta de 26 ani, în Parlament și ea s-a desfășurat timp de aproape 40 ani de-a lungul marilor evenimente ale României*.

În 1907 a fost nevoit să iasă din Partidul Conservator, căruia talentul său îi adusese servicii fără preț. Ramura boierească a acestui partid făcuse o viață imposibilă acestui fiu de burghez obscur de la Ploiești. După destule ezitări, lungi și chinuitoare, el s-a decis a întemeia un al treilea partid. Știa că va avea să înfrunte furia a două mari și puternice partide vechi. Știa că va trebui să înfrunte și concepțiile regelui Carol I. Și totuși fără nime și fără avere a pornit la luptă. Partidul „Conservator-Democrat” a luat ființă. Enorma majoritate a celor cărora le-a făcut bine în viață și a celor care admirau marile lui însușiri l-a urmat cu entuziasm din primul ceas. Cîțiva, și dintre cei mai intimi, l-au abandonat. Din fericire, extrem de puțini.

Succesele electorale din chiar primele alegeri au produs uimire. Ce era la temelia acestor succese? Care era explicația acestei resurrecții populare, a acestei neașteptate afirmări de independență din partea unei populații electorale așa de docile stăpînirii? Era — socotesc eu — o cauză psihologică, mult mai ascunsă și mai adîncă decît părea observatorului superficial. Mica burghezie, tăcută dar numeroasă, vedea pentru întâia oară pe unul de-ai lor, pe fiul lui Ghiță Ioan de la Ploiești, ridicîndu-se la cea mai înaltă treaptă a vieții publice, grație numai și numai însușirilor lui. Take Ionescu era carne din carnea lor, singe din singele lor. O satisfacție ascunsă a clasei lor. Brătienii, Catargiii, Carp, Cantacuzino, șefii de toate nuanțele de pînă atunci, puteau fi oameni de merit, dar nu erau de-ai lor. Averele și nașterea lor jucaseră și ele un rol în ascensiunea lor „boierească”. O adevărată panică a cuprins cele două partide „istorice”. Ironia cu care ele înțîmpinaseră apariția „aventurii” lui Take Ionescu se transforma de la o zi la alta în serioasă îngrijorare. Ziarele de partid, oratorii liberali ca și oratorii conservatori nu mai aveau acum decît o singură fîntă: distrugerea prin toate mijloacele a noului partid. Orice mijloc de luptă devenise bun. Calomniile și injuriile contra noului șef cădeau peste el în avalanșă.

Intrigile ajunseseră pînă la treptele Tronului. Cumintele rege Carol I Ionescu să audă șapte că „Take” e un pericol chiar pentru

dinastie! O adevărată goand începu contra pericolului „takist”. Șeful, așa blînd și simpatice cum era, devenise un „Belzebut” care trebuia scos din viața publică. Take Ionescu, amărît, surdăea și lupta înaintea.

Această „fiară a cuvîntului...”

Talentul lui Take Ionescu — „marele său talent” cum scrie Iorga — s-a risipit la bară, în nenumărate articole de gazetă, în conferințe, în întruniri publice, în Parlament. El a fost fără îndoială cel mai mare talent oratoric al epocii sale. „Un obraz fericit — zicea cu drept cuvînt Schopenhauer — e cea mai bună scrisoare de recomandare în viață”. De statură potrivită, armonios construit și elegant. Vocea lui clară și rezistentă era mai mult tenorala și fără note grave. De aceea uneori era nevoit s-o forțeze cînd vroia să coboare cu gravitate finalul frazei. Nu era nici stridentă ca a lui Titulescu, nici solemnă ca vocea lui Delavrancea. Debitul era ușor, curgător, aproape rapid.

Prima însușire a elocinței sale era claritatea. Această claritate izvoră din altă însușire: spiritul său era sintetic. El nu se oprea la detalii, nu avea orizontul limitat, caracteristic mai ales profesorilor. În orice problemă el vedea întregul chestiei, „ansamblul” cum s-ar zice cu un neologism. Controversă aridă de drept, problemă internațională sau expunere bugetară plină de cifre, îi puteai pricepe și urmări fără nici o efortare. „Ceea ce pricepi clar se exprimă clar”, zicea Buffon. Expresia clară e deci numai un aspect al unei minți clare, al unei minți care vede și pricepe limpede. Dar un orator nu se poate descrie. Un orator trebuie auzit. Trebuie să-ți vezi expresia, gestul, intonația, aivntul. Această „fiară a cuvîntului”, cum i-a zis Delavrancea, trebuia ascultată.

Una din vorbele pe care nu odată am auzit-o la el era: „ceea ce e mai greu în viață e să vezi”. Această minte lămoasă îmbogățită de o memorie prodigioasă a faptelor și citirilor, a fost secundată de o activitate fără pereche. Ea începea la 7 dimineața

* Vezi Magazin istoric, nr. 6/1973.

Lideri politici participanți la manifestația proantantistă prilejuită de intrarea în război a Italiei (1915). De la stînga la dreapta: Ionaș Grădișteanu, Take Ionescu, Nicu Filipescu, pr. Vasile Lucaci, dr. Constantin Istrate, Constantin Argeloreanu, Nicolae Xenopol, dr. Toma Ionescu, Emil Pangrati. Coloana se îndreaptă spre Legația Italiei, pe atunci în strada Sf. Ion.

prin dictatul zilnic al articolului de fond din ziarul său *La Roumanie*, pentru ca de-a lungul unei zile de nenumărate primiri, apoi de două sau chiar de trei pledării pe zi, de un discurs pregătit sau adesea improvizat în Parlament, să se sfîrșească seara tirzu după altă serie de audiențe și uneori de obligațiuni „mondaines” cu care sfîrșea ziua mai totdeauna după miezul nopții. Ani și ani de-a rîndul a dus această viață de zbucium, risipind cu amîndouă minile o putere de muncă prodigioasă. Încît te întrebai uneori, cînd se apropiase de 60 ani, cum oratoria lui abundentă nu s-a resimțit de oboseala vîrstei, păstrîndu-și intactă aceeași strălucire. Era în stare să fină cleva discursuri pe zi, fără a se repeta, fără a se obosea nici pe el nici auditoriului său. Și construcția discursurilor era așa de solidă, interesul și bogăția ideilor așa de mare încît, chiar lipsite de farmecul persoanei lui și de elocvența lui atrăgătoare, ele se pot citi și azi cu mare interes, pe cînd ale multor oratori dispăruți nu. În această privință ca și în altele, semăna lui Mihail Kogălniceanu, pentru care, de altfel, Take Ionescu păstrase o mare admirație.

Cu același talent, viu, elegant, ușor — cu care vorbea, își dicta și articolele sale de ziar, decenții întregi, în fiecare dimineață. Cred că s-ar putea forma 50 volume dacă s-ar aduna activitatea lui ziaristică.

Discursurile mari, discursurile la mesajul Tronului, discursurile istorice din timpul neutralității le pregătea minuțios. Le gădea mult și pune pe hîrtie, pe foi mari, succesiunea ideilor principale. Altfel. Restul lăsa improvizăției, căci experiența lui oratorică îi furniza suficiente resurse de a-și construi forma chiar la tribună. Discursurile mai mici, însă, discursurile de întru-niri publice sau de club le improviză. În drum spre localul întru-nirii se gîdea la ceea ce urma să spună. Dacă-l întrebai atunci ceva, nu primeai răspuns. Și cită varietate chiar în aceste cuvîntări! Nu era nicidec același. El n-avea un singur tipar de discurs pe care să-l plimbe mereu în fața auditoriului. Cum orice cuvîntare a lui, mare sau mică, era larg publicată, mîndria talentului său l-ar fi împiedicat să se repete.

„Un mare curent spre stînga la toate popoarele“

Cine ar citi azi discursurile lui de la 1914 încoace ar rămîne adînc impresionat nu numai de frumusețea acelor, dar de ceva mult mai rar decît talentul însuși. Întrebindu-l odată pe care din însușirile omului o consideră el mai rară și mai prețioasă, a răspuns spre surpriza mea: „prevederea”. Darul de a prevedea ceea ce se va întîmpla, mai ales în domeniul politic plin de atîtea necunoscute și de atîtea variațiuni, este în adevăr, dacă te gîndești bine, tot ce poate fi mai greu pentru limitata minte omenească. Istoria este un ocean de surprize și de greșeli.

De aceea cu nimic nu se mîndrea Take Ionescu, nimic nu prețuia mai mult din multiplele sale daruri, ca pătrunderea minții lui în viitor, ca puterea prevederii sale. Și, în adevăr, cine a trăit lîngă dînsul, nu va putea tăgădui această excepțională însușire a minții lui. În discursurile sale privitoare la problemele mari sînt risipite premoniții

* William Pitt considera că cea mai mare însușire a omului politic e răbdarea — R.G.

care nu erau finite în seamă atunci cînd erau rostite, dar pe care el mai trăise așa melancolică satisfacție să vadă cum evenimentele îi dau dreptate.

La izbucnirea războiului balcanic el prevedea că acesta nu e decît preludiul marelui război și scria că e prefața dispariției mozaicului neviabil care se numea Imperiul austro-ungar. Noi eram atunci aliați formalți, cu tratat iscălit, ai Imperiului habsburgic. Alianță nenaturală, răspundea Take Ionescu, din moment ce visul nostru de întregire trebuie să învingă mai întîi acel imperiu „aliat”. În opunere fășîșă contra părerilor regelui Carol I, el îi spunea mereu (vezi Suvenirile sale) că anii ce vor urma ne vor împinge în războiul reîntregirii neamului. Cînd în 1914, războiul fu declanșat de Wilhelm II, patria noastră se găsea într-un ceas crucial, cel mai greu din toată istoria noastră. Doud mari imperii — aliatele noastre — intraseră în război. Ele ne cereau să ne respectăm semnătura și să le secundăm. Tragic destin! Marea autoritate a regelui Carol I, secundat de P.P. Carp și alți puținți, a preconizat, în istoricul Consiliu de Coroană de la Sinaia, intrarea noastră în acțiune alături de germani și de unguri. Brătianu, Take Ionescu și alături de ei majoritatea celor prezenți, au găsit în luminatul lor patriotism tăria de a se opune. Și numai astfel s-a putut face primul pas spre războiul nostru de întregire, alături de Franța și Anglia. Văzuse iarăși clar.

Dar ceea ce nu pot uita, ceea ce poate părea chiar neveridic, dacă el nu l-ar fi scris negru pe alb în La Roumanie din septembrie 1914, e următorul fapt pe care mi l-a spus categoric chiar în biroul meu în luna august 1914. Take Ionescu se găsea la Londra în ziua izbucnirii războiului. Era vacanță. S-a silit cum a putut să se reîntoarcă repede la București. Casa lui, vecină cu a mea, era închisă și cu hîrte albastre la ferestre. Obosit de drum, prin vagoane supraîncărcate și nemîncat, îl vîd la 10 noaptea intrînd pe neașteptate în curtea mea și cerînd de mîncare. Iar în biroul meu, plîmbîndu-se congestionat de sus în jos, deplorează neîncetat izbucnirea catastrofei. Transcriu — aproape cuvînt cu cuvînt — previziunile lui, care în acel moment, mie

unul, mi-au făcut mai mult impresia unor divagări. Și nu era totuși o divagare, ci viziunea extraordinară de lucidă a unei minți superioare.

— Oribilă catastrofă! Biata omenire, ce suferințe o așteaptă! Și e un război lung, foarte lung. Da, da, nu te mira. E un război de 4 dacă nu de 5 ani. Da, da, de 4-5 ani. Și vor mai intra în război și Italia și noi. Și mai intră și Japonia și, desigur, și America. Nu se poate fără asta. Germanii, deși victorioși cîțiva ani, vor fi bătûți în cele din urmă.

Iar după o pauză lungă, în care timp ochii mei uimiți îl urmăreau în tăcere, el continuă monologul său, cu ton apăsător în tăcere și rar parcă citea într-o carte:

— Și, dragul meu, vom vedea cu ochii România Mare. Vom trece prin zile negre, căci nu știu dacă sîntem pregătiți, dar vom lua Transilvania... Sînt sigur de asta. Și vor urma pe pămînt mari schimbări: va ieși un mare curent spre stînga la toate popoarele. Toți cei întorși după ani de zile de război, vor ști că fără ei nimic nu s-ar fi făcut și vor cere drepturi. Iar popoarele anglo-saxone și indoe-sebi America — a cărei participare în război se va produce și va fi determinantă — va dobîndi o preponderență politică și economică pe tot globul.

Azi — după ce toate acestea s-au împlinit punct cu punct — firește că nu ești impresionat de aceste previziuni. Dar atunci, în acea seară de august 1914, toate aceste preziceri sunau pentru mine ca adevărate halucindri, căci nu era om care să nu creadă într-un război scurt.

Cînd România a intrat în fine în războiul de întregire a neamului și cînd soarta armelor ne-a fost contrară, cînd Bucureștiul a căzut, cînd guvernul s-a refugiat la Iași și cînd tristetea și mizeria din Moldova ne copleșeau pe toți, criticile se întesau, nemulțumirea creștea, iar oamenii războiului erau considerați de mulți oameni ca politicieni fără minte, responsabili ai înfrîngerii. Am văzut personal pe mulți din cei entuziaști pentru „intrarea în acțiune” clătîndu-se acum în convingerile lor.

Take Ionescu, refugiat cu soția lui în căsuța albă a farmacistului Konya, de lîngă Universitatea ieșeană, a rămas încă neclintit într-o convingere ca de

stîncă. „Că am fost învinși n-are importanță. Războiul trebuia să-l facem”, repeta el neîncetat. O singură clipă n-a regretat că am scos spada, o singură clipă n-a murmurat, o singură clipă nu s-a îndoit de victoria finală a aliaților noștri [...] A fost formidabil ca bărbăție în acele luni de restriște. Iar cînd guvernul Marghiloman impus de partea germană a venit la Iași, Take Ionescu a fost invitat să părăsească România.

Totul pentru izbînda idealului

Ajuns la Paris, prima lui grijă a fost să creeze un Comitet Național, format din toate personalitățile ce se aflau acolo. Un larg și strălucit mîdnunchi de patrioți care în disprețul ocupațiunii germane și în opoziție cu guvernul Marghiloman, supus germanilor, să reprezinte adevărata România. Pacea de la Buftea trebuia să se arate că a fost smulșă României învinse și că nu coresponde aspirațiilor neamului. O intensă activitate de propagandă începea. Take Ionescu era cînd la Londra, cînd la Paris, cheltuind resursele lui infinite.

O durere mare avea să-l aștepte: nu-și putea închipui că la Conferința Păcii, Ionel Brătianu, prim-ministrul României, să nu-l ia alături de el. Și nu știu dacă puteau fi o sută de români care să poată crede că orgoliul lui Brătianu se va dispensa de serviciile unui bărbat a cărui inteligență era așa de bine apreciată în Apus ca Take Ionescu. Clemenceau era atotputernic la Paris. „Părintele Victoriei” care califica foarte sever (pe drept sau pe nedrept) pe Ionel Brătianu avea, dimpotrivă, despre Take Ionescu o așa de excelentă părere încît, citîndu-i articolele din timpul neutralității, scrise în L'Homme libre sub propria semnătură că acest bărbat român este în adevăr „un grand européen”. Personal nu-l

cunoștea. Clemenceau simțise însă spiritul larg, lipsit de prejudecăți și departe de vădător ce caracteriza pe Take Ionescu. Stăpîn pe toate nuanțele limbii engleze, cunoscînd și fiind cunoscut în toate cercurile din Londra, fără a mai vorbi de cele din Paris, el ar fi fost desigur cel mai indicat să reprezinte România în areopagul conferinței, sau cel puțin să asiste pe primul ministru. Acesta a preferat pe docilul N. Mișu, ministrul nostru la Londra, și pe devotatul său Victor Antonescu. Ceea ce a urmat se știe.

Dar după ce victoria a sosit și înaintea chiar ca noile fruntării să fi fost trase, prevederea lui Take Ionescu îl făcea să se gîndească la ziua de mine. „Îngrijeste-te a doua zi după succes” e o vorbă adîncă. A te culca pe laurii victoriei, cînd ai în fața seculara doctrină germană a „forței care trebuie să primeze dreptul” și setea de „revanșă”, era un pericol contra căruia el nu vedea decît un singur mijloc: crearea așa-numitei „Mica Înțelegeri”, alianță solidă, sinceră, indestructibilă între toate popoarele victorioase care au beneficiat în răsăritul Europei de o nouă existență. De sus de la Marea Baltică — zicea și scria el presei — pînă jos la Capul Matapan, Polonia, Cehoslovacia, România, Serbia și Grecia — poate și Turcia ar forma 70 milioane, care, în cazul de pericol ar sări ca un om, făcînd ca, împreună cu sprijinul Franței și al Angliei, să păstreze intacte fructele victoriei trecute. Pentru realizarea acestui scop se vor găsi oare în toate aceste țări conducători destul de luminați să-și uite micile antipatii personale, micile egoisme naționale pentru a se ridica mai sus și a vedea numai pericolul ce le-ar putea amenința însăși existența? Iată marea întrebare, în toată valoarea ei tragică. Iar cu privire la Rusia el repeta mereu ceea ce spunea, de altfel, în plină Cameră chiar înainte de 1916: „Cred în adîncul patriotismului meu că noi trebuie neapărat să trăim în armonie cu marea vecină slavă”.

În 1919, la un banchet oferit ziariștilor străini la Paris de către colonia noastră română — care sub forma unui Comitet Național în frunte cu părintele Lucaci, Take Ionescu, dr. Istrate, P. Brătășeanu, O. Goga

și alții avea de scop să întrefînă interesul opiniei publice din Apus pentru cauza noastră națională — a luat cuvîntul și Take Ionescu. Atunci, în seara aceea, în restaurantul din Champs-Elysees s-a putut auzi pentru prima oară, în plin entuziasm al recente victorii, glasul său profetic anunțînd absoluta necesitate a „Micii Înțelegeri” adică o alianță defensivă. Ciudat suna, în acel ceas de beție a succesului, glasul plin de grijă al acestui cap spațios și pătrunzător, gîndindu-se la pericolul zilei de mine. Ideea solidarității țărilor noi a intrat însă în domeniul discuțiunii publice chiar de a doua zi și și-a făcut repede drum. Așa s-a născut „Mica Înțelegeri” alcătuită cuminte, plină de speranțe mari.

A trecut prin viața surizător, dar sceptic

Admirator convins al vieții anglo-saxone, el n-avea totuși nimic din caracteristica britanicilor. Era latin în toate, chiar și în strălucita lui oratorie. Pe cînd în Camera Comunelor nici nu exista tribună oratorică, fiecare orator vorbind de la locul său, fără prea multă grijă de formă, ci simplu, pe ton de conversație, Take Ionescu, ca aproape unanimitatea vorbitorilor noștri, era avîntat, cald, rapid, elocvent. El n-avea nici subtilitatea subînțelesurilor abile, nici rezerva îndoielilor filozofice, nici acele pauze calculate ce caracterizează calma elocință britanică. Avea numai cuviința forme și eleganța atacului britanic.

Caricaturile timpului speculau aceste predilecții anglo-saxone, reprezentîndu-l cînd ca pe un sportsman englez copleșit de un guler scrobit cu colțuri întoarse, cînd ca pe un imens cilindru înfășurat în stелеle drapelului american. Din Anglia adoptase Take Ionescu, între alte lucruri, și pe acela de a nu tolera în bibliotecă lui nici o carte nelegată, nu purta decît gulere tari cu colțul întors și nu s-ar fi culcat nicodată înainte de a fi răspuns la orice scrisoare ar fi primit în cursul zilei și înainte de a fi pus o ordine desăvîrșită pe masa lui de lucru. Ce mă mira mult era liniștea impersonală ce păstra în fața răutății și a calomniei,

liniștea cu care citea ziarele care îl atacau, aruncînd asupra lui fel de fel de revoltații e calmone. Cînd l-am întrebat odată cum reușește a avea atîta răbdare, mi-a răspuns:

— Un homme d'esprit sait toujours tirer parti du mal qu'on dit de lui!*

Take Ionescu a fost un exemplar omenesc greu de reîntîlnit. Cine a trăit lîngă el și l-a cunoscut bine, a putut simți cît e de plăcut să poți iubi pe cei pe care îi admiri.

Dacă însă ne-am întreba la sfîrșitul acestor pagini, fost-a acest bărbat plăcut, cuceritor și încărcat de daruri, un om fericit, aș ezita să răspund da. Dacă fericește, omul n-o găsește decît în satisfacerea scopului pe care el îl pune în existență, apoi el, care făcuse din politică scopul de căpetenie al existenței sale și care strălucise într-însul, s-ar fi putut considera fericit.

Victorii la bară, triumfuri la tribună, succese cuceritoare de om. Desigur, calomnia e prețul oricărui succes. Dar cu el se depășise orice măsură. Dacă s-ar fi îndeletnicit să facă recensămîntul vrăjmașilor lui, s-ar fi oboșit numărînd. Și astfel de-a lungul vieții l-au împiedicat mereu, cu forța invidiei lor, să dea fărîi tot ce i-ar fi putut da.

Rădălele oamenilor și vanitatea sforărilor noastre nu creșd să fi dat lui Take Ionescu iluzia fericii. A trecut prin viața surizător, dar sceptic. A muncit, a luptat, dar norocos nu a fost. Un singur noroc a avut poate în viață: a închis ochii la poartă bătrîneții — de ale cărei infirmități avea orare.

În vîrstă de 63 ani, o stridie infectată mîncată la Napoli i-a dat febra tifoidă de care apoi a murit într-un sanatoriu din Roma în iunie 1922. Moartea lui a provocat în țară o consternare, la temelie căreia se simțea că sta iubirea. Și iubirea nu se cumpără, nici nu se poruncește.

Take Ionescu își doarme somnul într-un frumos cavou zidit pentru el în curtea mănăstirii din Sinaia; clișia brazi din cei care îl cunoșteau așa de bine, îi străjuiesc odihna.

Pe zidurile albe ale cavoului stau săpate cîteva pasagii lapidare din marile lui discursuri. Și, în fine, s-a făcut înțeles în jurul lui.

* „Un om inteligent știe întotdeauna să tragă foloase din ceea ce se spune rău despre el”.

REBELIUNEA LEGIONARĂ ÎN VERSIUNEA GENERALULUI HANSEN

Colonel dr. AL. GH. SAVU

Pînă în ianuarie 1941, opinia publică românească nu a cunoscut aproape nimic despre contradicțiile dintre generalul Ion Antonescu și Garda de fier. Căci, propaganda asiduă întreținută de cercurile oficiale făcuse totul pentru a da lustru proaspăt instauratei guvernări și a confecționa o imagine idilică asupra relațiilor „conducătorului statului” cu „șeful mișcării legionare”. Nu îmbrăcase, oare, generalul Ion Antonescu cămașa verde? Nu apărea el, zimbitor, lingă Horia Sima la manifestațiile regizate de gardă? Și nu-și făceau cei doi omnipotenți ai zilei repetate declarații de reciprocă fidelitate? Iar presa oficioasă difuza urbi et orbi tot felul de comentarii bazate pe fapte petrecute sau născocite în jurul armoniei dintre cele două capete ale dictaturii antonesciano-gardiste.

Evenimentele din ianuarie 1941 au arătat, însă, că două capete fuseseră prea multe. În spatele scenei pe care se jucase, pentru uzul opiniei publice, piesa iubirii și fidelității antonesciano-legionare se dăduse o luptă acerbă pentru putere, cu perioade de tensiune și acalmie, dar mereu prezentă, deoarece fiecare cap urmărea insistenț să lichideze bicefalul prin îndepărtarea rivalului.

Cîteva studii de înută, publicate în ultimii ani pe tema rebeliunii legionare — și, dintre acestea, ne-am îngăduit să reamintim cititorilor îndeosebi articolele apărute chiar în Magazin istoric sub semnătura lui A. Simion* — au elucidat aspecte esențiale ale conflictului prelungit dintre generalul Ion Antonescu și Horia Sima, conflict care a condus la evenimentele sîngeroase din ianuarie 1941. Nu este, deci, necesar să mai depănăm aici firul faptelor petrecute și nici să reluăm explicația lor. În schimb, pentru a facilita lectura documentului pe care-l publicăm, ar fi utile, poate, cîteva cuvinte despre poziția reprezentanților celui de-al III-lea Reich înainte și în timpul rebeliunii, căci aceasta a înrîurit puternic însuși deznodămîntul conflictului.

Este cert că Berlinul a fost informat permanent despre evoluția acestui conflict. În comparație cu opinia publică românească, s-ar putea spune că Berlinul a avut la dispoziție o cantitate excesivă de informații, primite pe numeroase canale, însă ele au fost extrem de contradictorii: pentru a cîștiga bunăvoința lui Hitler, atît Antonescu, cît și Sima pretindeau că doreau sincer să conlucreze și dădeau unul pe celălalt vina pentru neînțelegerile apărute; Legația germană promitea să realizeze, pînă la urmă, o conciliere a rivalilor; reprezentanții Misiunii militare germane luau vădit partea lui Antonescu, în timp ce exponenții partidului hitlerist și al Gestapoului — în virtutea vechilor lor legături cu Garda de fier — susțineau, de regulă, cauza lui Sima. Subapreciind adîncimea divergențelor din sinul guvernării antonesciano-legionare și șovăind între soluțiile care i se propuneau, Hitler a tărăgănat pînă în ianuarie 1941 adoptarea unei decizii. De-abia în cursul celei de-a doua întrevederi avute cu Ion Antonescu la Berghof, în ziua de 14 ianuarie, Hitler s-a lămurit că situația era gravă; el l-a lăsat generalului mină liberă în disputa cu garda și a dat dispoziții ministrului Fabricius să-l susțină.

Odată cu aceasta, soarta Gărzii de fier fusese pecetluită.

Rămîne, însă, o veritabilă enigmă istoriografică faptul că decizia lui Hitler nu a fost adusă la cunoștința șefilor gărzii și a reprezentanților Reichului din România (exceptîndu-l, bineînțeles, pe Fabricius) decît post-festum, atunci cînd o conciliere între cămășile verzi și general devenise cu totul imposibilă. Poate că Antonescu a procedat astfel deoarece dorea să-și compromită definitiv rivalul și să se debaraseze de el; dar Wilhelm Fabricius cite motive va fi avut?

Fără a oferi o explicație, fragmentele din documentul inserat în paginile Magazinului istoric — un raport trimis la Berlin de către generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane, imediat după înăbușirea rebeliunii — aduc unele date utile pentru clarificarea problemei la care ne-am referit. În plus, acest document inedit furnizează și alte detalii interesante despre evoluția contradicțiilor dintre generalul Ion Antonescu și Garda de fier; începînd din septembrie 1940 pînă în ianuarie 1941. Avem în vedere, îndeosebi, acele părți ale documentului care atestă atitudinea confuză și contradictorie a reprezentanților Reichului în primele zile ale rebeliunii, ostilitatea profundă a armatei române față de mișcarea legionară, condamnarea hotărîtă de către opinia publică din țara noastră a atrocităților săvîrșite de gardiști și a amestecului grosolan al Germaniei naziste în problemele interne ale României.

* vezi Magazin istoric, nr. 12/1968 și 2/1969.

Evenimentele sînt, desigur, înfățișate în document potrivit intereselor și mentalității naziste, al căror exponent a fost generalul Hansen. Din această optică, deplină și nerealizată a unei înțelegeri între armata română și gardă sau acțiunile forțelor politice opoziționiste. După cum, în maniera specifică propagandei goebbelsiene, Hansen atribuie un rol exagerat prezenței serviciilor de informații occidentale.

De aceea, versiunea dată de generalul Erik Hansen asupra rebeliunii gardiste se cere analizată critic și privită cu firești rezerve, documentul pîrîndu-ni-se util și interesant pentru a fi pus în circuitul istoriografic și la îndemîna cititorilor datorită, în primul rînd, aspectelor sale revelatorii asupra amestecului nazist în treburile interne ale României și ale complicității dintre diriguitorii Reichului hiterlist și dictatura legionaro-antonesciană.

MISIUNEA WEHRMACHTULUI GERMAN DIN ROMÂNIA

RAPORT ASUPRA SITUAȚIEI NR. 5

Puciul din ianuarie al legionarilor (19-24 ianuarie 1941)*

I. Generalul Antonescu a preluat conducerea statului la 5 septembrie 1940** în împrejurări foarte grele. Împotriva dorințelor legionarilor extremiști, n-a fost constituit un stat legionar pur, ci un regim național-legionar. Deși generalul Antonescu — ca și o parte din miniștrii săi — a alăturat legiunii și a apărut la diverse ocazii în cămașă verde, el nu era considerat totuși de acele elemente ca un gardist autentic. Se poate presupune că, din capul locului, tendința acestor legionari extremiști era ca, în cel mai scurt timp posibil, să obțină înlocuirea unui guvern sînt în sîntă legionar, tolerînd eventual pe generalul Antonescu în postului formal

*Arhivele Statului, București, Colecția microfiche S.U.A., rola 215.
**În realitate, preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu și înlocuirea dictaturii antonesciene-legionare s-au produs în mod treptat: la 4 septembrie 1940, pu-ternic îngrijorat de manifestările populare contra Dictatului de la Viena, regele Carol II a săsărit ca general să formeze un nou guvern, cu misiunea de „a restabili ordinea”; a doua zi — îndrumat și susținut de Legația germană — Antonescu l-a forțat pe rege să-l învestească „cu depline puteri pentru conducerea statului român”, as-umîndu-și în fapt, principalele prerogative, deținute pînă atunci de Carol II; în cursul nopții de 5 spre 6 septembrie, în urma cererii ultimative a generalului și a presiunilor germane, regele a abdicat, iar Antonescu a devenit „conducător al statului”, succedîndu-se la reghia Mihai I. În zilele următoare, Antonescu a încercat să constituie un guvern de coaliție mai largă, dar a eșuat: la 14 septembrie, după conciliabule îndelungi cu șefii Gărzii de fier, duse în condițiile unui amestec nemijlocit al cercurilor naziste, s-a proclamat așa-zisul stat național-legionar și s-a constituit un nou guvern; Antonescu și-a luat titlul de „conducător al statului legionar și șef al regimului legionar”, iar Horia Sima pe acela de „conducător al mișcării legionare” și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Aceasta a fost o soluție provizorie, de compromis, care nu a mulțumit nici pe Antonescu, nici pe Sima. În sînul Gărzii s-au accentuat divergențele între legionarii care urmăreau preluarea imediată a întregii puteri — aproapiți lui Sima — și grupul așa-zisilor „codrești” (aceștia pronunțîndu-se „indeobște, pentru colaborarea cu Antonescu și emițînd pretenții mai moderate).

de „conducător al statului”. Lozina extremiștilor respectivi era un „stat legionar total” prin nimicirea tuturor forțelor conducătoare ai regimului carlist și lichidarea brutală a tuturor personalităților suspectate alături de puțin de a fi „francmasoni și ereti”. Trebuie spus că — amînați cu siguranță de cele mai bine intenționate sentimente ideologice (sic!) — ei au fost sprijiniți de cercuri din Reich și din grupul etnic german alături moralmente, cit și prin livrări de arme [...].

Comandantul mișcării „legionare”, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima, avea o atitudine nehotărîtă față de aceste influențe extremiste. Cînd — sub influența lui Antonescu — încerca să tempereze pe extremiști, cînd — sub influența acestor elemente — ajungea la conflicte cu generalul. Nu și dădea seama că nici el, nici masa subordonaților lui nu dobîndiseră suficiente calități, alături sub raportul cunoștințelor, cit și sub acela al capacității, spre a fi capabili să conducă singuri statul, făcînd totală abstracție de personalitățile cu experiență. Să nu uităm că cel puțin prima și a doua generații de conducători ai legionarilor și, poate chiar și a treia, fuseseră suprimate de regimul lui Carol. Potrivit părerilor unor specialiști germani imparțiali dar care erau binevoitori față de legiune se apreciază că imitațiunile neкомпетенте ale legionarilor au determinat, în linii mari, o scdere a producției de aproximativ 40 la sută.

Așa sînd lucrurile, generalul Antonescu a trebuit să treacă la sfîrșitul lunii noiembrie — la cîteva zile după prima sa înlocuire din Germania (semnarea Pactului tripartit) — prin cea dinlîi încercare de forță cu mișcarea legionară. Împușcarea a circa 200 de soldați adversari ai mișcării legionare, dintre care un mare număr vîdit nevinovați, l-a luat totalmente prin surprindere pe conducătorul statului și a pus conducerea statului într-o grea situație. Mai cu seamă regimul a fost confruntat cu o situație foarte dificilă prin asasinarea brutală a respectivelor prof. Iorga și a fostului ministru Madgearu.

Deznodămîntul crizei s-a soldat doar cu o întîrire aparentă a poziției generalului Antonescu față de elementele legionare extremiste.

Conducătorul mișcării legionare a făcut ulterior cunoscută o declarație publică, jurămînt de credință față de generalul Ion Antonescu [...].

În realitate, trebuie să se admită că prețurile pentru puciul din ianuarie au început din momentul cînd legionarii au început să sesizeze tim-

țarea participării lor la statul național-legionar.

Antonescu n-a izbutit să-i pedepsească pe asasinii lui Iorga și ai celorlalți nici măcar de formă, așa cum o ceruse. Toată lumea știa că erau liberi.

Ordinul de dezarmare și dizolvare a poliției legionare*** a rămas literă moartă [...]; în Siguranța din București n-a avut loc nici o schimbare. Toate încercările făcute în acest sens de generalul Antonescu au fost zădărnice de Horia Sima, sub impulsul sfetnicilor săi extremiști.

La cîteva zile după a doua întoarcere a generalului Antonescu din Germania, la mijlocul lunii ianuarie, conducerea statului a fost din nou pusă într-o situație grad de către mișcarea legionară. Mai rămîne de stabilit dacă atentatul împotriva maiorului Doering**** a fost un impuls întîmplător sau intenționat al rebeliunii extremiste [...].

În continuare, raportul generalului Hansen relatează desfașurarea evenimentelor pe zile.

În ianuarie, Pescu dîmîncă 19 ianuarie fuseseră dinainte pregătite în întreaga țară mînistările legionare de afirmare a atașamentului gărzii față de politica Azei [...]. În vederea acestui scop, fruntași legionari s-au deplasat în toate orașele mai mari, unde puteau da indicații directe sefiilor locali [...].

*** „Poliția legionară” s-a constituit cu consimțămîntul generalului Ion Antonescu, ca un organism auxiliar organelor represive ale statului (Poliția, Jandarmeria, Siguranța) în vederea înăbușării mișcărilor sociale și ideosebi, reprîmării partidului comunist. În secret, însă, șefii Gărzii de fier au acționat pentru a transforma „poliția legionară” într-un organism militar cu ajutorul căruia să preia întreaga putere în stat. Aceasta explică de ce generalul Antonescu a decis dizolvarea „poliției legionare”.

**** Maiorul Doering, ofițer în Misiunea militară germană, a fost ucis în plină stradă, la puțin timp după ce părăsise un local public. Desi atentatului a fost arestat, cauzele actului comise de el au rămas pînă la urmă neelucidate; Garda de fier a speculat acest incident pentru a aduce învînuri unor demnitari aproapiți de generalul Antonescu; la rîndul lui, acesta a acuzat mișcarea legionară că ar fi organizat atentatul pentru a-l compromite pe el la Berlin. Oficial, atentatul a fost atribuit, însă, cercurilor democratice, fără a se aduce în acest sens nici precizări, nici probe.

20 ianuarie. În cursul zilei de 20 ianuarie, s-a petrecut și a devenit cunoscută demiterea de către conducătorul statului a ministrului de Interne legionar, generalul de rezervă Petrovicescu; oficial ea a fost anunțată în dimineața de 21 ianuarie [...].

Către ora 17 a zilei de 20 ianuarie, Horia Sima m-a făcut o vizită, anunțată înainte de prinz, probabil imediat după ce a aflat de demiterea ministrului de Interne, în timpul căreia a exprimat compasiunea legiunii pentru asasinarea maiorului Doering. El a precizat că nu vine în calitate de vicepreședinte [al Consiliului de Miniștri], ci de comandant legionar.

Ca un al doilea punct, formulat ca atare, a dat asigurări că toată legiunea a fost aceea care s-a aflat în cele mai strînse relații prietenești cu Germania și ea are cele mai mari simpatii față de Wehrmachtul german. Aceasta a fost prima vizită a lui Horia Sima. La o vizită pe care i-o făcuseră eu anterior, el nu răspunsese, ca reciprocitate, nici măcar cu o carte de vizită. Așa încît vizita trebuia considerată ca o încercare de a mă atrage de partea legionarilor în evenimentele ce aveau să urmeze.

Cam în același timp cu vizita a avut loc o răspîndire de manifeste [...] ale sefului legionar extremist al studenților, Trifa. Înaintea oricărei informații oficiale, în aceste manifeste se anunța demiterea generalului Petrovicescu, iar conducătorul Serviciului român de informații, Cristescu, ca și subsecretarul de Stat Rîșanu erau implicați, împotriva realității, că-l protejează pe asasinul lui Doering. Se cerea înlăturarea tuturor franc-masonilor și a celor de origine evreiească din guvern și instituirea unui guvern legionar.

În fapt, era vorba de o rebeliune împotriva conducerii statului, chiar dacă acest lucru nu era exprimat explicit.

În același timp au avut loc manifestări organizate ale studenților [legionare - n.m.], în favoarea purtătorilor Azei, în special în fața legărilor germană și italiană, a locuinței conducătorului statului și a celeia a lui Horia Sima; ele s-au prelungit toată noaptea, scandîndu-se mereu în cor, din ordin: "Horia Sima".

Cum tulburările amenințau să ia amploare, generalul Antonescu a hotărît chiar în noaptea aceea următoarele măsuri: înlocuirea prefectilor civili prin ofițeri, militarizarea celor mai importante întreprinderi publice și particulare, ocuparea de către armată a edificiilor publice și demiterea comisarilor de romanizare. El a lansat un apel în care cerea restabilirea ordinii și liniștii în termen de 24 ore, arătînd că, în caz contrar, va pune în acțiune toate forțele statului pentru a impune instaurarea liniștii.

21 ianuarie. În cursul dimineții, în prezența conducătorului statului și a desfășurării forțelor unui regiment, a fost instalat oficial în funcție noul comandant militar al Bucureștilor.

La ora 10,20 am fost rugat pe neașteptate, de subsecretarul de Stat Pantazi să primesc imediat, în fața

* Vechi aderent al gărzii, generalul C. Petrovicescu a folosit funcția deținută în guvern pentru a legaliza și a acoperi acțiunile anti-populare și antiantonescane ale legionarilor. El l-a acuzat generalului Antonescu președintele pe care gardiștii le făceau în vederea declanșării rebeliunii, ceea ce i-a atras demiterea.

Mein Besuch beim Statteführer fand gegen 21.00 Uhr statt. Das Ergebnis der Besprechung wurde allein Standort-Liteton und den Ob. d. d. deutschen Truppen d. Heeres in Rumänien sofort übermittelt. In Bukarest sorgte ich für Durchgabe durch alle an mich herzinkommenden Kanäle:

1.) Der Statteführer ist nach Rücksprache mit dem Chef der Deutschen Fernnachrichtsdienst, General der Kav. Hansen, bereit, allen Legionären, die sich in Rumänien und öffentlichen Schulen, Fernsprechanstalten, Postämtern usw. festgesetzt haben, freien Abzug zu gewähren, vorausgesetzt, dass dies ohne jede Waffe (einschl. Pistolen) und sofort erfolgt. Der Statteführer hat für diesen Fall Straffreiheit zugesichert. Andernfalls erfolgt ab morgen früh Angriff durch die rum. Truppe.

2.) Es ist erwünscht, dass diese Auffassung den Legionären durch die Standort-Liteton schnellstens übermittelt wird, um weiteres Blutvergießen zu vermeiden.

Für Abgabe der Waffra ist eine deutsche Vermittlung nicht abzusehen. Durchsichtung ist in jedem Falle geboten.

Des voret. Kundschaften-Stil, sowie 1 gen. Lit. Abtlg. und 1 Ps. J. K. Koup. wurden für den nächsten Vermittlung nach Bukarest befohlen.

22. Januar. In der Nacht fanden noch ununterbrochene Besprechungen legionärer Führer bei den deutschen Generälen statt, bei denen dieser die Art von Statteführer gewünschte Zusätze mitteilten. Ferner deutete er an, wie der oberste Rat des Führers im General Antonescu lautete: Durchsetzung unter Einsatz aller Mittel, auch der schärfsten, was es verlangt hat, dass auch die Armen, selbst bei der Verteilung (General Antonescu am 21.00 Uhr an seiner ersten Erleichterung von Ministerialen durch den Statteführer).

Facsimilul unei pagini din raportul generalului Erik Hansen

reședinței misiunii, defilarea regi-mentului românesc, lucru care s-a și întâmplat la ora 10,40. Setau, nu prea clar, al acestei defilări era, desigur, să învedereze opiniei publice alianța dintre armata română și cea germană; pretextul oficial era acordarea unei satisfacții pentru rușino-su asasinat.

În cursul dimineții, la București, s-au înmulțit manifestările în timpul cărora în fața Ministerului de Interne și a prefecturii au avut loc mici schimburi de focuri, care s-au soldat cu moartea a două persoane. În același timp, au fost puse în stare de alarmă și expediate în marș asupra orașelor alte grupuri legionare, din toată țara.

La prinz, misiunea Wehrmachtului a fost înștiințată că Horia Sima a decompandat participarea sa la funera-riile maiorului Doering, prezedute pentru aceeași seară.

Imediat după-amiază, circulația publică din București a fost paralizată de către legionari, care au pus în funcțiune, îndelung și repetat, sirenele apărării antiaeriene [...]. Prefecții civili legionari au refuzat mai peste tot să-și predea funcțiile prefecților militari nou numiți. Trupa română a intrat în dispozitiv, fără a trece toți la acțiune, ci mai întâi doar blocînd [...].

În afară de aceasta, în unele loca-ții au avut loc manifestații legio-nare de simpatie pentru Azei. După-amiază, în cartierul guvernamental din București, s-a ajuns din nou la mici incidente. La ora 18, am dis-pus ca toate trupele de instrucție germane ale Armatei de uscat și Luft-waffe să aibă stîngerea la ora 22 și am ordonat starea de alarmă lo-cală. Comandamentul General al trupe-lor Armatei de uscat Germane din România a extins această măsură pentru toate trupele sale. De aseme-

nea, s-a emis pentru trupele de in-strucție următoarea Directivă asupra atitudinii trupelor germane în Româ-nia, în conformitate cu indica-țiile date de ministrul plenipoten-țiar german, dr. Fabricius, pe baza directivei primite de la Berghof:

„Führerul, comandant suprem, a ordonat ca toate forțele Wehrmachtu-lui german să ia poziție, în orice situație oficială sau neoficială, în favoarea generalului Antonescu și a conducerii sale de stat.

În conștință sau declarații tre-buie să se recomande legionarilor să se unească cu generalul Antonescu și conducerea sa de stat. În caz con-trar, comportarea lor ne poate deter-mina să-i lădăm să se prăbușească”.

La ora 22, în fața Gării de Nord, a avut loc impozanta ceremonie fu-nebră pentru maiorul Doering; ea s-a desfășurat fără incident. Contrar obi-cieiului de pînă atunci, a participat numai o mică delegație de legionari; de asemenea, nu erau de față decît două căpetenii legionare, care au sosit neanunțat și tot așa au dis-părut.

În cursul nopții au avut loc, prin intermediul ministrului plenipotențiar german**, tratative între conducătorul statului și Horia Sima, care pînă atunci se fusese de-o parte. Preten-țiile lui Sima erau tot mai mari, mergînd pînă la aceea de a i se preda întreaga putere, de a prelua funcția de prim-ministru și comanda su-premă a armatei române. Conducătorul statului urma să rămînă în aceeași situație, practic însă era îndepărtat de la orice activitate guverna-mentală, dovadă că legionarii se cre-deau fericiți stăpîni pe situație.

Concomitent soseau la București alte grupuri legionare, aveau loc manifes-tații [...], jafuri și execuții în cartie-

** Wilhelm Fabricius.

rele evreiești, precum și arestări la înfrimările făcute de către legionari. Ulterior, au fost găsite circa 130 cadavre de evrei, dezbrăcați și mutilați. Depozite de benzină au fost ocupate de legionari și închise [...].

22 ianuarie. În cursul dimineții manifestările au luat în continuare amploare, odată cu înțeparea schimburilor de focuri. S-a tras din imediata apropiere și asupra Președinției Consiliului, reședința generalului Antonescu.

Conducătorul statului m-a invitat pentru ora 12 la o întrebare, care s-a avut loc în fața ministerului nostru plenipotențiar. El mi-a comunicat că, întrucât răscăla a luat proporții, a hotărât să angajeze pe deplin trupa în următoarele două ore, mai cu seamă dacă are ferm în minte să lase toate instrumentele de forță ale statului. Mi-a cerut să preiau apărarea Văii Prahoiei (Ploiești-Brasov) cu trupe germane, deoarece are nevoie de trupele române staționate acolo, iar aducerea altor trupe este împiedicată din cauza transporturilor germane.

Am răspuns că, în orice caz, rog ca Brașovul, postul de radio Bod și Ploiești să fie mai departe aparate de militari români, căci altminteri s-ar crea aparența unei imitațiuni germane în treburile interne ale României.

El a fost de acord. În cursul tratativelor de detaliu duse cu Marele Stat Major, totul a rămas ca și mai înainte. Am promis că, în cazul cel mai grav, voi transfera încă un batalion pe Valea Prahoiei. Dar nu s-a iut această situație.

La întrebarea mea dacă conducătorul statului ar dori ca Wehrmachtul german să facă, pe baza încredinței de care se bucură și din partea legionarilor, încercarea de a-i determina să evacueze clădirile publice, pentru a evita noi vărsări de sânge, conducătorul a ezitat o clipă apoi a răspuns hotărât: nu.

În cursul după-amiezii, trupa română a procedat la măsurile acționale, la București angajând care de luptă împotriva unora din clădirile ocupate de legionari în cartiere semi-centrale; cu acest prilej legionarii au tras haotic, la înfrimare [...].

În urma atitudinii energice a conducătorului statului, o parte din legionari a demisit totuși sediile lor.

În cursul după-amiezii au venit la mine și la toate oficiile germane din București mai mulți emisați ai legionarilor. Am încercat să-i influențez să înceteze rezistența în condiții acceptabile pentru ei; cu această ocazie, m-am referit la directivele Führerului și le-am declarat că situația actuală nu poate fi tolerată de Germania. Cu acest prilej am putut invoca o convertire asupra cu domnul ministru de Externe al Reichului, care m-a chemat telefonic și mi-a indicat să iau o poziție categorică în favoarea generalului Antonescu. Legionarii s-au ardat dispuși să cedeze dar manifestările emeri în privința evacuării voluntare, menționând că unii dintre ei au fost împușcați. În înțelegere cu ministrul plenipotențiar german, m-am ardat gata să obțin de la conducătorul statului, în condiții bine precizate, libera retragere și impunție pentru legionari.

La ora 19, Mistuna militară a Armatei de uscat a ordonat să se constituie întăriri pata de luptă care să fie trimise la București (un divizion blindat, un batalion întărit de motocicliști, un divizion de artilerie).

Vizita mea la conducătorul statului a avut loc către ora 21. Rezultatele convorbirii au fost imediat comuni-

cate comandanților de garnizație și comandantului general al trupelor germane ale Armatei de uscat din România. La București m-am îngritit eu de comunicare, prin toate canalele care îmi stăteau la dispoziție:

1. După o convorbire cu generalul de corp de armată Hansen, șeful Misiunii Wehrmachtului german, conducătorul statului este dispus să acorde liberă trecere tuturor legionarilor care s-au ardat baricadati în case și clădiri publice, oficii telefonice, prefecturi s.a., cu condiția ca ea să aibă loc fără nici o armă (inclusiv pistolete) și imediat. În acest caz conducătorul statului a răgăduit împunțate. În caz contrar, începând de mâine dimineață, trupele române vor trece la atac.

2. Este de dorit ca această poziție să fie cită mai curând comunicată legionarilor de către comandanții garnizanelor, spre a se evita o vărsare inutilă de sânge.

În vederea predării armelor, nu trebuie refuzată o eventuală mediație germană. În toate cazurile însă, se recomandă precauție [...].

23 ianuarie. În cursul nopții au avut loc neîntrerupt convorbiri între conducătorii legionari și ministrul plenipotențiar german, cu care prilej acesta le-a comunicat promisiunea făcută mie de conducătorul statului. Apoi, el a expus răspunsul Führerului la sfatul cerut de generalul Antonescu: să-și împundă voiața, folosind toate mijloacele, chiar cele mai aspre; cine a spus a trebuie să spună și b, altfel a pierdut (răspunsul a fost înmănat de ministrul plenipotențiar Fabricius, la ora 23, generalului Antonescu, spre marea ușurare a acestuia).

Aceste pertractări au fost ultimul impuls pentru apelul lansat la ora 5 de Horia Sima în vederea încetării luptei. A fost, de altfel, primul și ultimul ordin public dat în aceste zile de Sima, care „conducea” acțiunea dintr-un subol finut secret. De atunci înainte trebuie recunoscută loialitatea lui necondiționată (față de reprezentanții Reichului). În provincie, apelul a ajuns abia în cursul zilei; adeseori nu i s-a dat la început crezare. Grație intervenției ofițierilor germani care, în multe cazuri, au preluat negocierile, aproape peste tot au putut fi evitate vărsări mai mari de sânge, instaurându-se liniștea și ordinea.

La București, luptele au încetat către prinz [...].

24 ianuarie. În cursul zilei de 24 ianuarie, au putut fi încheiate tratativele dintre comandanții corpurilor de trupe române și legionari purtate, de cele mai multe ori, prin intermediul unor ofițieri germani în spiritul convingerii de stat român. De la 24 ianuarie domnește liniștea în întreaga țară, dar pe alocuri există totuși o atmosferă apăsătoare, întrucât din cauza unor împrejurări deosebite, nu există convingerea unei aplicări loiale a asigurărilor date de conducătorul statului, mai ales de către unii șefi de unități subordonați.

Noul ministru plenipotențiar german* și cu mine împădășim părerea că promisiunile făcute trebuie respectate. Generalul Antonescu are și el această fermă intenție.

II. Retrospectivă, un oarecare rol îl mai joacă problema lăurării de arme către legionari. O parte din aceste arme provin din perioada dinaintea

* Este vorba de Manfred von Killinger care, deși numit în acest post în decembrie 1940, a preluat efectiv funcția deținută până atunci de Fabricius, abia la sfârșitul rebeliunii legionare.

răsturnării legionare** din septembrie 1940. Atunci s-au adus pe sub mână în România din Germania, pistolete, pistoale automate și motociclete cu mitraliere. Aceste livrări au fost continuate pe față după răsturnare; Horia Sima s-a adresat cu astfel de rugăminte ministrului plenipotențiar german, care a discutat despre asta și cu conducătorul statului. Conducătorul statului nu a avut nici o obiecție, s-a exprimat însă: „dar nu prea multe”.

Ulterior, s-au adus, totuși, pe cât ilegal, pe accusa de conducătorul statului, pe cei din Germania. Această acțiune — pe cti se cunoaște, aflată de generalul Antonescu — a dus la un demers al meu pe lângă ministrul german, întrucât așa cum stăteau lucrurile înarmarea legionarilor nu se putea efectua decât împotriva armatei române, a cărei întărire și instruire ne erau încredințate.

Ministrul mi-a promis atunci numai: decât că dorește să întrerupă continuarea lăurării ilegale.

Horia Sima a mai făcut încercări de a primi și alte arme însestind chiar pînă în ultimul timp [...].

IV. În concluzie, se poate aprecia că, prin felul în care a fost executat puctul, nechestiut, rău condus — apropiat puctul — legiunea este deocamdată zdrobită.

În felul acesta au eşuat, culese după ce începuseră să se contureze unele rezultate parțiale și strădănițele Misiunii Wehrmachtului german, depuse fără încetare de la sosirea ei, de a unifica treptat armata cu legiunea.

În lumina intereselor generale germane această consecință este regretabilă [...] Ea era însă inevitabilă după o asemenea comportare față de conducătorul statului, care și-a cistigat încrederea Führerului și ministrului de Externe al Reichului cu ocazia vizitelor sale, în timp ce Horia Sima a refuzat învinște de curând făcută motivând: că nu este pregătit spiritual și sufletește [...] După părerea mea, în împrejurările date, o conducere exclusiv legionară ar fi dus, în scurt timp, la un haos general [...].

Manifestarea în timpul acțiunii a altor influențe, în afară de conducerea neocompetentă, nededicată și nepotrivită a legiunii, a mai fost menționată. Este de presupus că amestecul serviciului secret englez, fără să avem, însă, pînă acum vreo dovadă palpabilă în acest sens. Activă propagandă engleză a mai acționat și pe altă țărîm: țara ocupată, jefuită, împilarea populației ș.a. Ea s-a adresat de aceea îndreptat adversarilor legiunii [...].

În conformitate cu sfatul dat de Führer, conducătorul statului trebuie să se plaseze el însuși în fruntea legiunii pentru a-și apropia elementele rezonabile***. Ministrul plenipotențiar german va căuta să influențeze în acest sens și pe legionari.

Din punctul de vedere al intereselor militare germane se speră că acest lucru va reuși curînd și în guvernul de tranziție, preconizat a fi constituit din generali și tehnicieni, va fi din nou înviorat printr-o participare legionară [...].

HANSEN
General de corp de armată

** Documentul se referă la actual abdicător, regelui Carol II pe care îl atribuie, exagerat, presunilor legionare.

*** În realitate, așa cum au dovedit, de altfel, evenimentele de după rebeliune, generalul Ion Antonescu nu a mai dorit să colaboreze cu Garda de fier.

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscritele și documentele anexe nu se înapoiază. La consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necitez că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zece de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

PAGINI DE ISTORIE ÎNTR-O TABACHERĂ

ILIE CIUTESCU din București, ne trimite cîteva însemnări despre: „o tabacheră de argint deosebit de frumoasă din colecția Fr. Josef Karoly care a fost gravată în 1834-1835 după desenele profesorului Ion Müller (sau Miller), ce descriu o cunoscută legendă populară (versificată și de D. Bolintineanu): învins într-o bătălie, Ștefan cel Mare s-a întors acasă, dar mama sa, Oltea, a refuzat să-i deschidă porțile cetății, atîta timp cît nu va fi bîrbitor.

În partea exterioară a capacului se distinge o cetate cu turnuri, meterezuri și creneluri. Pe unul din turnuri se vede un steag desfășurat. Clare sînt figurile a două femei. Un călăreț cu căciula înaltă cu penaj, cu paloșul ridicat stă în fața porții. Un alt călăreț sună din corn. În stînga, osteni și țărani înarmați, iar în dreapta, în fața unui grup de călăreți, comandantul lor agită paloșul. În interiorul capacului, inițialele gravorului — I.P. Fundul tabacherii, în partea interioară, ne redă o scenă de vînatore.

Ornamentele și scenele de pe acest frumos și valoros obiect au fost descifrate și interpretate de numismatul Octavian Luchian din București.

6 SAU 16?

„Recunosc cu satisfacție — ne scrie ZAHARIA BĂRDAȘU din Zalău — că timpul a dat dreptate revistei Magazin Istoric pentru publicarea articolului Guruslău

— unde și cînd? (nr. 4/1973) în care se argumentează că data corectă a bătăliei de la Guruslău a fost 24 iulie/3 august 1601. Același autor stabilește că, de la bătălie și pînă la asasinarea voleyodului, intervalul de timp scurs a fost de 16 zile.

Luînd în considerație valoarea științifică a acestui punct de vedere, Revista de istorie, nr. 8/1974, citează articolul publicat de Magazin Istoric ca fiind un material de luat în seamă la scrierea viitoarei monografii a lui Mihai Viteazul.

Îată însă că în manualul de Istoria României pentru anul IV liceu, ediția 1974, găsim la p. 128, această bătălie datată 3/13 august 1601, deci intervalul de timp dintre Guruslău și asasinatul de la Turda este de numai 6 zile. Cum rămîne, deci? 6 sau 16?.

ANI DE DOMNIE

Găsdînd în diverse surse date diferite privind anii de domnie ai lui Constantin cel Mare și Carol cel Mare, elevul RADU URZICEANU din Sebeș-Alba, ne roagă să-i lîmpezim aceste nedumeriri.

Constantin cel Mare (Flavius Valerius Constantinus) a domnit între anii 306 - 337. De ce unele surse indică debutul perioadei de domnie în 312? Pentru că, în acel an, a susținut bătălia de la podul Milvius, în apropiere de Roma, unde l-a înfrînt pe Maxentius (împăratul pe care-l cîșseseră trupele din Italia), devenind astfel unicul cîrmuitor al Imperiului roman.

Domnia lui Carol cel Mare, principalul reprezentant al Carolingienilor, a început în 768 (din 771 singur) și a luat sfîrșit în 814. La 28 decembrie 800, el a fost încoronat la Roma ca împărat de către papa Leon III. Anul 742 este cel al nașterii sale (atenție, deci, atunci cînd se citește datele biografiile ale capetelor încoronate, pentru a nu fi confundată durata vieții cu cea a domniei).

„VAE VICTISI“

EMIL BANU din Glodeni-Deal, jud. Dimbovița: „Am înținit de mai multe ori, în diferite lucrări, expresia Vae victis! Aș vrea să știu cui aparține și ce semnificație are“.

În legătură cu expresia Vae victis! („Vai de cei învinși!“) istoricul Titus Livius, posesie în Istoria romana (V, 48) că, în anul 390 î.e.n., după ce a rezistat șapte luni asediului galic asupra Capitoliului, romanii au fost siliți să capituleze. Brennus, comandantul galilor, a cerut o despaguire de 1 000 taleri de aur spre a părăsi Roma. Tribunul Sulpicius a adunat această sumă. Dar, în timp ce era cîntărit aurul, romanii au reproșat galilor că folosesc greutăți false. Atunci, Brennus, aruncînd spada sa în balanță, a rostit cuvintele care au devenit proverbiale: Vae victis! Toi din acest episod istoric a rămas și expresia „A-și arunca sabia în cumpănă“.

NU LA MEHEDIŢI

HRISTE PÎSLA din Corabia, ne scrie: „În notița explicativă a articolului Începuturi (nr. 9/1974) s-a strecurat o greșală: Ștefan Dobrescu a fost împușcat în timpul luptelor pentru cucerirea sa Prefecturii județului Mehedinți, ci a Prefecturii județului Romanai“.

De altfel, faptul este relatat și în articolul Asaltul prefecturilor, din acest număr.

NU OLT, CI DOLJ

A. DRUGĂ din Tirgu Jiu, face următoarea adnotare, pe marea articolului 100 zile pe pământul ospitalier al României de A. Karejki și L. Esanu, apărut în nr. 10/1974. „Colonelul Romulus Dumitriu nu a fost prefectul județului Olt, cum se spune în articol, ci prefect al județului Dolj”.

PRECIZĂRI

C. CIONCA din Timisoara, ne semnalează câteva inadvertențe din articolul Vara „fierbinte” a anului 1914 (nr. 10/1974). Acestea ar fi:

1) Orașul Sarajevo nu se află pe râul Drina ci pe Miljacka.

2) Baronul Appel a fost guvernatorul Bosniei și Herțegovinei până în iunie 1903 și nu 1904.

3) Gavril Princip era elev de liceu și nu student, cum s-a menționat în articol.

4) Fotografia de la p. 34 nu reprezintă arestarea lui Princip, ci a lui Ferdinand Ber, care semăna cu atentatorul.

Autorul Serban Rădulescu-Zoner precizează:

1) Într-adevăr e vorba de râul Miljacka.

2) Der grosse Brockhaus, Leipzig, 1928, vol. I, p. 565, menționează pe J. von Appel ca guvernator al Bosniei și Herțegovinei între anii 1882-1904.

3) Cunoașterea specialist francez în istoria relațiilor internaționale, P. Renouvin (Les origines immédiates de la guerre, Paris, 1927, p. 18) menționează că Princip „era student de doi ani”. În marile enciclopedii franceze și italiene, Princip este prezentat, de asemenea, drept student. Același lucru este precizat și în lucrarea lui Jacques de Launay, Istoria secretă, Editura Politică, București, 1970, p. 20.

Istoricul englez R.W. Seton-Watson (Sarajevo. A Study in the Origins of the Great War, Londra, 1925, p. 78), ca și istoricul Hans Bauer (Sarajevo, Stuttgart, 1930, p. 40) susțin că Princip și-ar fi încheiat studiile liceale la Belgrad în anul 1914. Același lucru este menționat și în Enciclopedia Jugoslaviei, vol. 6, Zagreb, 1965, p. 619.

În zilele de la sfârșitul anului 1974 și începutul noului an 1975, curierul revistei noastre a fost mai bogat ca de obicei. Pe lângă obișnuita corespondență cuprinzând sugestii, propuneri, întrebări și observații din partea cititorilor, pe adresa redacției au sosit și numeroase scrisori și telegrame prin care cititori, din țară și din străinătate, au ținut să ne adreseze felicitările și călduroasele lor urări cu prilejul Anului nou 1975.

Colegiul revistei, colectivul de redactori și colaboratori ai redacției mulțumesc tuturor celor care ne-au felicitat, dându-ne și cu acest prilej, emoționante dovezi ale interesului și dragostei cu care Magazin istoric este întâmpinat.

Cîștigătorii ediției 1974

(Urmare din p. 21)

Premiile în obiecte ale cîștigătorilor din Capitală vor fi ridicate personal de la redacție (București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter) de la data de 25 februarie pînă la 25 martie 1975, între orele 13.00-15.00.

Cîștigătorii din provincie, care nu pot face deplasarea, li se vor expedia premiile la adresele indicate. Abonamentele vor fi efectuate de redacție pe numele concurenților respectivi, cu începere de la 1 iulie 1975. Premiile care au abonamente pînă la 31 decembrie 1975 sînt rugați să anunțe redacția, pentru a beneficia de abonamentele cîștigate cu începere de la 1 ianuarie 1976.

Mulțumind cititorilor pentru interesul pe care l-au manifestat pentru concurs, îl sfătuim să urmărească cu atenție numerele din anul 1975 ale revistei noastre, pe baza cărora se vor desfășura viitoarele concursuri Magazin istoric.

4) Fotografia a fost reprodusă, cu legenda respectivă, din lucrarea Gabriel Hanotaux: Histoires illustrées de la guerre de 1914, Paris, 1915, vol. II, p. 78.

Totodată, autorul precizează că, așa cum rezultă și din textul articolului, Istvan Tisza nu a fost ministru de Externe, cum a apărut în legenda de la p. 39, ci prim-ministru al Ungariei.

ANTONINA MACARIE din București: la întrebarea de precizie, cu înțelegerea cu André Malraux, despre care este vorba în articolul din nr. 1/1975, p. 18, a avut loc la 25 septembrie 1974.

Cristian POPIȘTEANU

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

- AUGUST 1944 - MARTIE 1945: Politica de alianțe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluționar-democratice; La ora 0 minus 30 minute: pe cale pașnică sau prin forța armelor?; „Generale Rădescu, vă vom sili să demisionați!"; 6 Martie 1945, orele 19: noul guvern a depus jurămîntul
- Din istoria pădurii românești
- Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart
- Prin vechi cetăți de scaun românești
- Sigiliul și spada dinastică în mîinile poporului: pagini de istorie vietnameză
- Mareșalul A.M. Vasilevski: memorii de război
- Dramatica bătălie pentru Monte Cassino
- Lipa, un Oradour istrian
- Salah-al-Din o „sabie loială” împotriva cruciaților
- Portrete politice din anii interbelici

CONTENTS (Rumanian History) **DUMITRU ALMAŞ**: Friends of the Great Rumanian Revolutionary Nicolae Bălcescu... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. TUTUI**: August 23, 1944-March 6, 1945. The Struggle of the Rumanian Communist Party for a Government of Democratic Revolutionary Renewals... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU** and **D. ALMAŞ**: Eminescu and History... 16 • **N. G. MUNTEANU** and **L. SĂRĂTEANU**: Teodor Diamant, a Patriarch of Utopian Socialism in Rumania... 22 • Bucharest, September 1974. The Congress of South-East European Studies... 28 • **VASILE NETEA**: The Periodical Familia... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI**: A Portrait of Pavel Chinezul at the Strahov Library of Prague... 33 • **C. XENI**: Memories of Take Ionescu... 52 • 1941: The Rebellion of the Iron Guard in General Hansen's Version... 58

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **DUMITRU ALMAŞ**: Les amis du grand révolutionnaire roumain Nicolae Bălcescu... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. TUTUI**: 23 Août 1944 - 6 Mars 1945. La lutte du Parti Communiste Roumain pour un gouvernement de changements révolutionnaires démocratiques... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU** et **D. ALMAŞ**: Eminescu et l'histoire... 16 • **N. G. MUNTEANU** et **L. SĂRĂTEANU**: Teodor Diamant, un patriarche du socialisme utopique en Roumanie... 22 • Bucarest, septembre 1974. Le Congrès d'Etudes sud-est européennes... 28 • **VASILE NETEA**: La revue Familia... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI**: Un portrait de Pavel Chinezul dans la Bibliothèque Strahov de Prague... 33 • **C. XENI**: Souvenirs de Take Ionescu... 52 • 1941: La rébellion de la Garde de Fer dans la version du Général Hansen... 58

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. АЛМАШ** Друзья великого румынского революционера Николы Бэлцеску... 2 • **И. АЛЕКСАНДРЕСКУ, Г. ТУЦУЙ** 23 Августа 1944 - 6 Марта 1945. Румынская Коммунистическая Партия борется за установление революционно-демократического правительства... 7 • **Г. МУНТЯНУ, Н. КОПОЮ, Д. АЛМАШ** Еминеску и история... 16 • **Н. Г. МУНТЯНУ, Л. СĂРĂТЯНУ** Теодор Диамант — патриарх утопического социализма в Румынии... 22 • Бухарест, сентябрь 1974. Съезд по исследованию юго-восточной Европы... 28 • **В. НЕТЯ** Журнал Фамилia... 30 • **К. РЕЗАКЕВИЧ** Портрет Павела Кинезул в библиотеке Страхов — Прага... 33 • **К. КСЕНИ** Воспоминание про Таке Ионеску... 52 • 1941: легионерское восстание глазами генерала Хансена... 58

INHALT (Rumänische Geschichte) **DUMITRU ALMAŞ** Die Freunde des grossen rumänischen Revolutionärs Nicolae Bălcescu... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. TUTUI** 23. August 1944-6. März 1945. Der Kampf der RKP für eine Regierung revolutionär-demokratischer Neuerungen... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU, D. ALMAŞ** Eminescu und die Geschichte... 16 • **N. G. MUNTEANU, L. SĂRĂTEANU** Teodor Diamant — ein Patriarch des utopischen Sozialismus in Rumänien... 22 • Bukarest im September 1974. Der Kongress der Südost-europäischen Studien... 28 • **VASILE NETEA** Die Zeitschrift Familia... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI** Ein Bildnis von Pavel Chinezul in der Strahov-Bibliothek von Prag... 33 • **C. XENI** Erinnerungen an Take Ionescu... 52 • 1941. General Hansens Version über die Rebellion der Legionäre... 58

SUMARIO (Historia rumana) **DUMITRU ALMAŞ** Los amigos del gran revolucionario rumano Nicolae Bălcescu... 2 • **ION ALEXANDRESCU, GH. TUTUI** 23 de Agosto de 1944 - 6 de marzo de 1945. La lucha del P.C.R. por un gobierno de renovaciones revolucionarias — democráticas... 7 • **GEORGE MUNTEANU, N. COPOIU, D. ALMAŞ** Eminescu e historia... 16 • **N. G. MUNTEANU, L. SĂRĂTEANU** Teodor Diamant — un patriarcat del socialismo utópico en Rumania... 22 • Bucarest, setiembre de 1974. El congreso de Estudios sudeste europeos... 28 • **VASILE NETEA** Revista: La Familia... 30 • **CONSTANTIN REZACHEVICI** Un retrato del Pavel Chinezul en la Biblioteca Strahov — Praha... 33 • **C. XENI** Recuerdos sobre Take Ionescu... 52 • 1941: La revuelta legionaria en versión del general Hansen... 58

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavolcinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE:

Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

42 427

